Co-funded by
the European Union

О. В. Валецька, О. В. Каплій, О. В. Ткаля

АНТИКОРУПЦІЙНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Навчальний посібник

Для студентів бакалаврів різних спеціальностей

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Юридичний факультет

О. В. Валецька, О. В. Каплій, О. В. Ткаля

АНТИКОРУПЦІЙНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Навчальний посібник

Для студентів бакалаврів різних спеціальностей

ЧНУ
ВИДАВНИЦТВО
Миколаїв – 2025

УДК 343.353:006.4](477)
В 15

Рекомендовано до друку вченою радою Чорноморського національного університету імені Петра Могили (протокол № 5 від 27 березня 2025 р.).

Рецензенти:
Л. В. Котова – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічного та приватного права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.
Р. М. Достар – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри морського та господарського права НУК імені адмірала Макарова.

Валецька О. В.
В 15 Антикорупційні європейські стандарти як основа формування громадянського суспільства : навч. посіб. для студентів бакалаврів різних спец. / О. В. Валецька, О. В. Каплій, О. В. Ткаля. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. – 200 с.
ISBN 978-966-336-463-6

Навчальний посібник розроблений для студентів усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з метою досягнення всебічного глибокого розуміння природи й сутності антикорупційних європейських стандартів, їх сучасного стану та тенденцій запровадження в Україні. Посібник направлений на набуття, вироблення та поглиблення студентами, на підставі аналізу чинного міжнародного та національного законодавства, теоретичних положень, юридичних знань щодо правових основ, сутності та особливостей європейських антикорупційних стандартів; основних засад антикорупційної діяльності держави.

УДК 343.353:006.4](477)

За фінансової підтримки Європейського Союзу. Погляди та думки, висловлені в публікації, належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу або Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури (EACEA). Ані Європейський Союз, ані орган, що надав фінансування, не несуть за них відповідальності.

© Валецька О. В., Каплій О. В.,
Ткаля О. В., 2025
ISBN 978-966-336-463-6
© ЧНУ ім. Петра Могили, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП 4

Програма навчальної дисципліни 9

Зміст навчальної дисципліни 10

Методичний (лекційний) матеріал 13

Тема 1. Основні теоретико-правові підходи до розуміння поняття «корупція» як транснаціональної проблеми. 18

Тема 2. Антикорупційні міжнародні акти та законодавство України 32

Тема 3. Політика ЄС щодо запобігання корупції. Антикорупційні стандарти ЄС. 49

Тема 4. Європейські інституції протидії корупції. 64

Тема 5. Адаптація національного антикорупційного законодавства до надбань Європейського Союзу 79

Тема 6. Антикорупційна політика України: стратегія та основні напрямки реалізації. Суб'єкти протидії корупції 96

Тема 7. Європейські стандарти участі громадськості в запобіганні корупції. Захист викривачів. Академічна доброчесність 112

Плани практичних / семінарських занять 138

Семінарське заняття № 1. Тема 1. Основні теоретико-правові підходи до розуміння поняття «корупція» як транснаціональної проблеми. 139

Семінарське заняття № 2. Тема 2. Антикорупційні міжнародні акти та законодавство України 141

Семінарське заняття № 3. Тема 3. Політика ЄС щодо запобігання корупції. Антикорупційні стандарти ЄС. 145

Семінарське заняття № 4. Тема 4. Європейські інституції протидії корупції. 148

Семінарське заняття № 5. Тема 5. Адаптація національного антикорупційного законодавства до надбань Європейського Союзу. 151

Семінарське заняття № 6. Тема 6. Антикорупційна політика України: стратегія та основні напрямки реалізації. Суб'єкти протидії.. 155

Семінарське заняття № 7. Тема 7. Європейські стандарти участі громадськості в запобіганні корупції. Захист викривачів. Академічна доброчесність..... 159

Ситуаційні завдання для проведення коучингів, тренінгів.... 163

Завдання для самостійної роботи..... 169

Тестові завдання..... 172

Рекомендовані джерела інформації 192

ВСТУП

1 жовтня 2023 року стартував проєкт 101126823. EACS. «European Anti-Corruption Standards as a Guarantee for the Formation of Civil Society» –»Антикорупційні європейські стандарти як запорука формування громадянського суспільства» в рамках програми Еразмус+ за напрямком ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH (01.10.2023 – 30.09.2026).

Актуальність визначається конституційно закріпленим стратегічним курсом на набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, що включає й імплементацію європейських стандартів у всіх сферах суспільного життя.

Корупція негативно впливає на авторитет держави, ставить під сумнів дотримання принципів верховенства права, ефективної діяльності державних органів та взаємодії гілок влади. Вона призводить до дискредитації апарату державного управління: знижується довіра до влади, люди перестають вірити у процедуру її формування; спостерігається відчуження влади від суспільства та громадських інститутів; девальвується значення права та закону як інструментів регулювання громадського життя. Правова складова корупції відображається у гальмуванні прийняття необхідних законів або прийняття таких, які дають можливість неоднозначного їх тлумачення.

Корупція офіційно визнана транснаціональним злочином, який перетнув межі держав і потребує спільних скоординованих зусиль окремих держав, ЄС та міжнародної спільноти. Індекс України у 2020 році покращився завдяки запуску Вищого антикорупційного суду з відповідною підсудністю та перезапуску Національного агентства з питань запобігання корупції. На початку 2020 року Transparency International Ukraine надала 5 рекомендацій, які б могли покращити показники України в CPI. Станом на кінець 2020 року, нажаль, жодна з них не була виконана повністю: окремі були виконані лише частково. Серед рекомендацій є наступна – захищати демократію та сприяти розвитку громадянського суспільства.

36 балів зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік, і тепер наша країна посідає 104 місце поміж 180 країн. Зростання України на 3 бали – один із найкращих результатів за минулий рік у світі. Також Україна стала однією із 17 країн в цьогорічному CPI, що продемонстрували свій найкращий показник за увесь час.

Європейська Рада на саміті у Брюсселі 23 червня 2022 р. ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата в Європейський Союз, але серед вимог є протидія корупції, включно з призначенням керівника САП. 8 грудня 2023 року Верховна Рада прийняла весь пакет відповідних «євроінтеграційних законопроєктів»: про збільшення посадового складу НАБУ, посилення самостійності та незалежності САП, розширення повноважень НАЗК та змін деяких законів щодо прав нацменшин. 14 грудня у Брюсселі саміт лідерів ЄС затвердив історичне рішення: розпочати переговори про вступ з Україною.

Формування в Україні громадянського суспільства відбувається доволі повільним шляхом. На сьогодні серед шляхів розвитку громадянського суспільства передбачено зміцнення свободи інформації і гласності, відкритості суспільства на основі щонайширших зв'язків із зарубіжним світом; піднесення рівня суспільної свідомості, подолання явищ соціальної пасивності, оскільки справа не тільки в наявності демократичних установ і процедур та інформованості населення, але й в умінні жити в умовах демократії, користуватися її благами, в готовності до постійного удосконалення політичної системи відповідно до зміни конкретно-історичних умов.

У перспективі ефективність організації громадянського суспільства в Україні залежить від того, якою мірою держава і суспільство здатні створити умови, вільні від причин, що породжують дестабілізуючі фактори в кожній зі сфер життєдіяльності соціального організму.

Інституції громадянського суспільства визнані суб'єктами, що можуть відігравати важливу роль у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що нею створюються. Це може реалізовуватись підвищенням обізнаності з метою інформування громадськості про корупційні прояви та розповсюдження знань про корупцію серед більш широкого кола людей.

Послідовне запровадження в України антикорупційних європейських стандартів передбачає формування економічних, правничих, моральних засад щодо несприйняття та запобігання корупції у студентів як основи майбутнього громадянського суспільства. Для цього буде розроблено та запроваджено окремий курс «Антикорупційні європейські стандарти та їх запровадження в Україні». Метою проєкту є впровадження інтерактивного курсу для студентів 1 курсу всіх спеціальностей нашого навчального закладу задля ознайомлення з антикорупційними стандартами, виробленими в ЄС, а також формування активної громадянської позиції та закріплення практичних навичок протидії корупційним проявам не тільки під час навчання, але й у повсякденному житті.

Цілі проєкту:

1. Підготовка висококваліфікованих спеціалістів різних галузей знань, орієнтованих на цінності ЄС, зі сформованими знаннями та практичними навичками протидії корупційним діянням.

2. Антикорупційне навчання як основа запобігання корупції та виховання правосвідомості і громадянської етики, усвідомлення персональної відповідальності і негативного ставлення до корупції та оволодіння знаннями про механізми запобігання корупції в усіх сферах суспільного життя.

3. Розповсюдження інформації про антикорупційні європейські стандарти шляхом співпраці з регіональними ЗМІ, стимулювання інтересу широкої громадськості до антикорупційних реформ.

4. Сприяння інноваціям у навчанні та дослідженнях, включаючи використання змішаних засобів навчання, ознайомлення з практичним досвідом антикорупційної діяльності.

5. Формування свідомої української молоді з розумінням європейських цінностей, зокрема антикорупційних стандартів; сприйняття та застосування критеріїв академічної доброчесності.

Стратегічна мета проєкту – далекоглядна перспектива формування громадянського суспільства, вільного від корупції, досягнення якої суспільство відчує на собі через певний час.

Курс представляє собою 14 годин лекційних занять, 14 годин практичних занять, залік – 2 години. Заключний етап – підведення підсумків курсу, вихідне тестування студентів.

Курс включає 10 годин підготовки та проведення круглих столів в рамках постійних конференцій ЧНУ імені Петра Могили – Студентських Могилянських читань проводиться круглий стіл «Європейські антикорупційні стандарти та шляхи їх запровадження в Україні» та в рамках студентської секції «Ольвійського форуму» проводиться круглий стіл «Академічна доброчесність як сукупність етичних принципів та правових норм учасників освітнього процесу». До цих заходів залучаються представники органів державного управління та місцевого самоврядування, прокуратури, адвокатури та судів, а також громадських організацій. За результатами видається окрема збірка виступів або вони входять до загальної збірки конференції.

В основі аудиторної роботи теоретична та практична підготовка – проведення освітніх лекцій, семінарів, тренінгів, вебінарів, дискусійних клубів, коучинг, групових та індивідуальних заходів по вирішенню особливих юридичних ситуацій, практичних та тестових завдань тощо. У вступній інтерактивній лекції висвітлюється актуальність курсу, його вплив на формування відповідних компетенцій, очікувані результати та значення антикорупційної діяльності для подальшого розвитку громадянського суспільства в нашій державі.

Навчально-методичний посібник покликаний допомогти студентам у стислій і компактній формі отримати знання щодо розуміння такого антисоціального явища як корупція, сутності антикорупційних європейських стандартів, їх сучасного стану та тенденцій запровадження в Україні. Посібник направлений на набуття, вироблення та поглиблення студентами, на підставі аналізу чинного міжнародного та національного законодавства, теоретичних положень, юридичних знань щодо правових основ, сутності та особливостей європейських антикорупційних стандартів; основних засад антикорупційної діяльності держави; формування високих моральних засад доброчесності, справедливості; отримання певних вмінь та навичок щодо застосування права на практиці, забезпечення законності і правопорядку в Україні.

Програма навчальної дисципліни

№	Теми	Лекції	Практичні (семінарські, лабораторні, півгрупові)	Самостійна робота
1.	Тема 1. Основні теоретико-правові підходи до розуміння поняття «корупція» як транснаціональної проблеми України	2	2	8
2.	Тема 2. Антикорупційні міжнародні акти та законодавство України	2	2	8
3.	Тема 3. Політика ЄС щодо запобігання корупції. Антикорупційні стандарти ЄС.	2	2	8
4.	Тема 4. Європейські інституції протидії корупції.	2	2	8
5.	Тема 5. Адаптація національного антикорупційного законодавства до надбань Європейського Союзу	2	2	8
6.	Тема 6. Антикорупційна політика України: стратегія та основні напрямки реалізації. Суб'єкти протидії.	2	2	10
7.	Тема 7. Європейські стандарти участі громадськості в запобіганні корупції. Захист викривачів. Академічна доброчесність.	2	2	10
	Залік			2
	Всього за курсом	**14**	**14**	**90**

Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Основні теоретико-правові підходи до розуміння поняття «корупція» як транснаціональної проблеми. 1. Поняття «корупції» та методи протидії корупції в міжнародних та європейських актах. 2. Становлення законодавства щодо протидії корупції в Україні в сучасний період. 3. Поняття, ознаки, види та причини корупції в Україні.
Тема 2. Антикорупційні міжнародні акти та законодавство України 1. Міжнародні стандарти та механізми у сфері запобігання корупції: загальні положення та принципи. 2. Конвенції та резолюції ООН, Ради Європи та Організації економічного співробітництва та розвитку щодо запобігання та протидії корупції. 3. Базове антикорупційне законодавство України у сфері запобігання корупції. 4. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції. Системні підходи до організації антикорупційної роботи. До участі можуть бути залучені представники органів державного управління та місцевого самоврядування, прокуратури, адвокатури та суддів, а також громадських організацій.
Тема 3. Політика ЄС щодо запобігання корупції. Антикорупційні стандарти ЄС. 1. Загальна характеристика та принципи антикорупційної політики ЄС. 2. Питання запобігання та протидії корупції в засновницьких договорах і вторинному праві Європейського Союзу. 3. Універсальний та регіональний рівні протидії корупції в праві ЄС. 4. Міжнародне співробітництво Європейського Союзу у сфері запобігання та протидії корупції.

Тема 4. Європейські інституції протидії корупції.

1. Законодавча база боротьби з корупцією в ЄС.
2. Європейське бюро по боротьбі з шахрайством.
3. GREGO – орган Ради Європи з антикорупційного моніторингу.
4. Сфера компетенції Євроюсту.
5. Характеристика основних функцій Європола у сфері протидії корупції.
6. Повноваження Європейської прокуратури (ЕРРО) у сфери протидії корупції.

Тема 5. Адаптація національного антикорупційного законодавства до надбань Європейського Союзу

1. Євроінтеграційна політика України. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС.
2. Імплементація як спосіб здійснення та виконання державою міжнародно-правових норм.
3. Відповідність національного законодавства міжнародним стандартам у сфері запобігання та протидії корупції.
4. Проблеми та перспективи імплементації міжнародних стандартів у сфері запобігання корупції.

Тема 6. Антикорупційна політика України: стратегія та основні напрямки реалізації. Суб'єкти запобігання та протидії.

1. Антикорупційна політика України: цілі, завдання, сфери застосування. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки.
2. Державна антикорупційна програма України на 2023-2025 роки.
3. Механізм та комплекс заходів запобігання корупції. Коло осіб, на яких воно поширюється.
4. Суб'єкти запобігання корупції та їх загальна характеристика.

Гостьова лекція: залучаються представники антикорупційних органів, органів державного управління та місцевого самоврядування, прокуратури, адвокатури та суддів, а також громадських організацій

Тема 7. Європейські стандарти участі громадськості в запобіганні корупції. Захист викривачів. Академічна доброчесність.

1. Правові основи та досвід Європейського Союзу щодо участі громадськості в запобіганні корупції.
2. Правові підстави антикорупційної діяльності громадських організацій та окремих громадян в Україні.
3. Механізм участі громадських організацій у запобіганні корупції.
4. Утвердження культури доброчесності як принцип антикорупційної політики на 2021-2025 роки. Академічна доброчесність.
5. Роль інституту викривання в розбудові доброчесного суспільства та запобігання корупції в країні в цілому та в конкретній організації.
6. Правові гарантії захисту прав і законних інтересів викривачів корупції. Забезпечення безпеки осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції.

Гостьова лекція: залучаються представники антикорупційних органів, органів державного управління та місцевого самоврядування, прокуратури, адвокатури та судів, а також громадських організацій із запобігання корупції

Методичний (лекційний) матеріал

Вступна лекція

Історико-правові дослідження достовірно засвідчують, що корупція існувала у суспільстві завжди з моменту виникнення держави, а отже, й утворення державного апарату управління. Так, ще за часів абсолютистських монархій в Європі (XVI–XVII ст.) вважали цілком прийнятним таке явище як торгівля дохідними державними посадами та іншими престижними постами при королівських дворах, що фактично легалізувало явну корупційну практику заради поповнення державної скарбниці. У той же час на Русі домінували дві форми корупції: лихоімство, що зі староруської означало отримання чиновником подарунків особисто або через посередників без порушення функціональних обов'язків; та мздоімство – отримання чиновником матеріальних цінностей як подяки за вчинення протиправного діяння. Епоха радянської адміністративно-командної бюрократії породила свої моделі корупції у вигляді кумівства, сімейності, іншого протекціонізму в соціально престижних сферах; а штучно підтримуваний дефіцит матеріальних благ, продуктів, засобів дозвілля та відпочинку створював сприятливу для корупції ситуацію привілейованого споживання.

Корупція знаходить своє відображення у трьох аспектах: політичному, соціально-економічному і правовому. Політична корупція – це особлива форма боротьби за владу, в якій перемагають не політичні інтереси суспільства, а багатомільйонні хабарі. Політична корупція дає змогу конвертувати владу в капітал, а капітал – знову у владу. Такими діями завдається матеріальна й моральна шкода державному устрою, репутації політичної влади, престижу країни на міжнародній арені. Отже, корупція пов'язана з підкупом осіб, які перебувають на державній або громадській службі, з одержанням ними додаткових доходів, благ і переваг за вчинення умисних дій або їх бездіяльність. Це негативно впливає на авторитет держави, ставить під сумнів дотримання принципів верховенства права, ефективної діяльності державних органів та взаємодії гілок влади. Вона має характер злочинної діяльності в політичній сфері, що призводить до дискредитації апарату державного управління: знижується довіра до влади, люди перестають вірити у процедуру її

формування; спостерігається відчуження влади від суспільства та громадських інститутів; девальвується значення права та закону як інструментів регулювання громадського життя.

Дослідники корупції як явища соціально-економічного характеру вважають корупцію однією із функцій управління суспільством, яка має економічне підґрунтя. Як функція управління, корупція має соціальне забарвлення, а за своєю сутністю є економічною категорією. Соціально-економічні аспекти корупції полягають у спотворенні корумпованим державним апаратом соціально-економічної політики держави.

Правова складова корупції відображається у гальмуванні прийняття необхідних законів або прийняття таких, які дають можливість неоднозначного їх тлумачення. У такому разі соціально-економічні й політичні чинники корупції є вторинними або надбудовою над її правовою основою. На думку В. В. Лунєєва, корупція – термін соціально-правовий, кримінологічний, який охоплює злочини та порушення, пов'язані з використанням службового становища в особистих або групових цілях. Цієї думки дотримуються такі вчені, як: П. Панченко, А. Н. Волобуєв, А. Гуров, О. Кожушко, Є. Темнов. Вони тлумачать корупцію як суто протиправну діяльність, яка полягає у підкупі державних службовців і громадських діячів, хабарництві та зловживанні службовим становищем, розкраданні державного, колективного або приватного майна, нецільовому використанні бюджетних коштів, занятті чиновниками підприємницькою діяльністю, сприянні з корисливою метою комерційній діяльності певних осіб, наданні їм необґрунтованих переваг і пільг, призначенні на посади некомпетентних осіб тощо.

З юридичної точки зору, корупція – це: – підкуп-продажність державних службовців; – зловживання владою або посадовим становищем, здійснене в певних особистих інтересах; – використання посадових повноважень, статусу посади, а також її авторитету для задоволення особистого інтересу або інтересів третіх осіб; – елемент (ознака) організованої злочинності.

Згідно з даними міжнародної організації «Transparency International», у період з 2013 року по 2019 рік Індекс сприйняття корупції (далі – ІСК) в Україні зріс із 25 до 30 балів. За результатами 2022 року Україна отримала 33 зі 100 можливих балів і посіла 116 місце серед

180 країн. 36 балів зі 100 можливих отримала Україна в ІСК за 2023 рік, а за 2024 р. – 35 балів.

Досягнутий за останні роки прогрес не задовольняє суспільство, оскільки є надто повільним. Європейська комісія у висновку щодо заявок на членство в Європейському Союзі, поданих Україною, Грузією та Республікою Молдова, від 17 червня 2022 року зазначила, що Україна досягла значного прогресу на шляху до верховенства права, проте подальша боротьба з корупцією залишається однією з основних вимог суспільства.

Низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання. Опитування бізнесу демонструє, що поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій.

Одним з основних принципів антикорупційної політики на 2021-2025 роки є формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права.

Одним зі значимих заходів протидії корупційним проявам є інформаційне забезпечення громадян. Це передбачає аналіз законів, міжнародних антикорупційних стандартів з тим, щоб, проаналізувавши, чітко, лаконічно і дохідливо пояснити їх значення громадянам, сформувати в громадянському суспільстві несприятливе ставлення до корупції. Результати аналізу висвітлення теми корупції у засобах масової інформації свідчать про незначну кількість інформації про державну політику у сфері запобігання та протидії корупції, а також її реалізацію. Відсутність в Україні належного інформаційного поля щодо висвітлення реалізації антикорупційної політики держави, що, зокрема, є наслідком неналежної координації державних комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції, на практиці призводить до викривленого сприйняття рівня корупції громадянами.

У перспективі ефективність в організації громадянського суспільства в Україні залежить від того, якою мірою держава і суспільство здатні створити умови, вільні від причин, що породжують дестабілізуючі фактори в кожній зі сфер життєдіяльності соціального організму.

Інституції громадянського суспільства визнані суб’єктами, що можуть відігравати важливу роль у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і

небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею. Це може реалізовуватись підвищенням обізнаності з метою інформування громадськості про корупційні прояви та розповсюдження знань про корупцію серед більш широкого кола людей.

У сучасних умовах розвитку громадянського суспільства в умовах воєнного стану та в подальшому у післявоєнний мирний період особливої уваги потребує запровадження цілісного механізму антикорупційних стандартів на підставі європейського досвіду. Формування громадянського суспільства передбачає активну роботу з молодим поколінням.

«Еразмус+» – це програма ЄС у сфері освіти, навчання, молоді та спорту на період 2021-2027 рр. Освіта, навчання, молодь та спорт є ключовими сферами, які підтримують громадян у їхньому особистому та професійному розвитку. Проєкт передбачає заохочення, залучення учасників, зокрема молоді, у процесі навчання до активної громадської позиції у громадянському суспільстві, підвищуючи обізнаність про спільні цінності Європейського Союзу. Зміцнення європейської ідентичності та участь молоді в демократичних процесах має першорядне значення для майбутнього Європейського Союзу, а для України як кандидата в члени ЄС має першочергове значення розвиток навичок і компетенцій молодих людей, а також їх активної громадянської позиції.

Послідовне запровадження в Україні антикорупційних європейських стандартів передбачає формування економічних, правничих, моральних засад щодо несприйняття та запобігання корупції у студентів як основи майбутнього громадянського суспільства. Для цього пропонується окремий факультативний курс «Антикорупційні європейські стандарти та їх запровадження в Україні». Він направлений на оволодіння студентами 1 курсів різних спеціальностей нашого навчального закладу повною та об’єктивною інформацією про корупцію в Україні, її причини, стан та динаміку, систему антикорупційних інституцій, розподіл між ними повноважень, а також про ефективність різних державних органів у питаннях запобігання та протидії корупції, про можливість та способи взаємодії громадян з антикорупційними інституціями щодо здійснення повідомлення про корупцію та громадського контролю. А також ознайомлення з антикорупційними стандартами, виробленими в ЄС та формування активної громадянської позиції щодо негативного

ставлення до корупції та закріплення практичних навичок протидії корупційним проявам не тільки під час навчання, але й у повсякденному житті.

Метою даного курсу є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Актуальність визначається конституційно закріпленим стратегічним курсом на набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, що включає й імплементацію європейських стандартів у всіх сферах суспільного життя.

Тема 1. Основні теоретико-правові підходи до розуміння поняття «корупція» як транснаціональної проблеми.

1. Поняття «корупції» та методи протидії корупції в міжнародних та європейських актах.
2. Становлення законодавства щодо протидії корупції в Україні в сучасний період.
3. Поняття, ознаки, види та причини корупції в Україні.

1. Поняття «корупція» та методи протидії корупції у міжнародних та європейських актах

У сучасному світі феномен корупції набув міжнародного характеру, що обумовлює необхідність співпраці держав у сфері боротьби з корупцією. З цією метою створюються відповідні міжнародні інструменти та механізми, а дві основних європейських організації – Європейський Союз (ЄС) та Рада Європи (РЄ) – приділяють велику увагу антикорупційній політиці. Європейське право містить великий масив антикорупційних норм, які регулюють антикорупційну діяльність у публічній та приватних сферах. Основою всіх антикорупційних норм ЄС є заходи, які були розроблені РЄ. Необхідно зауважити, що всі держави-члени ЄС входять і до РЄ, тому норми щодо протидії корупції фактично утворюють єдине правове поле. А отже, держави Європи одночасно проводять імплементацію норм зазначених міжнародних організацій. У рамках РЄ діють спеціалізовані інститути: Європейський комітет по кримінальним проблемам, Комісія за демократію через право (Венеціанська комісія), Міждисциплінарна група по корупції. Для антикорупційної діяльності РЄ та пов'язаних з нею структур є моніторинг імплементації та дотримання державами-учасниками зобов'язань, які випливають із членства і ЄС тощо. В цілому, РЄ націлена на забезпечення прямої дії міжнародних антикорупційних норм, гармонізацію приписів національного права з міжнародною та правоохоронною практикою держав у сфері корупції.

У 2014 році Європейська комісія зробила Доклад, у якому визначила. що корупція є у всіх без виключення державах, а сумарна економічна шкода від неї оцінюється приблизно у 120 млрд євро на рік, а за результатами соціологічного дослідження кожен двадцятий житель ЄС стикався з корупцією або був її свідком.

Відповідно до Договору про ЄС від 07.02.1992 р., пріоритет має співробітництво поліції та судових органів з кримінальних справ у сфері боротьби з тяжкими та особливо тяжкими злочинами, які декларуються як надзвичайна загроза для країн ЄС (ст. 29), а також передбачає покарання за зайняття тероризмом, торгівлю людьми, злочини проти дітей, торгівлю наркотиками, зброєю та корупцією і шахрайством. Ч. 1 ст. 83 Договору про функціонування ЄС (в редакції Лісабонського договору 2007 р. 2016/C202/1) називає серед особливо тяжких злочинів корупцію. В оновленій версії Договору про функціонування було передбачено створення спеціалізованих органів: Євроюсту, Європейської прокуратури та змінена структура та повноваження Європолу.

Індикаторами ефективності реалізації Антикорупційної стратегії України на 2021-2025 роки визначено серед іншого: зменшення частки населення, яка мала власний корупційний досвід; збільшення частки населення, яка негативно ставиться до корупційних проявів; зростання кількості громадян, готових повідомляти про факти корупційних проявів, а також громадян, які заявили про факти корупції, що мали стосовно них місце, компетентним органам.

Визначення «корупції» було закріплено у міжнародних документах у 70-90 рр. XX століття, а саме у Резолюції VIII Конгресу ООН по запобіганню злочинності (Гавана) «Практичні заходи боротьби з корупцією» 1990 р., в якій у розділі «Корупція в державному управлінні» визначалося, що проблеми корупції у державній адміністрації мають загальносвітовий характер, негативний вплив відчуває весь світ, а сама корупція трактувалася як порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що проявилися в протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності.

Резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17.12.1979 р. був прийнятий Кодекс поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку, ст. 7 якого визначає, що посадові особи з підтримання

правопорядку не здійснюють будь-які акти корупції. Вони також перешкоджають будь-яким актам та борються з ними. Коментар до цієї статті визначає корупцією «вчинення або не вчинення будь-якого діяння при виконанні обов'язків або у зв'язку з такими обов'язками в результаті прийнятих подарунків, обіцянок, стимулів чи їх незаконне отримання кожного разу, коли мало місце дія або бездіяльність».

Конвенція про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26.05.1997 р. вперше ввела поняття активна та пасивна корупція. «Пасивна корупція – умисне діяння службовця, який безпосередньо чи через посередника вимагає чи отримує користь будь-якого характеру для себе чи третьої сторони, або приймає обіцянку такої користі для того, щоб у порушення своїх офіційних обов'язків він здійснив дії або утримався від їх здійснення». «Активна корупція – умисне діяння будь-якої особи, яка обіцяє надати або надає прямо чи через посередника користь будь-якого характеру службовцю для нього або третіх осіб, для того, щоб в порушенні своїх обов'язків зазначена особа вчинила дії або утрималася від них».

У Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 р., ратифікована Україною 18.10.2006 р., набула чинності 01.01.2010 р., представлена політика боротьби з корупцією. Кожна держава-учасниця згідно з основоположними принципами своєї правової системи здійснюють засоби щодо проведення цієї політики: здійснення нагляду та координації реалізації такої політики; розширення та поширення знань з питань запобігання корупції, оскільки корупція стала вже не локальною проблемою, а перетворилася на транснаціональне явище, яке впливає на суспільство та економіку всіх країн. Серед основних заходів щодо запобігання корупції у Конвенції визначено наступні: «Держави-учасниці розробляють відповідну політику та практику у цій сфері; створюють орган або органи із запобігання та протидії корупції; у публічному секторі визначено основні принципи, базовими з яких є публічність, прозорість діяльності; прийняття кодексів поведінки державних посадових осіб; проведення прозорих державних закупівель та управління фінансами; заходи щодо вдосконалення судових органів та прокуратури; державна звітність; у приватному секторі – запобігання виникнення конфлікту інтересів, необхідна звітність; участь суспільства у проведенні

антикорупційної політики; заходи щодо недопущення відмивання грошей; і цілий блок заходів щодо криміналізації та правоохоронної діяльності (запобігання підкупу національних та іноземних державних посадових осіб, зловживання впливом, службовим становищем, підкупу у приватному секторі, незаконне збагачення, відмивання доходів, які здобуті злочинним шляхом, переховування, захист осіб, що повідомляють інформацію про корупцію, подовжений строк позовної давності щодо корупційних діянь тощо); заходи щодо міжнародного співробітництва; заходи щодо повернення активів». Серед іншого, зупинимося на ст. 36 Конвенції, яка передбачає створення органу, органів або осіб, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних заходів, а їм забезпечується необхідна самостійність, відповідно до основоположних принципів правової системи держави, уникнення будь-якого впливу на них, а працівники таких органів повинні мати відповідну кваліфікацію та ресурси для виконання свої завдань.

27.01.1999 р. РЄ була підписана Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), ратифікована нашою державою 18.10.2006 р., а набула чинності 01.03.2010 р., яка у преамбулі визначає: «Корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність, соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвиткові і загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства, а тому у невідкладному порядку передбачає необхідність проведення спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства від корупції, включаючи ухвалення відповідних нормативно-правових актів і вжиття превентивних заходів». Термін корупція трактується як «умисне обіцяння, пропонування, надання будь-якою особою прямо чи опосередковано будь-якої неправомірної переваги будь-яким посадовим особам, для них особисто чи для інших осіб з метою заохочення їх до виконання чи невиконання своїх службових обов'язків (ст. 2)». Кримінальна конвенція передбачає цілу систему заходів, які треба вжити на національному рівні: поняття та протидія дачі і одержання хабара у різних проявах та щодо різних осіб (національним державним посадовим особам, іноземним державним посадовим особам, у приватному секторі, хабарництво суддів); відмивання доходів, фінансові злочини, відповідальність юридичних осіб, створення спеціалізованого органу та захист помічників правосуддя та

свідків. Контроль за виконанням Конвенції покладено на GREGO. Україна ратифікувала і Додатковий протокол до Кримінальної конвенції (ETS 191) від 15.05.2003 р., який розширив програму протидії корупції, включив на національному рівні боротьбу з хабарами національним та іноземним арбітрам, присяжним засідателям.

16.05.2005 р. Законом України була ратифікована Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією РЄ від 04.11.1999 р. Ця Конвенція трактує корупцію як «прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи». Цивільна конвенція зобов'язує кожну сторону «передбачити у внутрішньому законодавстві для осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, право порушення судової справи з метою отримання повної компенсації за заподіяну шкоду, включаючи і втрачену вигоду, і немайнову шкоду» (ст. 3). Умовами відшкодування є «вчинення відповідачем особисто або з його дозволу корупційної дії або невжиття ним розумних заходів для запобігання вчиненню корупційної дії; заподіяння шкоди позивачу та наявність причинного зв'язку між корупційною дією та шкодою» (ст. 4). Якщо державні посадові особи під час виконання своїх службових обов'язків заподіяли шкоду корупційними діями, «держави передбачають належні процедури отримання компенсації від держави чи від керівників недержавних установ» (ст. 5). Позовна давність для компенсації заподіяної шкоди становить не менше трьох років від дня, коли особа дізналася чи обґрунтовано могла дізнатися про заподіяння шкоди або про здійснення корупційної дії та про особистість винної особи, однак суд не розглядає позов після закінчення позовного строку тривалістю не менше десяти років від дня здійснення корупційної дії (ст. 7). Важливою новелою є положення ст. 9, яка передбачає захист працівників від необґрунтованих санкцій, якщо останні мають достатньо підстав підозрювати корупцію та добросовісно доповідають про свої підозри відповідальним особам або компетентним органам.

Додаток XLIV до Угоди про асоціацію між Україною, з однією сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. містить перелік

визначень, серед яких важливими є наступні: активна корупція, пасивна корупція, конфлікт інтересів: «Активна корупція – умисна дія будь-якої особи, яка безпосередньо чи через посередника обіцяє надати або надає посадовій особі користь із метою забезпечення для себе або третьої сторони вчинення посадовою особою дій чи утримання від вчинення дій, що належать до сфери її посадових обов'язків або покладених на неї функцій, з порушенням своїх службових обов'язків, у результаті якої завдається чи може бути завдана шкода фінансовим інтересам ЄС; пасивна корупція – умисна дія посадової особи, яка безпосередньо чи через посередника вимагає чи отримує будь-яку користь для себе чи третьої сторони, або приймає обіцянку користі у обмін на дії чи утримання від вчинення дій, що належать до сфери її посадових обов'язків або покладених на неї функцій, з порушенням своїх службових обов'язків, у результаті якої завдається чи може бути завдана шкода фінансовим інтересам ЄС». Порівняно з Конвенцією про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26.05.1997 р., активною і пасивною визнається саме дія, а раніше діяння, а крім того змінився підхід до суб'єктного складу – замість службовців використовується термін посадова особа (щодо специфіки поняття «службовець і державний службовець» буде розглянуто у наступному підрозділі). Конфлікт інтересів – будь-яка ситуація, за якої у третьої сторони можуть виникнути або виникають обґрунтовані сумніви щодо спроможності посадових осіб діяти неупереджено і об'єктивно через сімейні обставини, емоційний стан, політичну чи національну приналежність, матеріальні інтереси або спільність будь-яких інтересів з оферентом, аплікантом чи бенефіціаром.

2. Становлення законодавства щодо протидії корупції в Україні в сучасний період.

Правове регулювання антикорупційної діяльності в Україні у своєму розвитку пройшло декілька етапів, які відрізнялися за змістом проведення заходів і за ступенем ефективності. На сьогоднішній день розроблено законодавчу базу протидії корупції, створені нові державні спеціалізовані органи, змінено механізм боротьби з корупцією.

Перший період – зародження законодавчого регулювання протидії корупції (1991–2004 рр.), другий період отримав назву постмайданний

(2005– 2014 роки), а третій період постреволюційний (з 2014 року до сучасності).

Нормативно-правове регулювання процесу боротьби з корупцією почалося з Указу Президента України «Про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю» від 18 червня 1993 року № 218/93. Цим указом було створено Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю під керівництвом Президента. У 1993 році було прийнято Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 р. № 3341-XII, який опосередковано регулював і питання боротьби з корупцією у правоохоронних органах.

На першому етапі становлення законодавства щодо протидії корупції був прийнятий Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 05 жовтня 1995 року № 356/95-ВР, який вперше на законодавчому рівні закріпив поняття корупції, приклади корупційних діянь, суб'єктів корупційної діяльності, органи, що ведуть боротьбу з корупцією та встановив відповідальність за вчинення корупційного діяння.

24 квітня 1998 року було підписано Указ Президента України «Про створення Національного бюро розслідувань України» № 371/97, п. 2 якого визначив основні завдання Національного бюро розслідувань України. Однак НБР не було створено, оскільки з Рішенням КСУ за поданням народних депутатів України щодо відповідності Основного Закону України Указу Президента України «Про створення Національного бюро розслідувань України» від 24 квітня 1998 р. № 371/97 від 6 липня 1998 року № 10/98-рп – визнано неконституційними окремі положення означеного Указу Президента України.

Другий етап був знаменний тим, що було подано 10 антикорупційних пропозицій Президента України, серед яких варто згадати Указ «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» від 18 листопада 2005 року № 1615; прийняття Плану заходів щодо реалізації Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» та затвердження державної антикорупційної політики на 2011 рік.

У 2005-2006 рр. Законом України було ратифіковано наступні нормативні акти: «Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією», «Про ратифікацію Конвенції ООН проти корупції», «Про

ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» та «Про ратифікацію Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу корупцією».

У 2009 році активно впроваджуються в життя інституційні та законодавчі заходи, спрямовані на зниження рівня корупції: створюється Урядовий уповноважений з питань корупційної політики, Бюро з питань антикорупційної політики, Координаційна Рада, удосконалено АКЗ, однак найвизначнішим кроком стало прийняття 11 червня 2009 року Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» № 1506-IV. 7 квітня 2011 року був прийнятий Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» № 3206-VI, який втратив чинність 01.09. 2016 року, головними причинами стали низька ефективність його положень та критика з боку ЄС.

Третій етап, постреволюційний, охарактеризувався прийняттям низки антикорупційних законів: Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року; «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року; «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року, а також підзаконних актів – Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015. У цей же період приймається низка Законів, які спрямовані на втілення у життя Антикорупційної стратегії: Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 08.04.2014 р. № 1188-VII, «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1699-VII, «Про здійснення державних закупівель» від 10.04.2014 р. № 1197-VII (втрата чинності 01.08.2016 р.), «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014 р. № 1702-VII.

3. Поняття, ознаки, види та причини корупції в Україні.

У Законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, який на сьогоднішній день є базовим Законом, корупцією визначено використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи

інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

До ознак корупції слід віднести: 1) протиправність та/або суперечність суспільній моралі та правосвідомості; 2) шкідливість; 3) вияв у державно-владних відносинах (публічні сфері), або відносинах з управління приватними господарськими справами; 4) корисливі мотиви суб'єкта корупції, які зазвичай суперечать інтересам держави, організацій, підприємств та осіб, яких означений суб'єкт представляє та в інтересах яких останній повинен діяти.

Серед причин корупції прийнято виділяти:

1) політичні причини (замкнутість системи управління, його уповільнений розвиток, відсутність цілеспрямованого формування почуття патріотизму та високих моральних якостей, недосконаліть антикорупційного законодавства, відсутність ініціативи громадських формувань тощо);

2) економічні причини (відсутність прозорості економічних процесів та несприятливий режим діяльності підприємств);

3) правові причини (відсутність цілісної системи антикорупційних заходів, нечітка визначеність відповідальності за корупційне діяння, формальний характер системи декларування доходів, нечітке визначення кола суб'єктів корупційного діяння);

4) організаційно-управлінські причини (відсутність чіткої регламентації діяльності посадових осіб, поширена практика зайняття посад через знайомства, відсутність механізму запобігання проникнення до державних структур членів злочинних угруповань);

5) соціально-психологічні причини (нерозвиненість громадської свідомості, корислива спрямованість діяльності державних службовців, моральна та професійна деформація керівників).

Політичними чинниками корупції в Україні є: декларативність багатьох реформаторських намірів та рішень влади, непослідовність у проведенні антикорупційних реформ, недосконаліть політичних інститутів, нестабільність політичної ситуації, політичний протекціонізм, повільний розвиток політичної свідомості, несформованість громадських

об'єднань, спрямованих на протидію корупції, а також відсутність виховання патріотизму у представників публічної влади та громадян.

Економічними чинниками є криміналізація економічних відносин, несприятливий режим діяльності підприємств та підприємницької ініціативи, непрозорі процеси проведення приватизації, непомірний розрив у доходах державних службовців та представників заможних верств населення.

Юридичні чинники – недоліки антикорупційного законодавства, а також кримінально-процесуального та адміністративного законодавства, низька правова культура суспільства, неврегульованість питання притягнення до відповідальності за здійснення корупційного діяння, недосконаліть системи декларування доходів, пасивність правоохоронних та спеціально уповноважених органів.

Організаційно-управлінські чинники – відсутність чіткої регламентації діяльності державних службовців, наявність у них надмірно широкого кола розпорядчих та дозвільних повноважень, випадки прийняття на роботу з підстав, які не залежать від ділових якостей претендента, а напряму залежать від особистих відносин, формальне ставлення до проходження конкурсу, відсутність систематичних незалежних тестувань та інших перевірок професійних якостей службовців, відсутність у багатьох установах спеціального підрозділу або уповноваженої особи, яка проводить роботу щодо запобігання корупції.

Соціально-психологічними чинниками виступають наступні: бідність переважної частини населення держави, корисливі мотиви вступу на державну службу, професійна деформація та професійне вигорання частини службовців.

З юридичної точки зору, корупція – це: – підкуп-продажність державних службовців; – зловживання владою або посадовим становищем, здійснене в певних особистих інтересах; – використання посадових повноважень, статусу посади, а також її авторитету для задоволення особистого інтересу або інтересів третіх осіб; – елемент (ознака) організованої злочинності.

Дослідження дають змогу виокремити чотири основні рівні (види) корупції:

1. «Високорівнева» (або «елітарна», «можновладна») корупція характерна для вищих ешелонів влади (вищі органи влади, центральні органи виконавчої влади, центральні апарати правоохоронних органів та судової гілки влади). Саме на цьому рівні розробляються корупційні схеми, створюються корупційні мережі. До основних форм «високорівневої» корупції слід віднести:

- корупційний лобізм;
- корупційний протекціонізм і фаворитизм;
- таємні внески на політичні цілі, внески на вибори з наступними «дивідендами» у вигляді високих державних посад;
- перехід державних посадових осіб на керівні посади комерційних структур, які вони, перебуваючи при владі, підтримували за державний рахунок;
- поєднання державної служби з комерційною діяльністю;
- роздавання податкових пільг;
- надання монополії щодо певного виду комерційної діяльності;
- перешкода в отриманні спеціальних дозволів, ліцензій на зайняття певними видами діяльності (так званий «державний рекет», або торгівля дискреційною владою);
- призначення на відповідальні державні посади тощо.

Найбільш вразливими сферами «високорівневої» корупції є:

– бюджетна сфера (у тому числі міжнародна валютна допомога);
– приватизація державного майна;
– паливно-енергетичний сектор;
– контроль над тіньовою економікою та нелегальним бізнесом;
– розподіл державної власності, землі та природних багатств України;
– митна сфера.

2. Корупція в середніх ешелонах влади (обласного рівня). Практично тотожна корупції «елітарній». У зв'язку з меншим рівнем повноважень відрізняється меншими можливостями корупціонерів обласного рівня використовувати державну власність у своїх особистих цілях. Тут

менші фінансові потоки, менша кількість великих об'єктів державної власності, обмежені й владні повноваження чиновництва. Але, зважаючи на звичайну арифметичну кількість чиновництва, шкода від корупціонерів цього рівня навряд чи менша.

3. Корупція «низова» (дрібного чиновництва), тобто держслужбовців, які безпосередньо проводять роботу з підготовки управлінських рішень, висновків, готують або видають відповідні дозволи, інші документи, здійснюють контрольні дії, розслідування справ, безпосередньо притягають до правової відповідальності (рівень районів, міст, районів у містах). Дрібна управлінська (низова) корупція має свою кількісну та якісну характеристику (ознаки).

Специфіка сфер її поширення полягає в такому:

1) це місцевий локальний рівень (рівень муніципальної влади), де не вирішуються питання глобального, довгострокового характеру;

2) об'єктом корупції у даному випадку є задоволення «поточних» потреб громадянина владно-політичного характеру (отримання довідки, фінансової допомоги, поставлення на облік, відкриття власної справи тощо).

Найбільш «корупційно-небезпечні» сфери дрібної корупції:

- митна сфера (дрібні порушення правил митного режиму, дрібна контрабанда тощо);
- дозвільно-ліцензійна система;
- сфера дрібного підприємництва;
- контрольно-наглядова діяльність;
- правоохоронна діяльність;
- житлово-комунальне та побутове обслуговування населення;
- система охорони здоров'я;
- сфера освіти та дошкільного виховання.

4. Корупція «від злиднів». Найбільш безпечний вид корупції. Здійснюється дрібним чиновництвом не на постійній основі, ситуативно або коли вже склалося «зовсім скрутне матеріальне становище». Її відносна безпечність полягає у тому, що корупційні дії вчиняються

службовцями, які мають достатньо високий моральний рівень, люблять свою країну, поважають свій народ.

За даними Світового банку можемо виокремити такі форми корупції:

- хабарництво;
- купівля контрактів замовлень та інших урядових переваг, концесій або судових рішень;
- ухилення від сплати митних, податкових чи інших зборів, передбачених законом;
- крадіжка;
- свідомі, не узгоджені із законом розпоряджання бюджетними засобами та власністю, які є публічною власністю;
- фаворитизм, протекція;
- непотизм (кумівство);
- фінансування виборів або політичних партій за отримання впливу.

Міжнародна організація Transparancy International поділяє корупцію на три типи:

- корупція незначна (*petty coruption*) – повсякденне зловживання державними посадовими особами середньої та нижчої ланок довіреною їм владою при взаємодії з пересічними громадянами, які намагаються отримати доступ до базових послуг, що надає держава в закладах освіти, охорони здоров'я, відділеннях поліції за місцем проживання та інших державних установах;
- корупція значна (*grand coruption*) – дії, що вчиняються на центральному рівні державного управління й деформують політику або режим функціонування державних органів влади, який дає можливість високим посадовим особам отримувати вигоду за рахунок суспільного блага;
- корупція політична (*political coruption*) – маніпуляція особами, які ухвалюють політичні рішення, політикою, інституціями та регламентом (правилами процедури) щодо розміщення ресурсів і фінансування, зловживання ними займаними посадами з метою

утримання наданих їм владних повноважень, статусу та збагачення.

За сферами діяльності виокремлюють такі види корупції:

1) політична;

2) економічна, або ділова (бізнес-еліта країни). У нашій країні, де влада поєдналася з бізнесом, цей поділ є досить умовним;

3) побутова (традиції віддячити за роботу дрібному чиновнику, лікарю та ін.).

За гілками влади:

1) корупція чиновництва у сфері законодавчої влади;

2) виконавчої влади;

3) судової влади. Сюди ж відносимо й корупцію з боку посадових осіб правоохоронних і контрольно-наглядових органів.

За часом вчинення:

1) ситуативна;

2) корупція на постійній основі, коли це стає способом життя службовця, істотним матеріальним поповненням власного бюджету (або його основною статтею).

За рівнями існування розрізняють високорівневу та низову корупції.

Тема 2. Антикорупційні міжнародні акти та законодавство України

1. Міжнародні стандарти та механізми у сфері запобігання корупції: загальні положення та принципи.
2. Конвенції та резолюції ООН, Ради Європи та Організації економічного співробітництва та розвитку щодо запобігання та протидії корупції
3. Базове антикорупційне законодавство України у сфері запобігання корупції.
4. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції. Системні підходи до організації антикорупційної роботи.

1. Міжнародні стандарти та механізми у сфері запобігання корупції: загальні положення та принципи

Антикорупційна система України створена на основі світових практик та відповідає міжнародним стандартам у сфері антикорупції.

У середині 1990-х років абсолютна більшість країн у світі визнали, що корупція є глобальною проблемою. З того часу у сфері запобігання корупції активно працюють регіональні та глобальні міжурядові організації. Результатом такої діяльності стало ухвалення цілого комплексу міжнародних обов'язкових актів та актів рекомендаційного характеру, розроблених Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Європейським Союзом та Організацією американських держав.

Першими міжнародними актами у сфері протидії корупції, які підписала та ратифікувала Україна, були Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ратифікована 27 січня 1999 року) та Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ратифікована 4 листопада 1999 року). Це документи локального характеру, тому вони застосовуються лише в певних країнах.

Значним міжнародним досягненням у сфері протидії корупції стало ухвалення Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй Конвенції ООН проти корупції 31 жовтня 2003 року. Сьогодні це єдиний

універсальний юридично обов'язковий інструмент для боротьби з корупцією. Так, 181 країна-підписант Конвенції здійснюють заходи, рекомендовані документом для подолання корупції.

Для України Конвенція набрала чинності 1 січня 2010 року, тобто Україна офіційно взяла на себе зобов'язання виконувати положення Конвенції. Фактично Україна почала виконувати взяті на себе зобов'язання у 2014 році шляхом прийняття Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки.

Відповідно до статті 5 Конвенції ООН проти корупції, кожна держава-учасниця розробляє і здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції. Ця політика має сприяти участі суспільства і відображати принципи правопорядку, належного управління державними справами й майном, чесності й непідкупності, прозорості та відповідальності.

Основні заходи щодо запобігання корупції включають:

- Формування скоординованої політики, а саме – встановлення й заохочення ефективних практик для запобігання і протидії корупції, які періодично переглядаються.
- Створення органу або органів із запобігання корупції, які формують та імплементують таку політику.
- Формування доброчесної публічної служби – це включає прозорі конкурси, достатнє фінансове забезпечення, фокусування на таких критеріях, як бездоганність роботи, справедливість і здібності.
- Етичні стандарти поведінки на державній службі, а саме – заохочення непідкупності, чесності та відповідальності серед держслужбовців, створення визначених стандартів поведінки.
- Прозорі державні закупівлі й управління фінансами, а це – публічне поширення інформації про закупівельні процедури, зрозумілі та прозорі критерії участі та відбору, ефективні механізми контролю.
- Державну звітність, що дозволяє суспільству отримувати інформацію про механізм прийняття рішень у державі, спрощення адміністративних процедур, публікацію інформації про корупційні ризики в держсекторі.

- Незалежність судових органів та органів прокуратури, що передбачає забезпечення незалежності, зміцнення чесності та непідкупності, запобігання корупції всередині органів.
- Доброчесність приватного сектору, що виражається в співпраці бізнесу та правоохоронних органів, розробці стандартів доброчесності для бізнесу, запобіганні конфлікту інтересів у випадку колишніх держслужбовців, які приходять у бізнес.
- Участь суспільства, а саме – посилення прозорості та залучення громадян у процес прийняття рішень, доступ до інформації, формування атмосфери несприйняття корупції, повага, заохочення та захист свободи пошуку й поширення інформації про корупцію.
- Запобігання відмиванню коштів – регулювання та моніторинг банків та небанківських фінансових установ, щоб запобігти відмиванню коштів у всіх формах.

Міжнародні нормативно-правові акти в цій сфері мають єдину мету – встановити загальні стандарти боротьби проти корупції на національному рівні через її криміналізацію та впровадження заходів для запобігання корупції.

2. Конвенції та резолюції ООН, Ради Європи та Організації економічного співробітництва та розвитку щодо запобігання та протидії корупції

Основою для приведення національного законодавства кожної держави-учасниці у відповідність із загальновизнаними методами та заходами щодо попередження і протидії корупції стала Конвенція ООН проти корупції (31 жовтня 2003 року, вступила в силу 2005 р.), яку ратифікували 183 країни світу. Конвенція передбачає, що держави учасники самостійно розробляють та здійснюють скоординовану політику протидії корупції, при цьому документом передбачається можливість створення двох типів антикорупційних інституцій: орган або органи із запобігання корупції; орган або органи, які спеціалізуються на протидії корупції.

Початком розвитку міжнародно-правового регулювання у сфері боротьби з корупцією було прийняття 15.12.1975 р. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3514, яка засудила всі види корупції, у тому числі

хабарництво, та виробила рекомендації для вжиття державами заходів, необхідних для запобігання й протидії корупції. Ці завдання деталізувалися в таких документах, як Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Боротьба з корупцією» від 12.12.1996 р., Декларація ООН «Про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях» 1996 р., Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб 1996 р., Керуючі принципи для ефективного виконання Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1989 р., та стали основою для створення міжнародних нормативно-правових актів, які закріпили універсальні стандарти запобігання корупційним проявам.

Питання міжнародного обміну інформацією у сфері запобігання і протидії корупції регулюються такими положеннями:

1) Конвенції ООН проти корупції:

– ст. 46 («Взаємна правова допомога») – щодо можливості Держав-учасниць без попереднього запиту передавати інформацію, що стосується кримінальних справ, компетентному органу іншої Держави-учасниці в тих випадках, коли вони вважають, що така інформація може надати допомогу цьому органу в здійсненні або успішному завершенні розслідування та кримінального переслідування або може привести до складання цією Державою-учасницею запиту відповідно до цієї Конвенції;

– ст. 48 («Співробітництво між правоохоронними органами») – щодо зміцнення або, за потреби, встановлення каналів зв'язку між їхніми компетентними органами, установами та службами для забезпечення безпечного і швидкого обміну інформацією про всі аспекти злочинів, що визначені цією Конвенцією; обміну з іншими Державами-учасницями інформацією про конкретні засоби й методи, що застосовуються для вчинення злочинів, визначених цією Конвенцією; обміну інформацією та координації адміністративних та інших заходів, що вживаються у відповідних випадках для своєчасного виявлення злочинів, визначених цією Конвенцією;

– ст. 61 («Збирання та аналіз інформації про корупцію та обмін такою інформацією») – щодо можливості Держав-учасниць проводити аналіз тенденцій в галузі корупції на своїй території, умов, у яких здійснюються корупційні злочини, а також статистичних даних, аналітичних знань щодо корупції та інформації про оптимальні види практики у

справі запобігання корупції й боротьби з нею, та обміну ними через посередництво міжнародних і регіональних організацій;

2) Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією:

– ст. 28 («Надання інформації за власною ініціативою») – щодо можливості сторони без попереднього запиту надіслати іншій стороні інформацію про виявлені факти, якщо вона вважає, що повідомлення такої інформації може допомогти стороні, що отримує, у порушенні чи проведенні розслідування або провадження стосовно кримінальних злочинів, визначених цією Конвенцією, або може сприяти поданню такою щодо запиту;

– ст. 31 («Інформація») – щодо того, що запитувана сторона невідкладно інформує сторону, що запитує, про заходи, вжиті щодо запиту, та про остаточні результати таких заходів. Запитувана сторона також невідкладно інформує сторону, що запитує, про будь-які обставини, що унеможливлюють виконання запланованих заходів або можуть суттєво його затримати.

Відповідно до Закону про корупцію компетентні органи України можуть надавати відповідним органам іноземних держав та одержувати від них інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, з питань запобігання і протидії корупції з додержанням вимог законодавства та міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Надання органам іноземних держав інформації з питань, пов'язаних із запобіганням і протидією корупції, можливе лише в разі, якщо ці органи та відповідний компетентний орган України можуть установити такий режим доступу до інформації, який унеможливлює розкриття інформації для інших цілей чи її розголошення у будь-який спосіб, у тому числі шляхом несанкціонованого доступу.

Під інформацією, обмін якою може здійснюватись під час міжнародно-правового співробітництва у сфері запобігання та протидії корупції, Закон про корупцію розуміє документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Водночас реагування на інформацію й запити до іноземних правоохоронних органів з питань виконання міжнародно-правових доручень у сфері запобігання та протидії корупційних правопорушень здійснюються через органи та підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, Служби

безпеки України та Генеральної прокуратури України. При здійсненні міжнародно-правового співробітництва у сфері запобігання та протидії корупційним правопорушенням, які мають транснаціональний характер, зазначені органи можуть використовувати можливості Національного центрального бюро Інтерполу в Україні.

Порядок використання правоохоронними органами України можливостей Національного центрального бюро Інтерполу визначається Інструкцією про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, яка затверджена спільним наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 09.01.97 № 3/1/2/5/2/2. Важливо, що при прийнятті до провадження кримінальної справи, надісланої правоохоронним органом іноземної держави в порядку кримінального переслідування, слідчий при розслідуванні цієї справи керується нормами кримінально-процесуального законодавства України.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) об'єднує 37 найрозвиненіших країн світу. Метою діяльності ОЕСР є створення найкращих рішень для державної політики, яка сприятиме економічному процвітанню, рівним можливостям і добробуту для всіх. Варто зауважити, що ОЕСР вже не є суто економічною організацією, а її експертиза та діяльність охоплюють також питання регіонального розвитку, охорони здоров'я, освіти, захисту навколишнього середовища, антикорупції тощо.

Стамбульський план дій з боротьби проти корупції є програмою взаємних експертних оглядів країнами ACN. Його методологія випливає з методів роботи Робочої групи ОЕСР з питань боротьби з хабарництвом у міжнародних комерційних операціях, але його змістовний обсяг є ширшим і охоплює низку політичних, превентивних та правоохоронних заходів проти корупції, які мають відношення до регіону. У виконанні Стамбульського плану дій беруть участь десять країн ACN: Вірменія, Азербайджан, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Монголія, Таджикистан, Україна та Узбекистан. План дій був започаткований

у 2003 році на зустрічі ACN у Стамбулі; передбачає регулярний моніторинг антикорупційних реформ у країнах.

3. Базове антикорупційне законодавство України у сфері запобігання корупції.

Боротися з корупцією слід правовим методом – шляхом законодавчого регулювання. Першочергового значення набуває необхідність на законодавчому рівні закріпити цілісний механізм протидії корупції та створити систему діяльності органів, які будуть безпосередньо реалізовувати антикорупційні заходи.

Одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є реформування системи запобігання і протидії корупції. Досягнення успіху у цьому процесі є передумовою для формування у суспільстві довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України.

24 квітня 2015 року набув чинності Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

У процесі впровадження антикорупційної політики в Україні позитивним є визначення стратегії, тактики і конкретних заходів діяльності у цій сфері. Відповідно, основою такого підходу має бути розробка і прийняття відповідних законодавчих актів.

Сутність антикорупційного законодавства полягає в наступному:

1) обмежити, нейтралізувати чи усунути фактори корупції:

– запобігти конфлікту інтересів;

– нормативно визначити рамки етичної поведінки особи, уповноваженої на виконання завдань і функцій держави;

– зробити вчинення корупційних правопорушень справою невигідною і ризикованою, та врешті-решт досягти того, щоб особа чесно і сумлінно виконувала свої службові обов’язки.

2) чітко визначити ознаки і склад корупційних правопорушень;

3) передбачити адекватні заходи відповідальності за їх вчинення;

4) належним чином врегулювати діяльність органів державної влади та їх окремих підрозділів, які безпосередньо протидіють корупції.

Мета – створення в Україні системи прийняття рішень щодо антикорупційної політики на основі результатів аналізу достовірних даних про корупцію та чинників, які до неї призводять, зокрема статистичних спостережень, моніторингу виконання цих рішень та їх впливу на стан справ з питань запобігання корупції незалежним спеціалізованим органом із залученням представників громадянського суспільства, а також формування суспільної підтримки у подоланні корупції.

Антикорупційні заходи повинні забезпечити справедливість у ставленні до громадян з боку посадових осіб державних органів, уповноважених на виконання функцій держави під час здійснення ними своїх повноважень, а також механізм захисту громадян від зловживань з боку представників державних органів. Також вони мають змінити природу взаємовідносин між громадянами та уповноваженими на виконання функцій держави посадовими особами. Діяльність держави, спрямована на протидію корупції, має базуватися на певних принципах. Ці принципи повинні бути основою для вдосконалення існуючої системи антикорупційного законодавства та впровадження нових нормативно-правових актів.

Аналіз антикорупційного законодавства до принципів запобігання та протидії корупції дає підстави віднести наступні:

1. Принцип верховенства права виявляється у таких рисах державного і громадського життя: закріплення в Основному Законі та інших законах держави основних прав людини; панування у суспільному та державному житті законів, які виражають волю більшості або всього населення країни, втілюючи при цьому загальнолюдські цінності та ідеали – насамперед права людини. Крім поваги до прав людини, зазначений принцип передбачає також: правову визначеність; заборону свавілля; запобігання дискримінації та рівність перед законом; доступ до правосуддя у незалежних і неупереджених судах, включаючи перегляд судом законів. Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини.

2. Принцип законності передбачає, що:

1) органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України (ч. 2 ст. 6, ч. 2 ст. 19 Конституції України (КУ));

2) Конституція України має найвищу юридичну силу (ст. 8, ч. 2, 3 ст. 57 КУ);

3) суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовує інші нормативно-правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

4) закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (ст. ст. 58, 61, 62, 68, п. 22 ч. 1 ст. 92 КУ; ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод);

5) ніхто не може бути підданий заходу впливу в зв'язку з адміністративним правопорушенням інакше як на підставах і в порядку, встановлених законом (ст. 7 та ст. 9 КУпАП [3]);

6) підставою для кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України; (ст. 2, 3, 4 КК України [4]);

7) застосування будь-якого закону про юридичну відповідальність за аналогією заборонено; в інших випадках у разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд може застосовувати закон, що регулює подібні правовідносини, а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права.

3. Принцип системності означає, що заходи протидії корупції є взаємопов'язаними, мають певний субординаційний характер (головні й другорядні, термінові до виконання і перспективні, одноразові і такі, що здійснюються постійно) і підпорядковані стратегічній меті антикорупційної діяльності. Основою цього принципу є спрямування зусиль на розв'язання найбільш складних проблем протидії корупційним явищам.

4. Принцип комплексного здійснення правових, політичних, соціально- економічних, інформаційних та інших заходів ґрунтується на положенні преамбули Конвенції ООН проти корупції, де вказано, що

держави-учасниці цієї Конвенції переконані у тому, що всеосяжний і комплексний підхід є необхідним для ефективного запобігання корупції та боротьби з нею. Саме тому у Конвенції визначені не лише конкретні види корупційних правопорушень та відповідальність за них, а й органи із запобігання та протидії корупції та конкретні заходи щодо запобігання їй.

5. Принцип пріоритетності запобіжних заходів передбачає, що законом визначаються насамперед запобіжні заходи, що безпосередньо випливає із назви Закону України «Про запобігання корупції».

6. Принцип невідворотності відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень означає, що кожна особа, яка вчинила таке правопорушення, підлягає покаранню та/або іншим правовим заходам; звільнення від відповідальності, від покарання (стягнення) чи його відбування, а також заміна покарання (стягнення) більш м'яким допускаються лише у випадках, передбачених законом.

7. Принцип об'єктивності вимагає співвідношення заходів протидії корупції із закономірностями і тенденціями розвитку корупційних явищ у державі, їх впливом на економічні, соціальні, політичні процеси. Він передбачає протидію корупції, з огляду на загальну соціально-економічну ситуацію в країні й вибір антикорупційних засобів на основі їх достатності для досягнення поставленої мети. Зазначений принцип безпосередньо пов'язаний із принципом практичної спрямованості та радикальності заходів, який передбачає не тільки декларування способів протидії корупції, а й реальне їх застосування. Вони не мають бути сезонними – набувати характеру політичної кампанії, а безпосередньо впливати на фактори, що детермінують корупцію, стосуватися правоохоронної діяльності у цій сфері тощо. Практична спрямованість антикорупційних заходів потребує чіткого визначення суб'єктів протидії, їх завдань і повноважень, професійної підготовки, конкретності певних заходів, строків їх виконання.

8. Принцип відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування ґрунтується на таких постулатах:

1) забезпечення безперешкодного руху інформації про явища і процеси в державно-правовій та муніципальній сферах, а також

інформування громадськості про вжиття заходів щодо запобігання і протидії корупції;

2) особи, які беруть участь у запобіганні та протидії корупції, не можуть бути обмежені у праві на отримання від органів державної влади та органів місцевого самоврядування інформації щодо запобігання та протидії корупції;

3) особа, притягнута до відповідальності за корупційне правопорушення, не може бути обмежена у праві на отримання в правоохоронному органі та суді усної або письмової інформації про результати розгляду її справи, а кожен, хто не є стороною у судовій справі про корупційне чи пов'язане з корупцією правопорушення, має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом;

4) розгляд справ про корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених процесуальним законом.

9. Принцип наукової обґрунтованості передбачає антикорупційну діяльність на науковій основі (з використанням сучасних досягнень науки, техніки, позитивного світового досвіду та залученням фахівців різних галузей знань: теорії права, конституційного, фінансового, адміністративного, кримінального, податкового права, кримінології, соціології, психології і т. ін.). Цей принцип вимагає здійснення правоохоронними органами постійного моніторингу динаміки та стану корупційних процесів. Такий моніторинг є необхідним, щоб оцінювати ефективність реалізації в державі антикорупційної політики, змінювати її пріоритети відповідно до рівня корупції в країні.

10. Принцип економічної доцільності означає, що антикорупційні заходи повинні бути економічно обґрунтованими. Плануватися і розроблятися можуть лише ті заходи, які на сучасному етапі держава спроможна впровадити в життя, зважаючи на своє фінансове становище.

11. Принцип участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції передбачає інформування зацікавленої громадськості про головні риси важливих запропонованих рішень стосовно запобігання та протидії корупції на початкових стадіях процесу прийняття рішень із дотриманням вимог щодо адекватності, своєчасності та потенційної дієвості цієї інформації, а також забезпечення участі представників громадськості в підготовці та прийнятті відповідних рішень (зокрема,

проведенні антикорупційної експертизи), вжитті інших відповідних заходів, а також державного захисту осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів (викривачів).

12. Принцип забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням знайшов своє відображення в положеннях статей 66-69 Закону України «Про запобігання корупції» зокрема, йдеться про: відшкодування збитків, шкоди, завданих державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення; визнання незаконними актів та правочинів; відновлення прав і законних інтересів та відшкодування збитків, шкоди, завданих фізичним та юридичним особам внаслідок вчинення корупційного правопорушення; вилучення незаконно одержаного майна.

За останні роки Україна створила ефективну антикорупційну систему. У своїй сумнозвісній передвоєнній промові путін перерахував усі антикорупційні органи в Україні: Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру та Вищий антикорупційний суд. Наш успіх лякає росію – не прозору, корумповану державу. Наші антикорупційні органи зараз працюють як один злагоджений механізм, і ми керуємось спільною метою – побудова європейської та демократичної України без корупції. Про це заявив Голова НАЗК Олександр Новіков під час зустрічі високого рівня Антикорупційної мережі Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР/OECD) для країн Східної Європи та Центральної Азії (ACN), в якій взяли участь і очільники антикорупційних і правоохоронних органів країн-учасниць мережі.

«Боротьба з корупцією є одним із головних напрямів державної політики України та одним із пріоритетів нашої довготривалої співпраці з ОЕСР. Україна активно співпрацює з Антикорупційною мережею і планує тільки посилювати цю співпрацю. Участь у цій ініціативі допомогла нам реформувати антикорупційну законодавчу та інституційну системи відповідно до науково обґрунтованих міжнародних стандартів і найкращих практик», – зазначив Олександр Новіков.

Одним із важливих напрямків співпраці України та ACN є виконання рекомендацій, отриманих у рамках регулярного моніторингу виконання Стамбульського плану дій з боротьби проти корупції. Україна

протягом останніх двох років активно залучалась до розробки методології оцінювання нового, 5-го, раунду моніторингу.

Під час зустрічі високого рівня заступниця Генерального секретаря ОЕСР Керрі-Анн Джонс відзначила у вступному слові стійкість України у протидії невиправданій і неспровокованій повномасштабній агресії росії, а також наголосила, що Україна бореться нині не лише за власну незалежність, а й за свободу та безпеку усього демократичного світу. Важливою складовою цієї боротьби є ефективна антикорупційна політика, забезпечення доброчесності бізнесу і державного сектору, підкреслила пані Джонс і висловила захопленням активною позицією України у цих питаннях. Девід Куллен, заступник директора Генерального директорату з питань сусідства і розширення Європейської Комісії, зазначив, що, попри вимушену необхідність захищати себе зі зброєю, Україна продовжує ефективно інтегруватися у міжнародні структури, свідченням чого є набуття статусу кандидата на членство в ЄС та визнана перспектива майбутнього членства в ОЕСР.

Голова НАЗК наголосив на важливості приєднання України до Робочої групи ОЕСР з питань боротьби з хабарництвом у міжнародних комерційних операціях, над чим вже активно працює національна робоча група (Указ Президента України № 539/2022)).

Він нагадав, що під час Конференції з відновлення України (URC 2022) у Лугано (Швейцарія) Прем'єр-міністр України подав Генеральному секретарю ОЕСР заявку на членство України в ОЕСР. «Наш запит на приєднання до Робочої групи ОЕСР з питань боротьби з хабарництвом у міжнародних комерційних операціях є конкретним кроком на шляху до членства в ОЕСР. Ми впевнені, що взаємодія з ОЕСР у рамках Робочої групи стане чудовим доповненням до нашої вже існуючої співпраці з ОЕСР/ACN. Це сприятиме зниженню корупційних ризиків у процесах відновлення України, покращенню бізнес-клімату, визнанню України більш безпечною країною для інвестицій іноземних компаній, які виходять на українській ринок», – підкреслив Голова НАЗК.

Він додав, що, не дивлячись на війну, яку розпочала росія, Україна продовжує виконувати свої зобов'язання перед суспільством та міжнародними партнерами в щодо боротьби з корупцією.

Україна довела, що є невід'ємною частиною демократичного світу. Попри війну та бажання росії знищити нашу країну та демократію,

Україна продовжує свою антикорупційну роботу, роблячи нові та завершуючи розпочаті кроки. Так, Парламент України, попри війну, ухвалив Антикорупційну стратегію до 2025 року. Це важливий крок на нашому шляху до вступу в ЄС, НАТО та ОЕСР.

4. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції. Системні підходи до організації антикорупційної роботи.

Наразі у світі існує велика кількість антикорупційних інституцій, які відрізняються одна від одної лише різноманітністю функцій та фактичної діяльності. Досить непросто визначити найбільш ефективну модель запобігання і протидії корупції. Однак можна встановити основні моделі існуючих органів, а саме:

- *Агентства з боротьби проти корупції в структурі правоохоронних органів* (Норвегія, Бельгія, Іспанія, Хорватія, Угорщина). Відповідно до цієї моделі, в органах, які відповідають за виявлення і розслідування корупції, або в органах прокуратури можуть створюватися спеціалізовані управління для запобігання та боротьби з корупцією. В деяких країнах всі три функції об'єднуються в межах одного відомства. Мабуть, ця модель є найпоширенішою в країнах Західної Європи.
- *Агентства з питань запобігання і протидії корупції, які мають правоохоронні повноваження та превентивні функції* (Литва, Латвія, Австралія, Аргентина). Така модель є яскравим прикладом комплексного підходу та зосередження в межах одного органу всіх основних функцій із запобігання і боротьби з корупцією (розроблення політики, аналітична діяльність, технічна допомога з питань попередження, взаємодія з громадянським суспільством, інформування, моніторинг, розслідування). Варто зазначити, що в більшості випадків кримінальне переслідування залишається окремою функцією. Цю модель часто пов'язують з Незалежною комісією проти корупції в Гонконзі та Бюро з розслідування корупційної діяльності в Сінгапурі.
- *Окремих органів з превентивною функцією щодо запобігання корупції та правоохоронними повноваженнями з питань протидії корупції* (Франція, Албанія, Україна). Вказана модель передбачає наявність окремих органів з превентивною функцією для

проведення досліджень та аналізу, розроблення і координування політики у сфері боротьби з корупцією, проведення навчання та надання консультацій різним відомствам про ризик корупції, можливі заходи для її попередження, а також правоохоронного органу для протидії корупції.

Серед науковців та політиків виділяють три можливі підходи до зменшення корупції. По-перше, можна посилити закони і їхнє виконання, тим самим підвищивши ризик покарання. По-друге, можна створити економічні механізми, що дозволяють посадовим особам збільшити свої доходи, не порушуючи правила і закони. По-третє, можна підсилити роль ринків і конкуренції, тим самим зменшивши розмір потенційного прибутку від корупції. До останнього також відноситься конкуренція в наданні державних послуг, за умови дублювання одними державними органами функцій інших органів.

Більшість методів, що позитивно зарекомендували себе, відносяться до внутрішніх або зовнішніх механізмів нагляду. Внутрішній контроль передбачає внутрішні механізми і стимули, що існують в самому апараті управління: ясні стандарти виконання посадовими особами своїх обов'язків і суворий нагляд над кожним службовцем. З метою забезпечення нагляду часто виділяють особливі управління, які функціонують автономно. Наприклад, правоохоронні органи часто підкоряються главі виконавчої влади, так само як і бюрократичний апарат, проте при цьому зберігають значну незалежність.

Внутрішній контроль був основним способом боротьби з корупцією в монархіях періоду абсолютизму і досі зберігає високу ефективність. Зокрема, Макіавеллі вважав, що в монархіях, «правлячих за допомогою слуг», корупція менш небезпечна, оскільки всі «слуги» зобов'язані милостям государя і їх важче підкуповувати.

Зовнішній контроль – це механізми, які мають високий ступінь незалежності від виконавчої влади. Незалежна судова система, при якій бюрократ, що порушив закон, може бути легко і ефективно визнаний винним, різко знижує потенційну привабливість корупції. Одними з найефективніших інструментів контролю над корупцією бюрократичного апарату є свобода слова і ЗМІ.

Зовнішній контроль характерний для країн з ринковою економікою і ліберальною демократією. Ймовірно, це пов'язано з тим, що для

реалізації нормального функціонування ринку необхідні чіткі правила, механізми забезпечення виконання зобов'язань, зокрема, – ефективна правова система, що забезпечує здорове конкурентне середовище. Ліберальна демократія для досягнення своїх цілей також спирається на систему виборів, правову державу, незалежне правосуддя, розділення властей і систему «стримувань і противаг». Всі ці політичні інститути служать одночасно механізмами зовнішнього контролю над корупцією.

Проте не всі положення ліберальної демократії однозначно сприяють боротьбі з корупцією. Прикладом може служити принцип розділення властей. Розділення властей по горизонталі стимулює їх нагляд один над одним. Наприклад, в парламентській демократії представницька влада має повноваження відправити уряд до відставки. З іншого боку, в президентській демократії гілки влади ще більш функціонально розділені. Незважаючи на це, корупція в президентських республіках в цілому вища, ніж в парламентських, що можливо пов'язане саме з трудомісткістю процедури імпічменту президента. Далі, розділення властей за територіальним рівнем і пов'язане з цим перенесення більшої частини повноважень виконавчої влади на рівень місцевого самоврядування приводить до ефективного зменшення розмірів органів влади. Це підвищує інформаційну прозорість влади і зменшує корупцію. Проте, федеральний устрій держави, що забезпечує максимальну децентралізацію, часто приводить до регулювання різних аспектів однієї і тієї ж діяльності чиновниками різних інстанцій, і отже, до більшої корупції порівняно з унітарними державами.

Серед заходів протидії корупційним проявам виділяють наступні:

1) *Неконституційність корупціогених норм.* Будь-які норми, що накладають на громадянина обмеження, можуть викликати корупцію, за винятком норм, що описують конституційні свободи і права людини. Останні накладають обмеження не стільки на індивідів, скільки на органи державної влади, будучи інституційними гарантіями як проти завищених вимог закону, так і проти наділення органів державної влади дискреційними повноваженнями. Корупціогені ж норми неминуче порушують права і свободи людини і громадянина, закріплені в Конституції.

2) *Інформаційне забезпечення громадян.* Даний метод включає аналіз законів з тим, щоб, проаналізувавши закон, чітко, лаконічно і

дохідливо пояснити громадянам, в чому полягають їхні права і обов'язки, які порушення що повинні за собою спричинити, як проходить судова процедура і що в ній враховується. Знаючи все це, громадяни будуть впевненіше поводитися, опинившись наодинці з тим, що підштовхує їх до дачі хабара чиновнику.

3) *Відкритість відомчих систем*. Прозорість операцій, що відбуваються всередині відомств, і належний громадський небюрократичний контроль (у тому числі громадський бюджетний моніторинг) сильно похитнули б фундамент корупції. Але такий механізм неможливо реалізувати повною мірою не тільки тому, що громадська перевіряюча система сама була б схильна до корупції, а тому, що таким чином інформаційна безпека громадян і фірм порушувалася б ще більше. Наприклад, державні служби часто зберігають конфіденційні дані про громадян, а органи безпеки і військові відомства здатні повноцінно виконувати свої функції тільки при забезпеченні секретності.

4) *Соціальне забезпечення чиновників.* Першокласне медичне обслуговування, безпроцентні кредити для покупки нерухомості, велика пенсія – все це рівносильне підвищенню заробітної плати в державному секторі, і отже, збільшує втрати чиновника у випадку, якщо його зловлять на корупційній діяльності. Згідно досліджень, цей захід не надає негайної дії на корупцію, проте сприяє підвищенню якості бюрократії з часом.

Тема 3. Політика ЄС щодо запобігання корупції. Антикорупційні стандарти ЄС.

1. Загальна характеристика та принципи антикорупційної політики ЄС.
2. Питання запобігання та протидії корупції в засновницьких договорах і вторинному праві Європейського Союзу.
3. Універсальний та регіональний рівні протидії корупції в праві ЄС.
4. Міжнародне співробітництво Європейського Союзу у сфері запобігання та протидії корупції.

1. Загальна характеристика та принципи антикорупційної політики ЄС

З метою підвищення ефективності антикорупційної діяльності багатьма міжнародними інституціями схвалені заходи протидії корупції, які пропонуються для застосування на міжнародному та національному рівнях. Ряд таких заходів закріплено у міжнародно-правових документах, включаючи акти ООН. Такі заходи часто називають міжнародними стандартами протидії корупції (антикорупційними стандартами). Хоча їх не можна вважати стандартами у строгому розумінні цього слова – як про антикорупційні стандарти про них можна говорити лише умовно. Адже визначальною рисою стандарту є його нормативність (обов'язковість). Натомість особливістю вказаних заходів є те, що вони, по-перше, є рамковими за своїм змістом, по-друге, мають рекомендаційний характер.

Під час побудови антикорупційної стратегії можна керуватися різними *підходами до розуміння загальної сутності цього інституту*. Зазвичай виокремлюють три найбільш популярні підходи:

– *підхід «війни» з корупцією* (за такого підходу головною зброєю боротьби з корупцією стають каральні засоби; у державі приймають нормативно-правові акти із жорсткими санкціями);
– *підхід системного усунення причин корупції* (суттєво менш суворий підхід порівняно з першим, який поєднує в собі й просвітницькі засоби боротьби з корупцією, й репресивні, внаслідок чого

створюється певна комбінована система протидії корупційній злочинності);

– *підхід свідомої пасивності відносно корупції* (напевно, найбільш своєрідний підхід, який полягає в думці, що активні дії не здатні подолати корупційні прояви, а сама корупція – тимчасовий фактор, який зникне сам собою з трансформацією суспільства на більш демократичне та ліберальне).

У сучасному світі своє відображення знаходить кожен із наведених підходів. Найбільш недієздатним та неефективним, безумовно, є підхід свідомої пасивності відносно корупції. Такий підхід характерний для вкрай слабко розвинутих країн Африки та Азії, де панує суцільна анархія та безлад. Власне кажучи, подібний підхід і формує поступове перетворення держави у клептократію – державу, що повністю пройнята злочинністю, якою безпосередньо керують шахраї різних верств. Відмічений підхід простий та не затратний, проте він і безглуздий, адже не дає жодного практичного результату. З корупцією, як і з хворобою, неможливо розраховувати на те, що вона зникне сама собою, варто лише почекати. Лише належні дії, лише адекватне «лікування» можуть допомогти державі скинути із себе хворобливі кайдани корупції.

Підхід війни з корупцією має ряд переваг, але він теж не ідеальний. Фактично даний підхід розрахований на залякування корупціонерів. Створення системи жорстких покарань начебто повинно утримати осіб від вчинення корупційних злочинів чи правопорушень, проте зазвичай відбувається трохи інакше. Корупціонери не утримуються від вчинення корупційних дій, а лише намагаються стати ще більш обережними та ще більше приховати власну незаконну діяльність, адже корупціонерів залякують, а не намагаються змінити їх усвідомлення власних дій. Не відбувається належного перевиховання населення з націленістю на формування законослухняної поведінки. Крім того, зазвичай будь-які репресії сприймаються негативно, що рано чи пізно призведе до активної протидії подібній антикорупційній державній політиці з боку різних прошарків населення. Підхід війни з корупцією не винищує її, а лише змушує корупційну злочинність переходити у більш витончені форми. Яскравим прикладом країни, яка бореться з корупцією суто «воєнним» підходом, є Китайська народна республіка. У цій країні навіть присутня смертна кара за хабарництво, проте, за статистичними даними та

різними соціологічними дослідженнями, в Китаї все одно присутня корупційна злочинність, яка вміло маскується та рідко проривається назовні.

Таким чином, найбільш популярний та ефективний підхід – це системне усунення причин корупції. За даного підходу є можливість комплексно та довгостроково поліпшити ситуацію з корупцією в державі. Суттєвою перевагою перед іншими підходами виступає вплив саме на причини появи корупції, а не на її зовнішні прояви. Державою, яка найбільш ідеально втілила підхід системного усунення причин корупції під час формування власної стратегії протидії корупційній злочинності, є Королівство Нідерланди (мається на увазі лідерство серед країн Європи). Антикорупційну стратегію цієї країни побудовано на таких елементах: постійна звітність та гласність стосовно вчинених корупційних злочинів посадовцями перед населенням; щорічні звіти Міністра внутрішніх справ щодо виявлених фактів політичної корупції; моніторинг ситуації з корупцією в державі (виявлення найбільш потенційно корумпованих сфер суспільного життя з подальшим пріоритетним на них впливом); створення системи покарань за порушення професійної етики; головне покарання до особи, яка вчинила корупційний злочин, – заборона працювати в державних організаціях із позбавленням всіх пільг, що передбачені для держслужбовця, в тому числі пенсійних та соціальних; в усіх державних органах створені спеціальні служби безпеки, які ретельно слідкують за неприпустимістю корупційних дій у підзвітній структурі чи організації.

На сьогодні не існує окремого нормативного документа, який би надавав комплексну характеристику нормативно-правової бази у сфері боротьби з корупцією Європейського Союзу, також відсутній чітко визначений перелік обов'язкових міжнародно-правових інструментів. У той час, коли корупція є масштабною проблемою, яка здатна завдавати великої шкоди державам, необхідність комплексного вивчення та дослідження даного питання є надзвичайно актуальним.

Враховуючи значну кількість міжнародних стандартів, які є передумовами забезпечення антикорупційної політики, видається за необхідне здійснення їх систематизації. Зокрема, залежно від виду суб'єкта прийняття їх можна поділити на:

1) ті, що прийняті ООН;

2) ті, що прийняті Радою Європи;

3) ті, що прийняті уповноваженими органами Європейського Союзу;

4) ті, що прийняті Групою держав проти корупції (GRECO);

5) ті, що прийняті іншими міжнародними інституціями.

Міжнародні Конвенції за своєю природою визначають стандарти заходів та правил, які країни можуть застосувати для зміцнення своїх правових норм та режимів державного регулювання у сфері протидії корупції, поняття та види корупційних діянь, напрямки та ключові засади здійснення Державами-учасницями заходів щодо запобігання та протидії корупції.

У праві Європейського Союзу корупція визначається як складне явище з економічним, соціальним, політичним та культурним вимірами.

Право Європейського Союзу керується тим правилом, що боротьба з корупцією не може бути зведена до загальноприйнятого набору заходів. Проте, для того, щоб відповідь була успішною, *мають існувати засоби для запобігання, виявлення, репресії та санкціонування корупції.*

Європейське право постійно поновлюється нормативно-правовими документами, які направлені на ефективну протидію корупції, опираючись на правову базу ЄС та законодавство держав-членів. *До джерел присвячених боротьбі з корупцією, які діють у ЄС*, можна віднести:

- Конвенцію 1997 року про боротьбу з корупцією за участю посадових осіб ЄС або посадових осіб держав-членів,
- Рамкове рішення 2003 року про боротьбу з корупцією у приватному секторі спрямоване на криміналізацію як активного, так і пасивного підкупу,
- Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією,
- Повідомлення Комісії до Ради Європейського Парламенту та Європейського економічного та соціального комітету – Про комплексну політику ЄС проти корупції,
- Рішення Ради Європи щодо запобігання корупції,
- Модельний кодекс поведінки на публічній службі 2000 р. (затверджений Комітетом міністрів Ради Європи),
- Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією (ETS 173),

- Конвенцію ООН проти корупції, Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією,
- Рекомендації Групи держав проти корупції (GRECO) тощо.

Отже, нормативно-правова база Європейського Союзу налічує велику кількість правових документів, рекомендацій, ініціатив, проєктів, головною метою котрих є ефективне подолання корупції та залучення до боротьби якнайбільше держав, у першу чергу держав-членів ЄС та кандидатів на вступ до Європейського товариства.

2. Питання запобігання та протидії корупції в засновницьких договорах і вторинному праві Європейського Союзу.

Європейський Союз за тривалий час боротьби з корупцією напрацював, як вже зазначалось, ряд важливих нормативно-правових документів. Правова база ЄС оперує ключовими принципами, яких європейське товариство намагається суворо дотримуватись. Основні напрямки запобігання корупції у праві ЄС:

- реалізація сильної політичної прихильності,
- впровадження антикорупційних реформ та антикорупційної культури,
- реалізацію впливу правових інститутів, постійна профілактика корупції,
- посилення співробітництва на міжнародній арені.

Боротьба з корупцією у праві Європейського Союзу відбувається на універсальному (залучення міжнародних акторів до створення та дотримання правових норм: Конвенція про захист фінансових інтересів; Рамкове рішення Ради про боротьбу з корупцією у приватному секторі (2003 рік), Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу (EUACI) тощо) *та регіональному рівні* (впровадження законодавчої бази до Конституційного ладу держав-членів: Конвенцію 1997 року про боротьбу з корупцією за участю посадових осіб ЄС або посадових осіб держав-членів та Рамкове рішення 2003 року про боротьбу з корупцією у приватному секторі, проєкти: «Toolbox», «ANTICORRP», «The Horizon 2020» тощо).

На нормативно-правовому рівні ЄС використовує кілька підходів:

1) системний – постійний моніторинг ситуації, щодо боротьби з корупцією у Європейському Союзі та державах-членах, запровадження та адаптація нових правил та норм;

2) комплексний – передбачає налагоджену роботу між всіма державами-членами Європейського Союзу, між державами-кандидатами на вступ та Європейськими інституціями;

3) послідовний – поетапне впровадження змін, дотримання відповідних рішень, створення нових інституцій, впровадження нових законів;

4) проєктний – залучення всіх суб'єктів до боротьби з корупцією, це безпосередньо і держави-члени, і держави-кандидати на вступ, і вся міжнародна спільнота, при цього створення нових проєктів для боротьби з корупцією;

5) стратегічний – запобігання та контроль за процесом боротьби з корупцією.

Ключовим питанням у праві Європейського Союзу залишається реалізація даних антикорупційних реформ, документів, проєктів у законодавстві держав-членів.

Варто зазначити, що держави-члени ЄС не бажали ратифікувати законодавчі інструменти проти корупції, створені в рамках Європейського Союзу, однак з часом прийняли рішення у позитивну сторону та реалізували необхідні умови ЄС. Наприклад, у 1997 році 28 держав підписали Конвенцію ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) про боротьбу з підкупом іноземних державних службовців у міжнародних ділових операціях (Конвенція про боротьбу з хабарництвом або «АВС»), Положення про поліцейську та судову співпрацю у кримінальних справах» Договору про Європейський Союз ратифікували Австрія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Іспанія, Швеція тощо.

Однак, потрібно наголосити, що рівень реалізації правових норм та загальний стан протидії корупції у державах-членах ЄС вимагає суттєвого покращення та є недостатньо задовільним. Попри сильний правовий механізм зі сторони ЄС, ключовою проблемою залишається моніторинг за державами-членами, впровадженням та дотриманням антикорупційного законодавства, на жаль, не всі держави відповідально та сумлінно виконують правові вимоги ЄС. Наприклад, коли було

прийнято Конвенцію 1997 року про боротьбу з корупцією за участю посадових осіб ЄС або посадових осіб держав-членів та Рамкове рішення про боротьбу з корупцією в приватному секторі з метою криміналізації активного та пасивного підкупу станом на 2007 рік лише Бельгія та Сполучене Королівство виконали вимоги цієї Конвенції та Рамкового рішення, станом на 2011 рік ще дев'ять держав-членів ЄС перенесли дані рішення у своє законодавство. Однак, окремі країни (Болгарія, Румунія, Сербія) тривалий час не трансформували законодавство відповідно до вимог антикорупційних програм.

Юридичною підставою включення принципів права до правової системи ЄС виступають установчі договори Союзу. У свою чергу, принципи європейського адміністративного права були вперше сформульовані у праці Юргена Шварце «Europaisches Verwaltungsrecht» (з нім. – «Європейське адміністративне право»), 1988 р.; до них було віднесено:

- принцип законності;
- можливість скасування (або відкликання) незаконного адміністративного акта;
- принцип недискримінації;
- юридична визначеність;
- право на захист;
- принцип пропорційності;
- принцип поваги до фундаментальних прав людини та громадянина;
- принцип субсидіарності;
- принцип належної адміністрації;
- принцип прозорості;
- принцип застосування;
- принцип прямої дії.

Окрім загальних європейських засад, визначальне значення мають й спеціалізовані принципи подолання корупції. Як приклад, в ухваленій 15 грудня 1975 року Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3514(XXX) »Заходи проти корупції, яка практикується транснаціональними й іншими корпораціями, їх посередниками та іншими причетними до цього сторонами» закріплені наступні антикорупційні принципи:

1) засудження усіх проявів корупції;

2) системного вжиття заходів запобігання транснаціональним проявам корупції;

3) міжнародної співпраці;

4) ведення статистичних та моніторингових інформаційних матеріалів про стан корупції в окремо взятій країні.

У Декларації ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16 грудня 1996 р. закріплені «наступні:

- принцип ефективних та конкретних заходів боротьби з усіма формами корупції;
- принцип криміналізації за дачу хабарів;
- принцип єдиних стандартів і методів обліку;
- принцип визнання незаконного збагачення державних посадових осіб або обраних представників злочином;
- принцип міжнародного співробітництва.»

3. Універсальний та регіональний рівні протидії корупції в праві ЄС

Відповідною *Резолюцією № R(97)24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією»* визначено, як така діяльність повинна реалізовуватись на національному рівні. Зокрема «необхідно:

1. Проводити ефективні заходи для запобігання корупції та, у цьому зв'язку, піднімати суспільне розуміння і просування етичної поведінки.

2. Гарантувати визнання національної та міжнародної корупції кримінальною.

3. Гарантувати, що ті, хто відповідає за запобігання, розслідування, судове переслідування і судове рішення по випадках корупції, мають незалежність і автономність, відповідні їхнім функціям, є вільними від впливу і мають ефективні засоби, для того щоб зібрати докази, захищаючи людей, які допомагають владі у боротьбі з корупцією, і зберігаючи конфіденційність розслідувань.

4. Забезпечувати відповідні заходи для конфіскації і позбавлення доходів у результаті випадків корупції.

5. Забезпечувати відповідні заходи, щоб запобігти тиску на юристів, що займаються випадками корупції.

6. Обмежувати імунітет від розслідування, судового переслідування або судового рішення по випадках корупції до ступеня, необхідної в демократичному суспільстві.

7. Просувати спеціалізацію людей або органів, відповідальних за боротьбу з корупцією і забезпечувати їх відповідними засобами і навчанням для виконання їх завдань.

8. Гарантувати, що фінансове законодавство і органи влади, що відповідають за здійснення цього, вносять вклад у боротьбу з корупцією в ефективній та скоординованій манері, особливо заперечуючи можливість зниження податків, відповідно до закону або правилу з приводу хабарів або інших витрат, пов'язаних з корупцією.

9. Гарантувати, що організація, функціонування та прийняття рішень публічними адміністраціями бере до уваги потребу боротьби з корупцією, особливо, гарантуючи прозорість, сумісну з потребою досягти ефективності.

10. Гарантувати, що правила, що стосуються прав і обов'язків посадових осіб, містять вимоги боротьби з корупцією і забезпечують відповідні та ефективні дисциплінарні заходи; просувати подальшу специфікацію поведінки, очікуваної від громадських посадових осіб, відповідними засобами, такими, як кодекси поведінки.

11. Гарантувати, що відповідні процедури ревізії звертаються до дій державної служби та громадського сектору.

12. Підтверджувати роль, яку можуть відігравати ревізійні процедури в запобіганні і виявленні корупції поза адміністративних органів.

13. Гарантувати, що система громадської відповідальності бере до уваги наслідки корумпованої поведінки громадських посадових осіб.

14. Приймати відповідно прозорі процедури для громадського замовлення, які втілюють справедливу конкуренцію і утримують корупціонерів.

15. Заохочувати прийняття обраними представниками кодексів поведінки і просувати правила фінансування політичних партій та виборчих кампаній, які стримують корупцію.

16. Гарантувати, що ЗМІ мають право вільно отримувати та передавати інформацію з питань корупції і піддаються тільки тим обмеженням, які є необхідними в демократичному суспільстві.

17. Гарантувати, що громадянське право бере до уваги потребу боротьби з корупцією і, особливо, забезпечує ефективні засоби і права тих, чиї інтереси зачіпає корупція.

18. Заохочувати дослідження з корупції.

19. Гарантувати, що в кожному аспекті боротьби з корупцією, беруться до уваги можливі зв'язки з організованою злочинністю і відмивання грошових коштів.

20. Розвивати до найширшого ступеня можливе міжнародне співробітництво у всіх областях боротьби з корупцією».

А основними принципами Стамбульського плану дій є розвиток ефективної і прозорої системи державної служби, посилення боротьби з хабарництвом та забезпечення чесності в бізнесі, підтримка активної участі громадськості у реформах.

Окремо зазначимо, що згідно Модельного закону «Основи законодавства про антикорупційну політику» від 15 листопада 2003 року, «принципами антикорупційної політики є:

1) партнерство суб'єктів формування та реалізації заходів антикорупційної політики;

2) пріоритет заходів попередження корупції і моральних начал боротьби з корупцією;

3) неприпустимість встановлення антикорупційних стандартів нижче рівня, визначеного законами держави;

4) неприпустимість покладання на одного і того ж суб'єкта антикорупційної політики відповідальності за розробку, реалізацію і контроль над реалізацією заходів антикорупційної політики;

5) підтримання оптимальної чисельності осіб, що заміщають державні посади, і осіб, які перебувають на державній і муніципальній службі;

6) цільове бюджетне фінансування заходів антикорупційної політики;

7) визнання підвищеної суспільної небезпеки корупційних правопорушень осіб, що заміщають посади, передбачені конституцією і іншими законами держави;

8) неприпустимість обмеження доступу до інформації про факти корупції, корупціогенні фактори та заходи реалізації антикорупційної політики».

В основі антикорупційної політики Європейського Союзу – такі складові: 1) політична воля; 2) відповідність міжнародним конвенціям; 3) розширення сфери застосування; 4) антикорупційне законодавство; 5) механізм його реалізації; 6) ефективна діяльність усіх установ, відповідальних за дотримання антикорупційних норм; 7) удосконалена система прийняття на державну службу; 8) адекватна заробітна плата; 9) прозорість та підзвітність діяльності влади; 10) толерантність; 11) чіткі правила фінансового контролю; 12) реєстр корупціонерів; 13) конфіскація майна. Інструментами досягнення успіху є: оцінка поточної ситуації; визначення тенденцій та способів впливу; виважена кадрова політика.

Таким чином, боротьба з корупцією продовжує залишатися викликом на рівні Європейського Союзу. Поряд із впровадженням та застосуванням превентивних заходів, надзвичайно важливим є посилення поліцейської та судової співпраці між державами-членами. Як відомо, корупція вже не місцева справа, а транснаціональне явище, що робить міжнародну співпрацю необхідною для боротьби з нею, варто створювати сильну правову базу, щоб боротьба з корупцією була ефективною.

Отже, у праві Європейського Союзу сформовані чіткі принципи та підходи боротьби з корупцією, напрацьована значна база нормативних документів. Однак, реалізація даних вимог ЄС у державах-членах потребує постійного моніторингу. Необхідність вивчення та аналізу даної проблеми, особливо у судовій практиці є критичною. За допомогою грамотної та відповідальної реалізації механізмів боротьби можливо досягнути позитивного та ефективного результату у всіх державах. Тому, першочерговим загальнодержавним завданням кожної держави має бути питання запобігання та боротьби з корупцією. Посилення боротьби з корупцією – це колективна відповідальність!

Водночас існує потреба у вдосконаленні деяких положень законодавства, зокрема щодо криміналізації деяких діянь щодо перешкоджання здійсненню правосуддя, перегляду встановлених санкцій за діяння, визначені у цих міжнародних договорах, удосконалення норм про застосування заходів кримінально-правового характеру за корупційні діяння щодо юридичних осіб.

4. Міжнародне співробітництво Європейського Союзу у сфері запобігання та протидії корупції.

У світі є дві базові моделі формування стратегії протидії корупційній злочинності. Це так звана *сінгапурська модель (азіатська) та шведська модель (європейська/скандинавська).*

Перша модель, яка отримала назву від найменш корумпованої азіатської країни – Сінгапуру, який до того ж є прабатьком цієї моделі, характеризується швидким досягненням результату не через повне винищення корупційних проявів, а їх зведення до прийнятного для всіх членів суспільства рівня. Інакше зазначену модель можна назвати вертикальною (чіткий вплив на корупцію зверху донизу).

Горизонтальна модель, тобто шведська (скандинавська), передбачає тривалу антикорупційну діяльність, яка будується на певних антикорупційних заохоченнях. Хоча традиційно й прийнятно зазначену модель називати шведською чи скандинавською з огляду на той регіон, який дав їй поширення, ця модель є справді загальноєвропейською, якою керується абсолютна більшість держав в Європі. *Шведська модель* відрізняється від сінгапурської насамперед тим, що *передбачає активне виховання населення на тлі нетерпимості до корупції й вже на цьому будуються інші заходи, спрямовані на протидію корупційній злочинності*. Саме принцип недопущення формування злочинної поведінки лежить в основі шведської моделі.

Серед західноєвропейських держав, які найбільш вдало застосовують шведську модель стратегії протидії корупційній злочинності, слід виокремити три сусідні країни, які утворюють так званий «БеНіЛюкс» (Бельгія, Нідерланди, Люксембург). За даними міжнародної агенції Transparency International, Нідерланди та Люксембург перебувають у першій десятці держав із найнижчим рівнем корупції. Бельгія в останні роки випала з першого десятку та облаштувалась на 13-14 позиції рейтингу, що теж є високим показником. Щоб більш яскраво дати зрозуміти, наскільки це низький рівень корупції всередині країни, зазначимо, що в першій десятці, окрім Нідерландів та Люксембургу, серед європейських країн перебувають лише Фінляндія, Швеція, Норвегія, Данія (перше місце), Швейцарія. Інші три місця в першій десятці дістались Сінгапуру, Південній Кореї та Японії.

Рада ЄС зробила боротьбу з корупцією однією з ключових цілей Європейської політики сусідства, чим підвищила обізнаність про антикорупційне законодавство в зовнішніх зв'язках ЄС та підтримала зовнішні повноваження Європейської Комісії.

Для боротьби з корупцією країни-члени ЄС створили різні інституційні структури. У деяких з них працюють центральні агенції, що координують національні антикорупційні репресивні та превентивні дії. В багатьох державах-членах ЄС функціонують спеціальні антикорупційні агенції лише для запобігання корупції. Вони можуть мати повноваження з перевірки статків і конфлікту інтересів. Третім варіантом організації інституційної структури національної антикорупційної політики в ЄС є створення спеціалізованих служб, відповідальних за переслідування корупційних правопорушень.

В якості центральних органів у Європейському Союзі працюють два спеціалізованих органи з протидії корупції – це Європейський офіс боротьби з шахрайством (OLAF) і Європейська публічна прокуратура (EPPO).

Протидія корупції в ЄС є проблемою не лише внутрішньої, а й зовнішньої політики. Відтак, у 2021 р. Європейський Парламент запропонував Європейській Комісії ініціювати пропозицію віднести корупційні діяння до порушень, які можуть призвести до застосування обмежувальних заходів в рамках міжнародних санкцій ЄС щодо дотримання прав людини. На початку 2022 р. Європарламент закликав ЄС до формування та реалізації глобальної стратегії протидії корупції. Було анонсовано план заходів щодо оновлення нормативної бази ЄС в антикорупційній сфері, що ознаменувало початок нового, сучасного етапу антикорупційної політики об'єднання.

На сучасному етапі формування і втілення антикорупційної політики ЄС ключовим є Комунікація Європейської Комісії від 3 травня 2023 р. щодо боротьби з корупцією в ЄС і в усьому світі, що ознаменувала початок п'ятого етапу цієї історії. Цей документ засвідчив перехід ЄС до більш активної та злагодженої роботи у сфері запобігання та подолання корупції на внутрішньому та зовнішньому рівнях.

Оприлюднені антикорупційні пропозиції Європейської Комісії як проєкту нової *Директиви про протидію корупції в ЄС* «передбачають:

– підвищення обізнаності про корупцію за допомогою інформаційних кампаній, досліджень та освітніх програм для зменшення корупційних ризиків і правопорушень;
– стандартизацію визначень кримінальних правопорушень, які переслідуються як корупційні, щоб усі злочини, передбачені Конвенцією ООН проти корупції (наприклад, незаконне привласнення, зловживання впливом, зловживання службовим становищем, перешкоджання здійсненню правосуддя та незаконне збагачення, пов'язане з корупційними злочинами тощо);
– більш жорстку кримінальну відповідальність за корупційні правопорушення, гармонізацію покарань, обтяжуючі та пом'якшуючі обставини в усьому ЄС;
– створення спеціального режиму санкцій у рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП), спрямованих на боротьбу з глобальною корупцією у великих розмірах;
– посилення взаємодії правоохоронних органів, органів державної влади, фахівців-практиків, громадянське суспільство та інші зацікавлені сторони з метою створення антикорупційної мережі Європейського Союзу;
– вимогу до держав-членів запровадити ефективні правила доступу громадськості до відповідної інформації, управління конфліктами інтересів у державному секторі, перевірки активів державних службовців та регулювання взаємодії між приватним і державним секторами;
– забезпечення достатніх ресурсів і підготовки кадрів для органів, відповідальних за запобігання та боротьбу з корупцією;
– чітко визначені правила етики, доброчесності та прозорості, неухильне дотримання яких є запорукою нульової толерантності інституцій ЄС до корупції;
– зобов'язання держав-членів забезпечити можливість швидкого зняття привілеїв та імунітету під час розслідування корупції за допомогою законодавчо встановленого, ефективного і прозорого процесу;
– запровадження базових правил щодо строків давності для забезпечення достатнього часу для притягнення до відповідальності за корупційні злочини».

Документ відображає амбіції виходу ЄС на глобальний рівень впливу на економіко-правові процеси сучасності в усьому світі, що відповідає його потенціалу, напрацьованому досвіду і можливостям. Цією пропозицією ЄС оновлює поточну, роз'єднану, долісабонську систему боротьби з корупцією на рівні ЄС і виконує зобов'язання за Конвенцією ООН проти корупції (UNCAC) в нових умовах розвитку правової системи ЄС та міжнародних реалій.

Тема 4. Європейські інституції протидії корупції.

1. Законодавча база боротьби з корупцією в ЄС.
2. Європейське бюро по боротьбі з шахрайством.
3. GREGO – орган Ради Європи з антикорупційного моніторингу.
4. Сфера компетенції Євроюсту. Характеристика основних функцій Європола у сфері протидії корупції.
5. Повноваження Європейської прокуратури (ЕРРО) у сфері протидії корупції.

1. Законодавча база боротьби з корупцією в Європейському Союзі.

На думку більшості науковців, у галузі створення законодавчої бази боротьби з корупцією Європа досягла більше, ніж інші континенти. Крім вказаних вище, нормативно-правову базу складають: Конвенція про захист фінансових інтересів Європейського співтовариства від 27.12.1995 р., два Протоколи – Протокол про боротьбу із корупцією від 27 вересня 1995 р., та Протокол про відмивання грошей та кримінальну відповідальність юридичних осіб від 19 червня 1997 року; Конвенція про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26.05.1997 р.; Постанова Європарламенту і Ради від 26.02.2014 р. «Про запровадження програми сприяння діяльності в галузі захисту фінансових інтересів ЄС (програма Hercule III) та відміну рішення № 804/2004/ЕС»; Декларація Європарламенту від 09.06.2011 р. «Про боротьбу з корупцією в Європейському спорті»; Рішення Ради від 24.10.2008 р. «Про мережу контактних пунктів проти корупції»; Директива від 03.04.2014 р. «Про заморожування та конфіскацію коштів від злочинів в ЄС». Останнім актом введено в юридичну практику пропозицію про використання коштів, які отриманні від корупційної діяльності, для чого держави повинні прийняти всі необхідні заходи для забезпечення конфіскації майна, яке належить особі, засудженій за кримінальне діяння, що призвело до прямої або опосередкованої економічної вигоди, якщо суд, виходячи із обставин справи, вирішить, що майно є похідним від злочинної поведінки.

Наступним актом необхідно визначити Директиву Європарламенту і Союзу від 05.07.2017 р. «Про боротьбу з шахрайством у фінансових інтересах Союзу за допомогою кримінального права», а також Рамочне рішення від 22.07.2003 р. «Про боротьбу з корупцією у приватному секторі»; Резолюція Європарламенту від 25.10.2016 р. «Про боротьбу з корупцією».

Відповідно до вищезазначеної Конвенції про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26.05.1997 р., визначено суб'єктний склад корупційного діяння, а також визначено, хто саме входить до поняття «посадова особа». Ст. 1 визначає: «Такими суб'єктами є службовець, що означає службовець співдружності або державний службовець, у тому числі державний службовець із іншої держави-члена ЄС; службовцем вважається: а) службовець співдружності або інший працюючий за договором співробітник в межах значення статуту Європейського співтовариства; б) особа, яка відряджена до Європейського співтовариства державами-членами ЄС або державними органами або приватними організаціями, які виконують функції, ідентичні тим, які виконують службовці або інші співробітники Європейської співдружності. Державним службовцем вважається службовець або державний службовець згідно з визначеними в національному законодавстві держави-члена Європейської співтовариства, у якому ця особа здійснює функції з метою забезпечення кримінального законодавства держави-члена ЄС». Тобто, суб'єктом корупції є службовці – всі особи, які працюють в європейській адміністрації, а члени інститутів ЄС є суб'єктом корупційного діяння, хоча і не підпадають під поняття «службовець». Ст. 4 встановлює, що кожна держава-член ЄС приймає всі необхідні заходи для забезпечення того, щоб у кримінальному законодавстві зазначені злочини (пасивна та активна корупція), які здійснені міністрами урядів, вибраними членами палат парламенту, членами Верховних судів або членами Європейської рахункової Палати при виконанні ними своїх функцій, застосовувалися також і у випадках, якщо ці злочини скоєні членами Комісії Європейської співтовариства, Європейської Рахункової Палати або проти них відповідно при виконанні ними обов'язків. Кожна держава-член ЄС приймає необхідні заходи для забезпечення того, щоб така поведінка визначених осіб стала кримінально караною засобами

ефективного, домірного та такого, що здійснює вплив, покарання, у тому числі пов'язаного з позбавленням волі. Така кримінальна відповідальність повинна бути передбачена і для керівників комерційних організацій у випадках здійснення корупційного діяння. Ст. 7 Конвенції визначає юрисдикцію розгляду справ – ці справи розглядаються за місцем вчинення злочину (включає корупцію службовців ЄС та службовців інших держав), держави-члени можуть поширити дію національного законодавства на будь-які акти корупції своїх громадян або у відношенні до своїх громадян, а на розсуд держав-членів, справи про пасивну корупцію, в якій є службовці ЄС, можуть бути розглянуті за місцем знаходження відповідного інституту ЄС, наприклад, справа про корупцію службовців Європейського Центрального Банку може бути підвідомча судам Німеччини, де знаходиться цей інститут (м. Франкфурт-на-Майні). Ст. 9 визначає: «В разі вчинення корупції у зв'язку із зобов'язаннями цієї Конвенції щодо двох і більше держав, вони активно співпрацюють між собою при розслідуванні, переслідуванні та призначені покарання, у тому числі при наданні правової допомоги, екстрадиції, передачі процесу або приведення вироку до виконання».

Однак боротьба з корупцією в ЄС поступово із публічної сфери перейшла до сфери приватної, оскільки разом із глобалізацією відбулося зростання трансграничного обороту товарів та послуг і будь-який акт корупції у приватному секторі держави-члена, вже не є виключно національною проблемою, а становить транснаціональну проблему, вирішення якої передбачає спільні акції Союзу. В кінці 2000-х рр., на початку XXI ст. було прийнято важливі нормативні акти: 27.12.1996 р. РЄ прийняла акт, який встановлює Протокол до Конвенції «Про захист фінансових інтересів Європейських співтовариств»; 22.12.1998 р. Загальна Акція 98/742/ПДВ «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі»; 13.06.2002 р. Рада прийняла Рамочну угоду 2002/584/ПДВ «Про європейський ордерний арешт і про процедуру передачі осіб між державами-членами»; 22.06.2003 року прийнято Рамочне рішення Ради № 2003/568/ПДВ про боротьбу з корупцією у приватному секторі. Відповідно до останнього документа (який відмінив Загальну Акцію 98/742/ПДВ) метою його прийняття є те, щоб корупція у приватному секторі, як активна, так і пасивна, являла собою кримінальний злочин у всіх державах-членах, щоб юридичні особи могли притягатися до

відповідальності за ці злочини, і щоб санкції були ефективними, помірними та мали превентивну дію. Щодо діянь, які держави-члени повинні розглядати як кримінальні злочини, то до них Рішення відносить: «1) діяння, яке передбачає обіцянку, пропозицію або надання безпосередньо чи через третіх осіб особі, яка здійснює на будь-якій підставі керівну функцію на користь організації, яка відноситься до приватного сектору, вигоди будь-якого характеру, що призначається для неї самої або іншої особі для того, щоб у порушенні своїх обов'язків визначена особа здійснила дії або утрималася від їх здійснення; 2) діяння, якщо при здійсненні на будь-якій керівній функції або роботи на користь організації, яка відноситься до приватного сектору, особа вимагає або отримує безпосередньо чи через третіх осіб, незаконну вигоду будь-якого характеру, яка призначається такій особі або третім особам, або пропозиція такої вигоди для того, щоб у порушення своїх обов'язків особа здійснила дію або утрималося від неї». Серед санкцій, передбачених ст. 4 Рішення, заслуговує на увагу ч. 2, яка визначає, що кожна держава-член передбачає необхідні заходи, щоб зазначені діяння каралися максимальним ув'язненням із найменшою верхньою межею від 1 до 3 років. А по відношенню до юридичних осіб застосовувалися ефективні, помірні та превентивні санкції, які б включали: заходи, які тягнуть за собою позбавлення можливості користуватися пільгами або допомогою з боку публічної влади; заходи, які накладали тимчасову або постійну заборону на здійснення комерційної діяльності; поміщення під судовий нагляд або розпуск в судовому порядку. Ст. 7 окреслює юрисдикцію держав – злочин було повністю або частково здійснено на території держави або виконавцем був його громадянин, або злочин було здійснено на користь юридичної особи, яка має місцезнаходження на території держави-члена.

2. Європейське бюро по боротьбі з шахрайством.

Позитивним надбанням, особливо для нашої держави в сучасний період, стало б запозичення низки інституційних інструментів у боротьбі з корупцією ЄС. Одним із них стало створення Європейського бюро по боротьбі з шахрайством (OLAF) у 1999 р, яке діє по сьогоднішній день – спеціалізований орган Європейської комісії по боротьбі з шахрайством. Основним завданням бюро є: «здійснення повноважень Комісії з

проведення зовнішніх адміністративних розслідувань з метою посилення боротьби з шахрайством, корупцією та будь-якою іншою незаконною діяльністю, що шкодить фінансовим інтересам, а також інших дій чи діяльності суб'єктів, що порушують положення. Бюро відповідає за проведення внутрішніх адміністративних розслідувань, які призначені боротися з корупцією, шахрайством та іншою діяльністю, що шкодить фінансовим інтересам; розслідувати факти, які пов'язані з виконанням професійної діяльності та можуть становити порушення обов'язків з боку посадових осіб та службовців Європейського співтовариства, що можуть призвести до дисциплінарних та кримінальних проваджень або аналогічного порушення зобов'язань членами установ та органів, керівниками органів та установ або працівниками інституцій і органів, які не підпадають під дію Положення про посадових осіб Європейського співтовариства та Умов працевлаштування інших службовців Співтовариства». Крім того, Бюро відповідає за розробку концепції для боротьби з шахрайством, що може включати участь у діяльності міжнародних органів та асоціацій, які є спеціальними органами у боротьбі з шахрайством і корупцією, у тому числі для обміну інформацією. А також Бюро повинно підтримувати прямий зв'язок з поліцією та судовими органами. Цей інститут створений виключно для захисту загальних інтересів, і не може розслідувати діяння, якщо вони не мають потенційно шкідливих фінансових наслідків для державних фондів ЄС, або в корупції не замішані чиновники ЄС. Його структура має унікальний мандат на проведення внутрішніх розслідувань в установах, органах та агенціях ЄС з метою боротьби з шахрайством, корупцією та іншою незаконною діяльністю, яка впливає на фінансові інтереси співтовариства, що сприяє цільовому використанню грошей платників податків, укріплення довіри громадян до структур ЄС, стимулює створення робочих місць та розвиток Європи. В результаті розслідувань, проведених протягом 2018 р. OLAF рекомендувало повернути до бюджету ЄС понад 3 млрд євро.

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однією сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. (Угода ратифікована ЗУ 1678-VII від 16.09.2014 р.) Розділ VI присвячений фінансовому співробітництву та положенню щодо боротьби із шахрайством. Ст. 453

визначає, що Україна отримує фінансову допомогу через відповідні механізми та інструменти фінансування, а ст. 459 вказує, що Сторони вживають ефективних заходів з метою попередження та боротьби із шахрайством, корупцією та іншою нелегальною діяльністю, inter alia шляхом взаємної адміністративної допомоги та спільної правової підтримки у сферах, які охоплені Угодою. Ч. 2 цієї статті містить норму, що Україна також поступово приводить національне законодавство у відповідність до положень, викладених у Додатку XLIV до Угоди. Цей Додаток містить Положення про боротьбу з шахрайством і контролю, а саме: «проводиться обмін інформацією, консультації та співробітництво на оперативному рівні з українськими колегами та OLAF; попередження правопорушень, шахрайства та корупції, зокрема перевіркою належного використання фінансових коштів, попередження активної та пасивної корупції, виключення конфлікту інтересів при укладенні контрактів, грантів чи в ході їх реалізації, проведення та інформування про превентивні заходи у цих напрямках; збір інформації щодо відповідності принципам прозорості і недискримінації всіх закупівель, грантів; проведення розслідування та судового розгляду справ про підозру або реальні випадки шахрайства та корупції відповідно з національними процедурами; передача інформації про підозру або реальні випадки шахрайства та корупції та звітування про вжиття всіх необхідних заходів; проведення Комісією та Європейським судом аудиторів законності використання всіх коштів; проведення перевірок та інспекцій на місцях з метою захисту фінансових інтересів ЄС у тісній співпраці з компетентними органами України; застосування адміністративних заходів та повернення коштів з дотриманням принципів конфіденційності та захисту персональних даних».

3. GREGO – орган Ради Європи з антикорупційного моніторингу.

GRECO (англ. The Group of States against Corruption – «Група держав проти корупції») – орган Ради Європи з антикорупційного моніторингу. Утворений 1 травня 1999 року як об'єднання 17 держав – членів Ради Європи. Нині об'єднує 49 держав-учасниць (крім членів РЄ, також США та Білорусь). Починаючи із серпня 2010 р. всі члени РЄ є також членами GRECO. GRECO встановлює антикорупційні стандарти діяльності держави та контролює відповідність практики цим стандартам.

Допомагає виявити недоліки в національній антикорупційній діяльності та пропонує необхідні законодавчі, інституційні чи оперативні заходи, надає майданчик для обміну найкращими рішеннями в галузі викриття й запобігання корупції.

Відповідно до Статуту GREGO метою Групи є «удосконалити компетентність її членів у боротьбі з корупцією для вжиття заходів через динамічний процес спільного оцінювання методів проведення та однакового впливу згідно з їхніми зобов'язаннями у цій сфері, а для досягнення мети Група спостерігає за дотриманням Керівних принципів боротьби з корупцією, які прийнятті Комітетом РЄ; спостерігає за впровадженням міжнародних законодавчих документів (ст. 1, 2)».

З 01.01.2006 р. Україна стала сороковим членом GREGO – органом Ради Європи з антикорупційного моніторингу. На виконання взятих зобов'язань 25 жовтня 2017 року Постановою КМУ «Про запровадження національного механізму координації взаємодії органів державної влади з метою захисту фінансових інтересів України та ЄС» № 1110 була створена Міжвідомча координаційна рада з питань протидії порушенням, які впливають на фінансові інтереси України та ЄС, основним завданням якої є сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань виявлення та протидії фактам шахрайства з фінансовими ресурсами та послугами ЄС, наданими Україні.

13 квітня 2011 р. Указом Президента України було затверджено Положення про Держфінмоніторинг України, який серед інших питань особливу увагу приділяє розслідуванню фактів відмивання грошей, отриманих від корупційних діянь. Згідно зі звітом за 9 місяців цього року, Держфінмоніторингом було направлено до правоохоронних органів 153 матеріали, які були пов'язані з підозрою в корупційних діяннях, зокрема до НАБУ – 114 матеріалів, до СБУ – 7 матеріалів, до органів прокуратури України – 28 матеріалів, до органів фіскальної служби України – 3, а до органів внутрішніх справ – 1 узагальнений матеріал. У цих матеріалах сума фінансових санкцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією грошей та здійсненням інших злочинів, передбачених ККУ, складає 40,1 млрд грн. Держфінмоніторінг активно співпрацює з провідними міжнародними організаціями та спеціалізованими іноземними установами, які займаються питаннями протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму: Група з розробки фінансових заходів

протидії відмиванню коштів (FATF), Спеціальний комітет Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів (MONEYVAL), РЄ, Управління ООН з питань наркотиків та злочинності, Егмонтська група підрозділів фінансової розвідки світу, Світовий банк, МВФ.

Під час 93-го пленарного засідання Групи держав проти корупції (GRECO), було підтверджено, що Україна демонструє стабільний прогрес у виконанні рекомендацій в питанні боротьби з корупцією.

На засіданні було погоджено та затверджено звіт про виконання Україною рекомендацій GRECO в питаннях запобігання корупції стосовно народних депутатів, суддів та прокурорів. Зокрема, було зазначено, що за останній рік наша держава просунулась у виконанні ще 6 рекомендацій. Вони вважаються повністю виконаними додатково до 9 рекомендацій, виконаних Україною у попередньому періоді. Стан виконання рекомендацій GRECO буде враховуватись Європейською Комісією під час оцінки прогресу України у досягненні критеріїв членства у Європейському Союзі. Так, серед ключових досягнень було виділено:

- покращення регулювання з питань конфлікту інтересів у народних депутатів у зв'язку із обмеженнями на зайняття ними підприємницькою діяльністю;
- впровадження ефективних механізмів підвищення обізнаності з питань доброчесності серед народних депутатів;
- гарантування безпеки суддів;
- розроблення та внесення до Парламенту проєкту етичного кодексу народних депутатів (депутатський законопроєкт за № 8327);
- врегулювання питань кар'єрного просування в органах прокуратури.

Також під час погодження звіту було наголошено на важливості завершення формування Вищою радою правосуддя (ВРП) Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС). Голова НАЗК зазначив, що завершення формування ВККС полегшить процес позитивної оцінки ще кількох рекомендацій GRECO.

За його словами, це має позитивно вплинути на процес вступу України до Європейського Союзу та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), оскільки звіти GRECO є суттєвим показником

досягнень держав в антикорупції. Для України це особливо важливо в контексті довіри міжнародних партнерів та донорів, які орієнтуються на стан протидії корупції в Україні.

4. Сфера компетенції Євроюсту. Характеристика основних функцій Європола у сфери протидії корупції.

З метою посилення боротьби з тяжкими формами організованої злочинності РЄ у 1999 р. прийняла рішення про створення спеціального підрозділу – Євроюсту – який складався із прокурорів, магістрів чи офіцерів поліції, які мали відповідні повноваження. 28.02.2002 р. Рада Європейського Союзу прийняла рішення про створення Євроюсту (з останніми змінами, внесеними Рішенням Ради 2009/426/ЈНА від 16.12.2008 р. щодо посилення Євроюсту) в якості спеціалізованого органу, основне призначення якого надавати допомогу зусиллям держав-членів щодо розслідування найбільш небезпечних злочинів та координації їх практичних дій у цій галузі у співпраці з Європолом. Ст. 4 визначає сферу компетенції Євроюсту, серед яких шахрайство та корупція, а також інше кримінальне правопорушення, яке посягає на фінансові інтереси Європейського співтовариства. В задачі Євроюсту, зокрема, входить: «звернення до компетентних органів держав-членів ЄС із запитами про порушення кримінальних справ і притягнення до відповідальності за фактами конкретних злочинів, запитами про створення об'єднаних слідчих бригад. Крім того, Євроюст повинен надавати інформаційну підтримку при проведенні розслідувань та заходам кримінального переслідування. Він може робити запити, отримувати, зберігати, обробляти та надавати компетентним органам дані, які мають значення для розкриття злочинів, у тому числі особистого характеру про обвинувачених, свідків та потерпілих. Євроюст приймає необхідні заходи по захисту даних особистого характеру, а обробка даних повинна носити адекватний, доречний характер та не виходити за рамки цілей, заради яких вона проводиться (ст. 14), для досягнення такої мети вводиться посада Уповноваженого по захисту даних із числа членів персоналу Євроюсту (ст. 17)». З метою забезпечення високої компетентності та професіоналізму склад цього органу комплектується із посадових осіб правоохоронних установ 15 держав ЄС, яких у тексті рішення називають «національні члени», серед яких можуть бути прокурори, судді,

офіцери поліції. Залежно від характеру злочинної діяльності та масштабу розслідувань Євроюст може здійснювати свої задачі як через окремих національних членів, так і колегіально, тобто 15 національними членами разом, це сприяє поєднанню колективних та індивідуальних засад діяльності органу. Цей орган активно співпрацює з Європейською інформаційною мережею в галузі правосуддя на основі взаємної згоди та доповнення зусиль одне одного, отримує доступ до інформації, яка зібрана Європейською інформаційною мережею в галузі правосуддя на центральному рівні, а також до телекомунікаційної мережі (ст. 26).

Євроюст підтримує тісне співробітництво з Європолом, OLAF. Для нашої держави особливий інтерес представляють норми Рішення про співпрацю з «третіми державами» (тобто, державами, які не є членами ЄС), а також їх правоохоронними органами на підставі укладених міжнародних угод (у тексті – угоди про співробітництво) (ст. 27). Ці угоди можуть включати норми про порядок направлення офіцерів або магістрів по зв'язкам відносно взаємного обміну даними особистого характеру, однак у тому випадку, що їм буде забезпечений захист на адекватному рівні. Поточне управління Євроюстом та керівництво персоналом здійснює адміністративний директор під контролем голови колегії та призначається строком на п'ять років.

Євроюст надав допомогу при понад 1000 слідчих запитів та оформленні понад 700 ордерів на арешт.

Реалізація такої співпраці між Україною та Євроюстом знайшла своє закріплення в Угоді про співробітництво між Україною та Євроюстом, яка підписана 27.06.2016 р., ратифікована ЗУ № 1839-VIII від 08.02.2017 р., а набула чинності 02.09.2017 р. Метою Угоди є посилення співробітництва між Україною та Євроюстом у боротьбі з тяжкими злочинами, зокрема організованою злочинністю і тероризмом. Ст. 4 визначає, що компетентним органом в Україні для виконання цієї Угоди є ГПУ. Відповідно до норм Угоди сторони обмінюються інформацією, передають право доступу, вилучення, блокування та виправлення персональних даних, проводять регулярні консультації та моніторинг застосування.

Створення Європолу було передбачено у Договорі про ЄС від 07.02.1992 року та стало об'єктом Конвенції про створення Європейського поліцейського відомства (Європолу), однак протягом часу до Конвенції були внесені зміни і остаточна редакція відбулася внаслідок

Рішення Ради ЄС № 2009/371/ПДВ «Про створення Європолу» від 06.04.2009 р. Однією із вагомих змін стала введена норма, яка дозволяє Європолу співпрацювати з компетентними органами держав-членів і сприяти їх боротьбі з особливо тяжкими формами злочинності, навіть якщо не існує конкретних ознак, які вказують на існування організованої злочинної структури, як це було передбачено раніше. Метою діяльності є підтримка та посилення діяльності компетентних органів держав-членів та їх взаємної співпраці щодо запобігання організованої злочинності, тероризму та інших тяжких форм злочинності, що торкається двох та більше держав-членів, а також боротьба з цими явищами (ст. 3). Серед інших злочинів, які вказані у Додатку, вказана корупція.

Серед основних функцій Європола є: «а) збирання, обробка, зберігання, аналіз інформації, обмін інформацією та відомостями; б) повідомлення компетентним органам держав-членів через національні відділи про факти, які порушують їх інтереси; в) сприяють розслідуванню у державах-членах, особливо шляхом передачі національним відділам всієї необхідної інформації; г) звертаються до компетентних органів відповідних держав-членів із запитами про порушення, проведення та координацію розслідувань та висунення пропозицій щодо створення спільних слідчих бригад по відповідним справам; д) надання державам-членам відомостей та допомоги в аналізі певних заходів; е) підготовка оцінок загроз, стратегічних аналізів та загальних докладів. які відносяться до мети діяльності, у тому числі і загроз, які породжені організованою злочинністю (ст. 5)». Принцип захисту персональних даних є головним принципом у діяльності зазначеного органу. Кожна держава-член створює або призначає національний відділ та посадову особу, яка його очолює, саме цей відділ є єдиним органом зв'язку між Європолом та компетентними органами держав-членів. Для України важливою нормо, закріпленою у ст. 23, є відносини з третіми державами та організаціями на підставі укладених угод, предметом яких є обмін оперативною, стратегічною та технічною інформацією, включаючи персональні дані та закриту інформацію. Ця співпраця повинна гарантувати узгодженість із загальною політикою ЄС у сфері повноважень Європола.

У зв'язку з наявністю власної правосуб'єктності правовий статус Європолу фактично прирівнює його до міжнародної організації, однак підзвітність його ЄС та дія на підставі нормативних актів ЄС визначають

цей орган як орган ЄС. Діяльність такого органу дає змогу реалізувати спільну єдину кримінальну політику ЄС та впроваджувати європейські стандарти у сфері боротьби зі злочинністю.

Така угода в нашій державі була прийнята 14.12.2016 р. «Угода між Україною та Європолом про оперативне та стратегічне співробітництво», ратифікована ЗУ № 2129-VIII від 12.07.2017 р. Основною метою Угоди є: «встановлення співробітництва між Україною та Європолом з метою підтримки нашої держави в запобіганні і боротьби з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності у сферах, визначених Угодою, серед яких є корупція, зокрема шляхом обміну інформацією» (ст. 1). Окрім обміну інформацією, співпраця може включати «обмін спеціальними знаннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також консультацій та підтримки в окремих кримінальних розслідуваннях» (ст. 4). Україна призначила Національним контактним пунктом по взаємодії з Європолом відділ взаємодії з Європолом НПУ, а компетентними органами в Україні, які згідно з національним законодавством відповідають за запобігання та боротьбу з кримінальними правопорушеннями, у тому числі, з корупцією згідно з нормами Угоди є: НПУ, МВС, адміністрація Державної прикордонної служби, Головний Департамент по боротьбі з організованою злочинністю та корупцією СБУ, ДФС, Держфінмоніторинг України, НАБУ, ГПУ. Контактним пунктом став Департамент міжнародного поліцейського співробітництва як один із центральних органів управління НПУ.

Зазначені вище Угоди нашої держави з Євроюстом та Європолом створили правову базу для використання Україною можливостей, які надаються цими організаціями. Наші компетентні органи зможуть ефективно співпрацювати з європейськими органами у розслідуванні тяжких злочинів, у тому числі корупції транснаціонального характеру, отримувати та передавати необхідну для розслідування та переслідування інформацію у визначених сферах злочинної діяльності. Водночас до напрямків співпраці можна віднести і збір доказів, видачу злочинців, створення спеціальних слідчих груп, організацію робочих візитів представників правоохоронних органів іноземних держав та міжнародних та європейських органів з метою протидії корупції, яка набула статусу

транснаціонального злочину. Стратегічними завданнями такої співпраці є: забезпечення передачі єдиного комплексу послуг з оперативної підтримки діяльності правоохоронних органів та поліпшення координації оперативних дій національних правоохоронних органів.

В ЄС є ще один спеціалізований орган – Європейський інвестиційний банк, заснований у 1958 р. на підставі Римського договору, який відповідає за цільове використання наданих ним коштів та забезпечує, щоб операції та діяльність, що ним фінансується, не спричинила випадки шахрайства, корупції, змови, відмивання коштів, примусу та/або фінансування тероризму, і у реалізації своєї політики щодо вказаних випадків дотримується принципу «нульової толерантності». Відділ розслідувань шахрайства Генеральної інспекції Європейського інвестиційного банку (IG/IN) проводить адміністративні розслідування таких випадків з метою встановлення фактів, а у разі необхідності, пропонує превентивні та/або коригувальні заходи, при цьому IG/IN активно співпрацює з Європейським бюро із шахрайства та національними органами держав і цьому напрямку. 27 вересня 2018 р. НАБУ уклало Меморандум про взаєморозуміння з Європейським інвестиційним банком з метою обміну інформацією для попередження та виявлення, боротьби з корупцією, а також обмін досвідом у сфері обробки та аналізу даних розслідування, інформаційних технологій та використання сучасного обладнання для здійснення розслідувань.

У сучасний період активно обговорюється питання перспективи розвитку Євроюсту, а особливо наділення такого органу контролю за Європолом, що одночасно веде до контролю за національними поліціями, а також наділенні Євроюсту повноваженнями Європейської прокуратури (ЕРРО), оскільки раніше ця ідея була підтримана підкомітетом F Комітету ЄС по громадянським свободам, правосуддю та внутрішнім справам, який розробив Регламент, який визначив створення та функціонування нового суб'єкта наднаціонального рівня – вузькоспеціалізованої установи по здійсненню кримінального переслідування однієї категорії справ – злочинів в бюджетній сфері (шахрайства, які здійснені у тому числі організованими злочинними угрупованнями, шахрайство з НДС на суму понад 10 млн євро та корупція).

5. Повноваження Європейської прокуратури (ЕРРО) у сфери протидії корупції.

В оновленій версії Договору про функціонування було передбачено створення такого спеціалізованого органу як Європейської прокуратури (ЕРРО). Прокуратура є незалежним органом та буде вести розслідування фінансових злочинів у державах-членах ЄС, зокрема, розслідування фінансових махінацій, зловживань, корупції, а також оборудки з податком на додану вартість, які різняться в окремих державах. Центральний офіс новоствореного органу буде знаходитися у Люксембурзі та очолиться Головним прокурором з підпорядкованими прокурорами держав-учасниць. 18 березня 2022 року між ЕРРО та Офісом Генерального прокурора укладено Робочу угоду про співпрацю, а 3 липня 2023 р. Робочу угоду укладено і з НАБУ.

У нашій державі також започаткована можливість повідомити про корупцію шляхом телефонного дзвінка на гарячу лінію (у тому числі на телефон довіри), повідомлення, звернення, заповнення форми на сайті НАЗК, НАБУ, ГПУ, СБУ та МВС; про факти корупції у МВС – на електронну адресу, про корупцію у Національній гвардії, Державної служби з надзвичайних ситуацій, Державної міграційної служби, НПУ, Державної прикордонної служби України, ДІС на відповідні номери, електронні адреси, які є загальнодоступними та захищеними, знайти їх можна на офіційних сайтах самих державних органів.

У 1998 році в Європі була створена Європейська судова мережа, яка складається з контактних пунктів, призначених кожною державою-членом, основна мета EJN полягає у співпраці з кримінальних справ між державами-членами, а саме допомагають встановити прямі контакти між компетентними органами, надають правову та практичну допомогу для ефективного запиту про співробітництво судових органів, проводять навчальні заняття. Одним із важливих досягнень EJN є створення веб-сайту, який надає практичні електронні інструменти, які допомагають у судовому співробітництві. EJN має Секретаріат, розташований у Євроюсті, як його окремий підрозділ, а кожна держава призначає національного кореспондента, який виконує координаційну роль.

Наявність потужної нормативної бази, яка передбачає заходи та механізми боротьби з корупцією в ЄС, закріплені у Конвенціях, дозволяє окремим дослідникам говорити про існування конвенціонального

механізму боротьби з корупцією, який разом із інституційною системою ЄС складає основу успішного функціонування території свободи, правосуддя та безпеки. Неможливо не погодитися з авторами, які зазначають, що у сучасний період ЄС має розвинуте конвенційне кримінально-правове, цивільно-правове та антикорупційне законодавство, яке регулює відповідні відносини як на наднаціональному рівні, так і на рівні окремих держав-членів.

Тема 5. Адаптація національного антикорупційного законодавства до надбань Європейського Союзу.

1. Євроінтеграційна політика України. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС.
2. Імплементація як спосіб здійснення та виконання державою міжнародно-правових норм.
3. Відповідність національного законодавства міжнародним стандартам у сфері запобігання та протидії корупції.
4. Проблеми та перспективи імплементації міжнародних стандартів у сфері запобігання корупції.

1. Євроінтеграційна політика України. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС.

Євроінтеграція – цивілізаційний вибір України, одна з ключових вимог Революції гідності. Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Політичні переваги інтеграції України у ЄС пов'язані зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки. Членство у ЄС відкриє шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, забезпечить ефективнішу координацію дій з європейськими державами у сфері контролю над експортом і нерозповсюдження зброї масового знищення, дасть змогу активізувати співробітництво в боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо. Сьогодні ефективна інтеграція України до світового економічного простору є нагальним завданням розбудови державності й економіки. Подальший євроінтеграційний процес передбачає серйозні виклики, пов'язані з проведенням глибоких соціально-

економічних реформ та радикальних інституційних перетворень в Україні.

Євросоюз розглядає Україну як пріоритетну державу в рамках Європейської політики сусідства (далі – ЄСП), започаткованої у 2004 році. В основу ЄПС покладено принципи поглиблення політичної співпраці та економічної інтеграції між ЄС і країнами-партнерами.

Політика України щодо розбудови відносин із Європейським Союзом упроваджується на основі Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року. Відповідно до статті 11 Закону, однією з основоположних засад зовнішньої політики України є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС». Разом із цим намір України розбудовувати відносини з ЄС на принципах інтеграції проголошено набагато раніше. Так, у Постанові Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 року Україна вперше заявила про власні євроінтеграційні прагнення. У документі закріплювалося, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам. З метою підтримання стабільних відносин з Європейськими Співтовариствами Україна укладе з ними Угоду про партнерство і співробітництво, реалізація якої стане першим етапом просування до асоційованого, а згодом – до повного її членства у цій організації».

Відповідні положення щодо підтримки курсу на інтеграцію до ЄС містяться також у Постанові Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про співробітництво України та ЄС, ухваленій 28 листопада 2002 року, Заяві Верховної Ради України від 22 лютого 2007 року з приводу підготовки до початку переговорів щодо нової угоди між Україною та ЄС, а також Постанові Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про стан та перспективи розвитку економічних відносин України з ЄС та Митним союзом, ухваленій 19 травня 2011 року

21 березня 2014 р. Україна підписала політичну частину Асоціації з метою вступу до ЄС. А з 1 січня 2016 року почала функціонувати поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та ЄС. Процес ратифікації Угоди усіма державами-членами та

інституціями ЄС завершено 11 липня 2017 року. У повному обсязі Угода набула чинності 1 вересня 2017 року.

Цим документом створюється «асоціація між учасниками договору задля:

1) сприяння поступовому зближенню сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах;

2) забезпечення необхідних рамок для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес;

3) сприяння, зберігання й зміцнення миру та стабільності у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року;

4) запровадження умов для посилених економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС тощо;

5) посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод;

6) запровадження умов для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес».

До речі, Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні.

Цілі Угоди про асоціацію між ЄС та Україною визначають структуру і склад спільних інститутів асоціації. Угода про асоціацію між ЄС та Україною пропонує розширений обмін інформацією щодо законодавства ЄС. На Україну покладено зобов'язання своєчасно інформувати ЄС про нові закони і нормативно-правові акти, що впливають на асоційовані відносини з ЄС. Ще одним базовим завданням є формування нормативно-правової бази процесів європейської інтеграції України.

Аналізуючи концепцію і практику ***інтеграційної розбудови ЄС***, слід виділити три ***принципи,*** сформовані Жаном Моне і викладеними у Декларації Роберта Шумана 1950 р. (міністр закордонних справ Франції).

Перший принцип можна сформулювати наступним чином: *інтеграція є засобом, а не метою.* Це означає, що інтеграція передбачає взаємну вигоду і не є універсальним засобом вирішення усіх проблем. Так, зокрема, зазначається, що економічне співробітництво між членами нової Європи не є самоціллю, однак саме вона найбільш відповідає повсякденним практичним потребам учасників, сприяє зростанню добробуту народів і, водночас, менше торкається таких чутливих царин, як державний суверенітет, національна безпека, оборонна і зовнішня політика.

В основі другого принципу лежить *необхідність поступовості і стриманості інтеграційного руху:* від початкових та обмежених форм регіональної інтеграції до більш складних і широкомасштабних; від митного союзу і спільного ринку товарів – до єдиного внутрішнього ринку з вільним рухом товарів, послуг, капіталів та осіб, а потім – до економічного і валютного союзу й, нарешті, – до політичного союзу. У цьому контексті слід особливо наголосити на тому, що еволюційну модель, у рамках якої спостерігається поступова та не обмежена певними рамками загальної концепції інтеграції на шляху до європейської єдності, прийнято називати «методом Моне».

Третій принцип фігурує у якості тези про *необхідність існування адекватного механізму здійснення інтеграційних процесів*, який дозволяв би, з одного боку, сприймати існуючі протиріччя як джерело подальшого розвитку інтеграційних процесів, а з іншого, приймати збалансовані стосовно інтересів різних сторін рішення та доводити їх до виконання. Мається на увазі, що Європа не може бути створена відразу чи за єдиним планом. Вона будуватиметься на основі конкретних досягнень, завдяки яким спочатку виникне так звана фактична солідарність. Населення європейського континенту буде послідовно розповсюджувати цю солідарність з-поміж усіх сфер спільної діяльності. Тим самим Моне «... дав можливість страху перед конфліктами стати рушійною силою європейської консолідації і залишив невизначеними цілі цієї консолідації, дозволивши кожному вважати, що Європа йде його власним шляхом».

Інтеграція України в європейський політичний, економічний та правовий простір з метою набуття членства в ЄС закріплена як ціль у Законі

України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. (ч. 2 ст. 11 – «… основними засадами зовнішньої політики є … забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі»). Безальтернативність цього вектору неодноразово підтверджувалась як на політичному рівні, так і суспільством.

Зазначене потребує першочергового завершення формування нормативно-правової бази процесів європейської інтеграції України. При цьому *при удосконаленні законодавства слід виходити із низки засадничих підходів.* По-перше, європейську інтеграцію слід розглядати не стільки як зовнішню політику, скільки, насамперед, внутрішню, що включає питання державної політики у різних сферах, а також наближення законодавства та його належне впровадження і застосування. Наступною важливою засадою є забезпечення цілісності інституційного механізму європейської інтеграції України. Такий механізм повинен чітко базуватись на Конституції та охоплювати усі виміри політики та аспекти ЄІ, врегульовувати відповідні особливості, бути інтегральною частиною чинної системи влади та механізму держави в Україні. Отже, доцільно спиратись, насамперед, на встановлення принципів, визначення повноважень та завдань органів державної влади, залишаючи за ними право на власний розсуд обирати необхідні способи та інструменти їх реалізації. У цьому контексті слід також розуміти, що навіть найдетальніші правила не гарантують ефективності та результативності політики – багато значать практика роботи, принципи прозорості та загальна культура. У цьому контексті ключовим принципом *в організації процесу європейської інтеграції є забезпечення правової визначеності:* цілісності та чіткості правового регулювання, запровадження правових норм на відповідному рівні законодавства, врегулювання на рівні закону саме найважливіших відносин зі значними наслідками та забезпечення термінологічної узгодженості та визначеності понять, категорій і концепцій, що використовуватимуться у законодавстві. Тут також необхідно враховувати поняття та категорії права ЄС, зокрема, формулювання чинних установчих договорів Європейського Союзу, міжнародних договорів України у сфері європейської інтеграції, міжнародних домовленостей між Україною та ЄС тощо.

Євроінтеграційна політика України має щонайменше три аспекти: правовий, економічний, політичний. Для України ці аспекти мають особливе значення. А саме, правовий аспект – це збереження суверенітету і державності; економічний – розвиток країни та добробут народу; політичний – забезпечення цивілізаційного майбутнього українського суспільства.

Зближення національного законодавства до європейських стандартів проводиться з метою:

- забезпечення відповідності законодавства України зобов'язанням, що випливають з УПС, інших міжнародних договорів, що відповідають за співпрацю України з ЄС;
- розвитку національного законодавства в напрямі його зближення із законодавством ЄС і забезпечення високого рівня підготовки в Україні проєктів актів законодавства;
- творення нормативної бази для інтеграції України до ЄС.

Вплив норм міжнародного права на внутрішньодержавне законодавство проявляється через узгодження змісту норм національного права та відповідних положень міжнародного права:

- шляхом прийняття таких національних норм, що відповідають принципам і нормам міжнародного права;
- шляхом включення міжнародно-правових норм до національного законодавства.

2. Імплементація як спосіб здійснення та виконання державою міжнародно-правових норм.

Імплементація – це «установлений державою порядок застосування норм міжнародного права на її території». Під імплементацією міжнародно-правових норм розуміється система правових і організаційних засобів як створюваних спільними зусиллями держав, так і використовуваних індивідуально з метою всебічної, своєчасної і повної реалізації прийнятих відповідно до міжнародного права зобов'язань.

Аналізуючи наукові дослідження, слід зазначити, що імплементація – це цілеспрямована організаційно-правова діяльність держави, яка проводиться індивідуально, колективно або в рамках міжнародних організацій із метою своєчасної, всебічної та повної реалізації прийнятих ними, відповідно до міжнародного права, зобов'язань.

Імплементація нормативно-правових актів ЄС у національне законодавство України реалізується через перенесення відповідних правових норм із європейського законодавства до національного за допомогою правових механізмів та засобів, притаманних саме цій системі законодавства, а за їх відсутності або несумісності з об'єктом апроксимації – із застосуванням запозичених або новоутворених правових механізмів імплементації в національне право уніфікованих європейських правових стандартів.

Відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» 2004 р., адаптація законодавства України до законодавства ЄС – це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з acquis communautaire. Проте адаптація законодавства це не тільки вдосконалення існуючого законодавства, а й розробка проєктів нормативно-правових актів з урахуванням acquis communautaire.

Доречно виокремити такі способи імплементації, як:

– *інкорпорація* – міжнародно-правові норми без змін відтворюються у нормативно-правових актах держави, що імплементує міжнародні норми. Сутність інкорпорації полягає у чіткому перенесенні норми міжнародної у національну, без змін та доповнень;
– *трансформація* – це перероблення тексту міжнародно-правового акту, або його окремих частин на основі загальної норми національного права. Сутність трансформації полягає в тому, що необхідно переформування міжнародної норми так, щоб вона зберегла свій предмет регулювання і зміст, але відповідала внутрішньодержавному праву та з урахуванням національних особливостей;
– *відсилка* – це вказівка у внутрішньодержавному нормативно-правовому акті на міжнародне право як на джерело, що регулює ці відсильні відносини. Відсилання санкціонує пряме застосування суб'єктами внутрішнього права норм міжнародного права у внутрішньодержавних правовідносинах. Тобто міжнародно-правові норми не входять в текст закону, в якому міститься інформація про нього;

– *рецепція* – це текстуальне повторення нормотворчим органом держави змісту міжнародно-правової норми в статті нормативно-правового акту. Сутність рецепції полягає в тому, що норми міжнародного права стають нормами національного права, відображаючись у національному законодавстві. Після застосування рецепції у національному законодавстві починають діяти норми, схожі на міжнародно-правові, хоча є норми внутрішнього права. Факт рецепції має безумовне значення для тлумачення відповідної норми внутрішньодержавного нормативно правового акту.

Науковці не дійшли єдиного рішення щодо виокремлення найвдалішого способу імплементації. Всі способи мають вагоме значення, оскільки залежно від міжнародно-правового акту та міжнародних зобов'язань, держава сама визначає, яким чином втілить міжнародну норму у національне законодавство. При втіленні міжнародної норми уповноважені органи державної влади не повинні забувати про суверенність, незалежність України та загальнообов'язковість норм Конституції України. Відповідно до ч. 2 ст. 9 Конституції України, укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України

В Україні відбувається комплексна стратегія імплементації:

Конституційна реформа. Відновити конституційну реформу шляхом інклюзивного та представницького процесу, зокрема за допомогою активних консультацій з громадянським суспільством, відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії, включаючи законодавчі кроки, спрямовані на внесення змін до Конституції для децентралізації влади та проведення судової реформи.

Виборча реформа. Вжити заходів для гармонізації виборчого законодавства шляхом його уніфікації та реформування системи фінансування політичних партій, включаючи державне фінансування. Такі заходи мають вживатися шляхом інклюзивного та представницького процесу відповідно до рекомендацій ОБСЄ/БДІПЛ, ГРЕКО та Венеціанської комісії; при цьому, в першу чергу, необхідно переглянути законодавство щодо місцевих виборів;

Запобігання та боротьба з корупцією. Продемонструвати значний прогрес в боротьбі з корупцією, у тому числі шляхом реалізації комплексного пакету антикорупційного законодавства, ухваленого 14 жовтня

2014 року, починаючи з формування та забезпечення ефективного функціонування Національного антикорупційного бюро та Національного агентства з питань запобігання корупції;

Судова реформа. Вжити подальших заходів щодо реформи правосуддя, зокрема шляхом прийняття відповідно до європейських стандартів та в тісній співпраці з Радою Європи/Венеціанською комісією Стратегії судової реформи, включаючи деталізований та всеохоплюючий план імплементації;

Реформа в сфері державного управління. Розпочати комплексне реформування системи державного управління та, зокрема, державної служби й служби в органах місцевого самоврядування на основі європейських принципів державного управління, в тому числі шляхом доопрацювання та прийняття проєкту закону про реформу державної служби.

Процес імплементації норм міжнародного права в національне законодавство України має певні особливості:

- не кожний міжнародний договір, підписаний від імені України, є частиною її законодавства, а лише такий, який ратифікований у встановленому порядку Верховною Радою України;
- у правозастосовній діяльності допускається тлумачення положень національного законодавства на підставі норм відповідних міжнародних договорів, але не допускається тлумачення положень міжнародних договорів на підставі актів національного законодавства, навіть прийнятих і на їх виконання;
- у разі застосування інкорпорації, коли відповідно до міжнародного договору приймається акт національного законодавства, як правило, застосовуються норми останнього, незважаючи на те, що норми міжнародного договору не втрачають своєї чинності;
- при колізії норм міжнародного права та національного діють норми Конституції України. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 9 Конституції України укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України;
- у випадках, коли міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила,

ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, застосовуються правила міжнародного договору.

Отже, порядок імплементації міжнародних норм визначається нормами національного права.

3. Відповідність національного законодавства міжнародним стандартам у сфері запобігання та протидії корупції.

Діяльність із реформування антикорупційного законодавства має спрямовуватися не лише на розробку досконалого законодавства, що відповідатиме міжнародним стандартам у сфері запобігання та протидії корупції, а й на встановлення практичного міжнародного співробітництва, яке сприятиме гармонізації вітчизняної правової системи з положеннями відповідного законодавства міжнародної спільноти.

За роки незалежності України ухвалено понад 100 нормативних актів антикорупційного спрямування. Прийняті вони були на основі Кримінальної Конвенції «Про боротьбу з корупцією», ратифікованою Україною 18.10.2006 р., у зв'язку з цим містить важливі міжнародні положення для протидії та запобігання корупції.

Зміни законодавчого поля стосувалися врегулювання ключових секторів антикорупційної діяльності в частинах:

1) формування та моніторингу державної антикорупційної політики;

2) превентивної антикорупційної діяльності;

3) реформування інституту державної служби;

4) інституційне реформування, тобто створення інституційної інфраструктури для боротьби з корупцією;

5) переслідування за корупцію (адміністративне та кримінальне).

Аналіз положень законодавства України про кримінальну відповідальність дозволяє визначити наступні «напрями імплементації міжнародно-правових стандартів щодо протидії корупції:

– передбачено можливість екстериторіального застосування закону України про кримінальну відповідальність до корупційних злочинів, вчинених іноземцями або особами без громадянства, що не проживають постійно в Україні, у співучасті зі службовими особами, які є громадянами України (ч. 2 ст. 8 КК);
– розширено поняття суб'єкту злочину за рахунок посадових осіб іноземних держав та іноземних суддів, посадових осіб

міжнародних організацій членів міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та суддів і посадових осіб міжнародних судів (ч. 4 ст. 18 КК);

– передбачено спеціальну конфіскацію за вчинення корупційних злочинів (ст. 96-1 КК);
– передбачено заходи кримінально-правого характеру щодо юридичних осіб, уповноваженою особою від імені та в інтересах яких було вчинено корупційні злочини (ст. 96-3 КК);
– посилено кримінальну відповідальність за корупційні злочини, зокрема, усунено можливості звільнення від кримінальної відповідальності та покарання за вчинення корупційних злочинів (ст. 45-48, ч. 1 ст. 74., ч. 1 ст. 79, ч. 3 ст. 81 КК України) та зняття судимості до закінчення строків, зазначених у ст. 89 КК (ч. 2 ст. 91 КК);
– криміналізовано нові склади корупційних злочинів (Розділ XVII Особливої частини КК);
– поняття хабара було замінено на більш ємне поняття неправомірної вигоди (примітка до ст. 364-1 КК);
– встановлено відповідальності за незаконне збагачення, передбачену ст. 20 Конвенція ООН проти корупції 2003 р. тощо».

Крім того, Кодекс України про адміністративні правопорушення було доповнено Главою 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією».

Базовим законодавчим актом в Україні став Закон України «Про запобігання корупції», що передбачає:

1) правові та організаційні засади запобігання та протидії корупції з урахуванням положень міжнародних договорів з цих питань;

2) розширення переліку корупційних діянь, видів корупційних адміністративних правопорушень;

3) поділ корупційних діянь за ступенем суспільної небезпеки на види згідно з відповідальністю, що настає за їх вчинення (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова);

4) розширення суб'єктів корупції;

5) ефективні заходи щодо запобігання та розслідування фактів корупції.

6)

Основними завданнями зазначеного Закону є: «гармонізація українського законодавства з міжнародними нормами та правовими стандартами, визначення єдиного підходу до розуміння сутності корупції, різновидів її проявів, законодавчого врегулювання юридичної відповідальності за вчинення корупційних діянь».

Єврокомісія відзначила сучасні здобутки у боротьбі з корупцією:

- система електронного декларування (хоча і з деякими потенційними недоліками, пов'язаними з повноваженнями НАЗК та даними, що підлягають перевірці);
- кадрові призначення в НАБУ і САП посилили співпрацю цих інституцій між собою та активізували розслідування справ про корупцію на найвищому рівні;
- затвердження Державних антикорупційних стратегій та програми, прийняті нові законодавчі, стратегічні та інституційні вдосконалення щодо їх реалізації.

Проте наявні засоби протидії корупції ще недостатньо потужні, щоб забезпечити добросовісність витрат коштів на реконструкцію, і це також було відзначено в умовах, викладених Європейською Комісією. Хоча нереально очікувати, що країна може досягти прогресу в усіх важливих антикорупційних реформах, поки війна все ще триває, деякими з них потрібно зайнятися негайно.

4. Проблеми та перспективи імплементації міжнародних стандартів у сфері запобігання корупції.

Україна та її союзники витратили останнє десятиліття на створення різнопланової та приголомшливої інституційної інфраструктури для боротьби з корупцією. Однак політичний обструкціонізм позбавив її лідерства.

Ключові посади в Національному антикорупційному бюро (НАБУ), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (САП), Вищому антикорупційному суді (ВАКС) та Агентстві з розшуку та менеджменту активів (АРМА), які розслідують, притягають до відповідальності, розглядають корупційні справи та керують повернутими активами відповідно, залишаються вакантними. У деяких випадках все, що необхідно, – це завершити процес затягнутого відбору керівництва (САП). В інших (НАБУ, АРМА та ВАКС) необхідно завершити незалежні та чесні конкурси. Це слабке місце

України, особливо в поєднанні з викликами щодо незалежності інституцій та сприятливої законодавчої бази. Тимчасове керівництво не завжди має повноваження повноцінно виконувати свої функції, особливо стосовно тих, хто буде прагнути незаконно отримувати прибуток від процесу відбудови.

Для того, щоб антикорупційні інституції України могли виконувати свою роботу необхідно:

1. Швидко завершити процес відбору керівництва САП. Зміцнити операційну незалежність САП, розширити повноваження її керівництва та мінімізувати ризики невиправданого втручання.

2. Оперативно розпочати прозорий та конкурентний процес відбору та призначення керівників НАБУ, АРМА та ВАКС. Внести зміни до закону про НАБУ та ще міцніше закріпити юрисдикції Бюро у топ-корупційних справах та створити спеціалізований підрозділ судових експертиз; швидко підтвердити його повноваження щодо прослуховування телефонних розмов.

3. Провести незалежний, всеохопний аудит діяльності АРМА, НАБУ та САП, щоб визначити чіткий шлях на майбутнє і переконатися, що він повністю відповідає їхньому потенціалу.

4. Уповноважити Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) брати участь у судових розглядах та оскаржувати судові рішення щодо адміністративних правопорушень.

5. Використовувати стратегічні інструменти для забезпечення прозорої відбудови. Доповнює цю діяльність антикорупційних інституцій народжена система електронних закупівель Prozorro – одне з ключових досягнень України у сфері прозорості та підзвітності. Її популярність серед представників влади знизилася перед війною. Настав час використовувати стратегічні активи, послідовно застосовуючи Prozorro для закупівель, пов'язаних з реконструкцією.

6. Продовжити судову реформу. Судова влада довгий час була ахіллесовою п'ятою українських антикорупційних зусиль: знищила ключові досягнення у 2020 році та спричинила кризу конституційного правосуддя, яку ледве вдалося вирішити у 2021 році. Розблокування затягнутого процесу судової реформи є вирішальною передумовою відновлення, в тому числі з огляду на численні неминучі договірні спори, які виникнуть під час відновлення. Ключовими пріоритетами є:

- надати легітимність Вищій раді правосуддя (ВРП), відповідальній за призначення суддів та нагляд за доброчесністю головних судів, шляхом заповнення великої кількості (15 з 21) поточних вакансій;
- якнайшвидше запустити роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС), відповідальної за відбір та кваліфікаційне оцінювання суддів;
- як тільки військові дії закінчаться, необхідно якнайшвидше завершити реформування обструкціоністського Київського окружного адміністративного суду; якщо цього не зробити, існує значний ризик, що цей суд підірве будь-які судові процеси, пов'язані з реконструкцією;
- провести багатостраждальні реформи Конституційного Суду щодо конкурсного набору та призначення, щоб розвіяти сумніви щодо його легітимності та доброчесності.

7. Повернути вкрадені активи Україні. Питання повернення доходів, одержаних злочинним шляхом, ніколи не стояло на політичному порядку денному в Україні вище, ніж зараз, у контексті планування дій з відновлення. Для стягнення доходів, одержаних злочинним шляхом в Україні, з метою сприяння відбудові, рекомендується:

- владі знову активізувати зусилля щодо повернення активів українських клептократів шляхом завершення внутрішніх розслідувань та передачі справ до суду, щоб можна було виконувати накази про конфіскацію в іноземних юрисдикціях;
- переконатися, що положення про конфіскацію, котрі використовуються в міжнародних справах, підлягають виконанню в іноземних юрисдикціях;
- доопрацювати та прийняти Стратегію повернення активів та План дій, розглянути документи для їхнього оновлення у світлі післявоєнних ризиків та пріоритетів;
- узгодити повноваження щодо конфіскації, передбачені українським законодавством, з міжнародними стандартами, щоб забезпечити їх прийнятність для західних судів. Це включає, насамперед, доповнення положень про правовий захист у двох законах воєнного часу № 2116-IX та № 7194.

Однак, реформування вітчизняного антикорупційного законодавства є незавершеним. *Неврегульованими на законодавчому рівні залишаються* окремі проблемні питання, зокрема щодо впорядкування адміністративних процедур, встановлення механізмів вирішення конфлікту інтересів, притягнення до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень осіб, які користуються недоторканністю тощо.

Невизначеним залишається і питання, пов'язане з проєктами інших нормативно-правових актів, необхідність у прийнятті яких виникне у зв'язку з введенням в дію зазначених антикорупційних законів.

Варто наголосити, що сучасне українське законодавство практично не містить правових засобів, спрямованих на усунення причин та умов, що призводять до виникнення корупційних ризиків у сфері службової діяльності.

У зв'язку з цим реформування інституту державної служби відповідно до світових стандартів виступає важливим компонентом антикорупційних реформ.

Запорукою ефективності, стабільності та високого професійного рівня державної служби мають стати законодавчі гарантії відокремлення політичних і адміністративних функцій в системі органів державної влади, реальне розмежування суспільних, державних та комерційних (приватних) інтересів бізнесу і влади.

Важливо встановити загальні вимоги до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідно до яких громадськість оцінюватиме доброчесність, неупередженість та ефективність публічних службовців. У зв'язку з цим, нагальним є вдосконалення нормативно-правових актів щодо встановлення правил доброчесної поведінки та етики на публічній службі, запобігання конфлікту інтересів, контролю за декларуванням доходів і їх витрачанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Невід'ємним елементом удосконалення антикорупційного законодавства є реформування правової бази діяльності правоохоронних органів з урахуванням європейських і євроатлантичних критеріїв, приведення кримінального законодавства та кримінального судочинства у відповідність зі стандартами і рекомендаціями Ради Європи, визначення оптимальної структури та штатної чисельності правоохоронних органів, виходячи з

нагальних потреб національної антикорупційної політики та економічних можливостей держави, усунення частого дублювання функцій різними органами, підвищення рівня професіоналізму та відповідальності в усіх ланках правоохоронного сектору, подальше впровадження демократичних світових стандартів у повсякденну та службову діяльність.

На шляху покращення ефективності запобігання та протидії корупції вагоме значення має забезпечення дієвого контролю з боку громадськості за діяльністю правоохоронних органів та органів державної влади у даній сфері.

Забезпечення прозорості і відкритості суб'єктів владних повноважень має бути досягнуто шляхом прийняття окремого процедурного закону про доступ до публічної інформації та створення механізмів реалізації права на доступ до таких відомостей шляхом визначення режиму доступу, підстав його обмеження, встановлення максимально коротких строків для розгляду запитів на інформацію, основних принципів стягнення плати за надання інформації, а також відповідальності за порушення законодавства та за відмову чи відстрочку у наданні інформації тощо.

Також, важливим напрямком удосконалення антикорупційного законодавства є впровадження систематичних соціологічних досліджень у сфері запобігання та протидії корупції серед усіх соціальних верств населення в різних регіонах держави, що дасть можливість здійснювати якісний моніторинг стану та масштабів поширення корупції в країні, ефективності діяльності органів протидії корупції, проведених заходів та антикорупційної політики в цілому, дозволить виявляти проблемні сфери та недоліки правового регулювання, формувати відповідні зауваження та пропозиції на майбутнє.

Вартим уваги залишається і питання підготовки та поширення науково-практичних роз'яснень і коментарів до основних антикорупційних законів та антикорупційних новел у законодавстві для підвищення рівня обізнаності й правової освіченості населення, в першу чергу, цільової категорії (приватних підприємців, бухгалтерів тощо).

У процесі реформування антикорупційного законодавства не менш важливими мають стати заходи з врегулювання проблемних питань щодо надання (отримання) адміністративних послуг, удосконалення системи використання державного майна та бюджетних коштів,

оптимізації фінансування політичних партій та виборчих кампаній, удосконалення антикорупційної експертизи, підвищення кваліфікації суддів, працівників прокуратури та правоохоронних органів, а також удосконалення інституту відповідальності за корупційні правопорушення.

Пріоритетне значення має запровадження багатоступеневої методики оцінки корупційних ризиків у законодавстві, як на рівні розробників проєктів нормативно-правових актів (формалізована самооцінка), на рівні спеціалізованих підрозділів (базова офіційна експертиза перед прийняттям відповідного акта), на рівні громадської (неофіційної) експертизи, яка забезпечується існуванням прозорої процедури нормопроєктування та доступністю інформації для громадськості, так і на рівні контрольної експертизи, з подальшим узагальненням практики проведення такої експертизи, з метою виявлення та усунення виявлених системних недоліків при розробленні проєктів актів.

Реалізація зазначених положень дасть змогу сформувати антикорупційне законодавство світового зразка, забезпечити єдиний підхід до формування та реалізації державної антикорупційної політики, попередити можливість виникнення корупційних ризиків у найбільш проблемних сферах суспільних відносин, привести державне управління і службу в органах державної влади та органах місцевого самоврядування у відповідність із принципами і практиками демократичного врядування, втілити європейські принципи в національній правовій системі і, як наслідок, якісно підвищити міжнародний авторитет нашої країни.

Тема 6. Антикорупційна політика України: стратегія та основні напрямки реалізації. Суб'єкти протидії корупції.

1. Антикорупційна політика України: цілі, завдання, сфери застосування. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки.
2. Державна антикорупційна програма України на 2023-2025 роки.
3. Механізм та комплекс заходів запобігання корупції. Коло осіб, на яких воно поширюється.
4. Суб'єкти протидії корупції та їх загальна характеристика.

1. Антикорупційна політика України: цілі, завдання, сфери застосування. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки.

Україна як Держава-учасниця Конвенції ООН проти корупції зобов'язана на виконання її вимог розробляти й здійснювати (проводити) ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності.

Проводячи антикорупційну політику, держава і суспільство можуть побачити, в чому полягають слабкості поліцейського, контрольного та судового механізмів і скорегувати ці механізми, а головне – мінімізувати корупційні прояви в самих юрисдикційних органах.

Державна антикорупційна політика України (далі – антикорупційна політика) формується і реалізується за умов, коли у суспільстві нівелюється різниця між правомірною та неправомірною поведінкою через розповсюдження правового нігілізму в країні. Таке становище вимагає зростання ваги несилових (політичних, економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо) складових забезпечення антикорупційної політики.

Антикорупційна політика – це розробка і постійне здійснення різнобічних і послідовних заходів держави і суспільства в рамках прийнятих даними державою основ конституційного ладу з метою усунення

причин і умов, що породжують і живлять корупцію в різних сферах життя.

Національне агентство з питань запобігання корупції є тим органом, який забезпечує формування та координацію антикорупційної політики в Україні, та з цією метою:

- забезпечує проведення досліджень, спрямованих на встановлення загальних показників та причин корупції в Україні, її сприйняття населенням, визначення рівня довіри населення до антикорупційних та інших державних інституцій тощо;
- здійснює аналіз стану запобігання та протидії корупції в Україні, діяльності державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії корупції, статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації стосовно ситуації щодо корупції;
- розробляє із залученням громадськості проєкти Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання, здійснює моніторинг, координацію та оцінку ефективності виконання Антикорупційної стратегії;
- здійснює підготовку проєкту національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики;
- здійснює моніторинг і координацію виконання міжнародних зобов'язань у сфері формування та реалізації антикорупційної політики;
- забезпечує співпрацю з міжнародними організаціями, державними органами та неурядовими організаціями іноземних держав у питаннях запобігання та протидії корупції та сприяє обміну інформацією з міжнародними організаціями та компетентними органами іноземних держав.

Основні напрямки антикорупційної політики

1) Корекція законодавства. Сенс корекції законодавства стосовно антикорупційної політики полягає в тому, щоб звести до мінімуму легальні умови, що сприяють корупційним проявам або полегшують їх.

2) Обмеження політичної корупції. Політична корупція є різновидом «верхівкової корупції», причому різновидом найбільш небезпечним, оскільки така корупція є наслідком прийняття основних правових норм, що встановлюються в законах, підзаконних нормативних та

індивідуальних актах. Політична корупція – це використання державних і суспільних ресурсів для досягнення політичних цілей.

3) Створення ефективного контролю за розподілом і витрачанням бюджетних коштів. Навряд чи треба доводити важливість даного напрямку антикорупційної політики: саме зіткнення з бюджетними коштами створює найбільш поживний ґрунт для корупційних можливостей. Воно (напрям протидії) – найбільш прагматичне, оскільки наближене до можливостей реальної корупції. Причому корупція в цьому сегменті є і найбільш шкідливою, оскільки махінації з бюджетними коштами наносять очевидну шкоду насамперед соціальним функціям держави, а отже, боляче б'ють по найменш захищеним частинам громадян.

4) Зміцнення судової влади, тобто зниження рівня корупції в самій судовій системі та правову ефективність цієї системи в боротьбі з корупцією «зовні».

5) Удосконалення правоохоронної системи і поліцейської діяльності (діяльності спецслужб). Незважаючи на те, що акцент в антикорупційній політиці робиться на усунення або мінімізацію умов, що сприяють корупції або полегшують корупційну діяльність, це не знімає актуальності постійного вдосконалення методів виявлення та припинення злочинів, що відносяться до корупційних, а також діяльності по збору та аналізу доказів злочинів у сфері корупції з метою покарання винних у суді (оперативно-розшукова діяльність, дізнання, слідство, підтримання державного обвинувачення в суді).

6) Рішення проблеми конфлікту інтересів. А саме протиріччя між інтересами, маються на увазі протиріччя або міжособистісного характеру або такі протиріччя, які виникають між інтересами індивіда і групи індивідів.

7) Впорядкування системи і структури, ревізія функцій органів виконавчої влади. Даний напрямок можна вважати основною частиною тих заходів, які зазвичай називаються адміністративною реформою.

8) Зміна принципів державної служби та контроль за майновим становищем представників влади.

9) Координація антикорупційної політики. Мова тут йде вже не про один із напрямків антикорупційної політики, а про методологію її реалізації та контролю за ефективністю. Зрозуміло, антикорупційна політика накладає відповідні даності на всі державні та муніципальні

органи. Але для них антикорупційна діяльність не є провідною. У той же час, якщо розуміти боротьбу з корупцією як повноцінну і притаманну сучасній державі функцію, потрібно визнати, що необхідний публічно-владний інститут, на який може бути покладена відповідальність за її координацію (в якомусь сенсі – за керування антикорупційною політикою).

Антикорупційна стратегія – це документ, який допомагає забезпечити командну роботу всіх органів влади для подолання корупції.

Розробка і координація впровадження Антикорупційної стратегії є відповідальністю Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), закріпленою за ним на законодавчому рівні.

Для забезпечення високої якості стратегії НАЗК долучило до її написання експертів, громадських активістів, міжнародних партнерів та усіх зацікавлених громадян за допомогою онлайн обговорень, які відбулися на початку липня. Після громадських консультацій проєкт Стратегії пройшов етап формальних узгоджень з органами виконавчої влади.

20 червня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Антикорупційну стратегію, яка діятиме і у 2025 році. Завдяки онлайн-платформі, створеній НАЗК, кожен громадянин зможе чітко бачити, як той чи інший орган влади протидіє корупції.

Щороку НАЗК оцінює виконання Антикорупційної стратегії, готуючи Національну доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики. Також завдяки цьому щороку до державної програми з виконання Стратегії можуть вноситися зміни, аби цей документ не втрачав актуальності.

В основу розробки Стратегії покладені 5 основних принципів:

1. *оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування*. Зокрема передбачено позбавлення органів влади надмірних повноважень та усунення дублювання їх функцій;

2. *зниження «людського фактору» та збільшення прозорості і ефективності у стосунках держави з громадянами та організаціями*. Цього вдасться досягти завдяки запровадженню правил загальної адміністративної процедури та цифровізації більшості процесів та послуг;

3. *створення зручних та законних альтернатив корупційним практикам;*

4. *забезпечення дієвого державного контролю за дотриманням публічними службовцями правил етичної поведінки та вимог антикорупційного законодавства;*

5. *забезпечення невідворотності відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення*.

Ефективні запобігання та протидія корупції неможливі без злагодженої роботи всіх державних органів.

Без Антикорупційної стратегії державні органи діють хаотично: запроваджені ними заходи із запобігання корупції можуть бути малоефективними, оскільки відбуваються лише на одній невеликій ділянці. Антикорупційна стратегія об'єднує органи влади у єдину команду та допомагає їм взаємодіяти для досягнення кращих результатів.

Створення антикорупційної стратегії – найбільш розповсюджений з інструментів для забезпечення такої координації. Так, Антикорупційні стратегії існують у ряді держав на різних континентах та різних рівнів достатку: Велика Британія, Сінгапур, В'єтнам, Йордан, Румунія, Єгипет, Вірменія тощо.

Антикорупційна стратегія охоплює питання функціонування загальної системи запобігання корупції, визначає пріоритети запобігання корупції у конкретних секторах державного управління та приділяє велику увагу питанню відповідальності за корупцію.

Пріоритетні сектори державного управління, визначені стратегією:

- суд, прокуратура, поліція;
- державне регулювання економіки;
- державний та приватний сектори економіки;
- податки та митниця;
- будівництво, земля, інфраструктура;
- сектор оборони;
- охорона здоров'я та соціальний захист;
- система запобігання та протидії корупції.

2. Державна антикорупційна програма України на 2023-2025 роки.

20 червня 2022 року Верховною Радою України було затверджено Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки.

Згідно із законом Антикорупційна стратегія реалізується шляхом виконання відповідної державної антикорупційної програми, яку розробляє Національне агентство з питань запобігання корупції, а затверджує – Кабінет Міністрів України.

У кожній із пріоритетних сфер Антикорупційна стратегія визначає *ключові проблеми* та формулює *стратегічні результати*, яких слід досягти для їх вирішення. Ці результати сформульовано таким чином, щоб вони давали однозначне розуміння комплексу заходів, необхідних для їх реалізації.

Щодо кожного з очікуваних стратегічних результатів у державній антикорупційній програмі визначаються *заходи*, показники результативності виконання кожного заходу, виконавці заходу, строки виконання заходу, а також джерела та обсяги фінансових ресурсів, необхідних для їх виконання.

Державна антикорупційна програма (ДАП) на 2023–2025 роки – це загальнодержавний стратегічний документ, розроблений на виконання Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки та затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 04 березня 2023 року № 220.

Ключові цілі ДАП на 2023–2025 роки:

- забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх державних органів та органів місцевого самоврядування;
- досягнення значного прогресу в запобіганні та протидії корупції;
- забезпечення належного процесу післявоєнного відновлення України.

Основні принципи антикорупційної політики у 2021–2025 роках, що були покладені в основу розробки ДАП на 2023–2025 роки:

- оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, реалізація чого передусім передбачає усунення дублювання повноважень різними органами;
- тимчасове припинення реалізації малоефективних повноважень, що супроводжуються високим рівнем корупції, до запровадження належних процедур, які мінімізуватимуть відповідні корупційні ризики;

- усунення випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики;
- цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності;
- створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб;
- забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює й додатковий превентивний ефект;
- формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права.

Варто звернути увагу на те, що із набранням чинності Антикорупційною стратегією на 2021–2025 роки та Державною антикорупційною програмою на 2023–2025 роки в Україні відбулася суттєва зміна концептуального підходу до формування державної антикорупційної політики.

Попередня Антикорупційна стратегія та Державна програма з її реалізації (2014–2020 роки) зосереджувалася на пріоритетах, пов'язаних зі створенням системи сучасних антикорупційних інструментів (правових інститутів), та розбудові системи антикорупційних органів, що мали забезпечити ефективну реалізацію цих інструментів.

При цьому мінімізація корупції в окремих секторах/сферах суспільного життя відбувалося через проведення галузевих реформ, які здійснювалися шляхом реалізації положень інших програмних документів держави (Програми дій Уряду, щорічних Планів пріоритетних дій Уряду тощо).

Концепція ж Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки та Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки ґрунтується на поєднанні обох зазначених підходів, адже у розділах 2 і 4 цих документів визначено напрями подальшого удосконалення загальної системи запобігання та протидії корупції, а у розділі 3 – найбільш пріоритетні сфери з точки зору подолання корупції.

Збалансоване поєднання цих підходів надасть змогу не лише знизити рівень корупції, підвищити довіру громадян до органів влади, а й суттєво підвищити темпи соціально-економічного зростання України.

Визначення цих пріоритетних сфер у запобіганні та протидії корупції на 2021–2025 роки відбулося з огляду на результати соціологічних досліджень щодо стану, динаміки та поширеності корупції в Україні, а також за результатами аналізу ефективності реалізації антикорупційної політики.

Вчасне та належне виконання заходів, передбачених ДАП, забезпечить досягнення очікуваних стратегічних результатів та вирішення ключових проблем, визначених у Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, а отже й досягти поставлених цілей щодо запобігання та протидії корупції у 2023–2025 роках.

Моніторинг виконання Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки спрямований на відстеження прогресу у виконанні кожного конкретного заходу ДАП станом на певну календарну дату (31 березня, 30 червня, 30 вересня, 31 грудня).

Моніторинг здійснюється у такі періоди:

- із 16 квітня до 16 травня – за I квартал поточного року та попередні періоди;
- із 16 липня до 16 серпня – за II квартал поточного року та попередні періоди;
- із 16 жовтня до 16 листопада – за III квартал поточного року та попередні періоди;
- із 16 січня до 16 лютого – за IV квартал минулого року та попередні періоди.

Моніторинг стану виконання заходів відбувається шляхом отримання уповноваженим аналітиком НАЗК інформації від впроваджувача про стан виконання заходів ДАП, що вноситься до внутрішньої частини Інформаційної системи. Впроваджувачем заходів на виконання ДАП є уповноважена службова особа державного органу, органу місцевого самоврядування або іншого суб'єкта, визначеного виконавцем заходів, передбачених ДАП. При цьому впроваджувач подає до Національного агентства через внутрішню частину Інформаційної системи інформацію шляхом створення одного з двох типів повідомлень:

- про хід виконання заходу – для заходів ДАП, виконання яких розпочато (але не завершено) і стосовно яких наявна інформація щодо поточного стану (початку, прогресу) виконання заходу ДАП;
- про результат виконання заходу – для заходів ДАП, які повністю або частково виконано.

Аналітик здійснює розгляд повідомлення наданого впроваджувачем, ознайомлюється з іншою інформацією про стан виконання заходу ДАП, та проводить комплексний аналіз повідомлення. За результатами аналізу аналітиком повідомлення та іншої інформації про стан виконання заходу ДАП захід набуває в Інформаційній системі таких статусів: «Не розпочато» або «Виконується» – якщо було подано повідомлення про хід виконання заходу; «Виконано», «Виконано частково» або «Не виконано» – якщо було подано повідомлення про результат виконання заходу;

3. Механізм та комплекс заходів запобігання корупції. Коло осіб, на яких воно поширюється.

Інструменти та механізми покликані запобігти корупції в публічному секторі:

- Декларування майна та статків службових осіб є важливим інструментом для запобігання корупції, виявлення ознак незаконного збагачення та конфлікту інтересів у більш як 150 країнах світу. У більшості із цих країн декларації є публічними, адже громадський доступ до них збільшує їхню антикорупційну цінність.
- Недопущення конфлікту інтересів. Конфлікт інтересів – це конфлікт між публічно-правовими обов'язками і приватними інтересами державної посадової особи, за якого її приватні інтереси, котрі випливають з її становища як приватної особи, здатні неправомірним чином вплинути на виконання цією державною посадовою особою її офіційних обов'язків або функцій. Це формулювання, запропоноване у посібнику ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) з питань врегулювання конфліктів інтересів на державній службі.

Закон України «Про запобігання корупції» виокремлює два види конфлікту інтересів:

– Потенційний конфлікт інтересів. У особи наявний приватний інтерес у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.
– Реальний конфлікт інтересів. Суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Суперечність полягає в тому, що, з одного боку, в особи наявний приватний інтерес (майновий або немайновий), а з іншого – особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, має виконувати свої службові обов'язки в інтересах держави, територіальної громади, виключаючи можливість будь-якого впливу приватного інтересу.

Також одним із важливих інструментів запобігання корупції є інститут антикорупційних уповноважених. У державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління державного органу, а також у державних цільових фондах в обов'язковому порядку утворюються (визначаються) самостійні та функціонально незалежні структурні підрозділи (особи), на які покладаються функції із запобігання та виявлення корупції, – антикорупційні уповноважені.

До їх основних завдань належать:

1. організація проведення антикорупційних заходів та контроль за виконанням антикорупційного законодавства; 2. організація роботи з управління корупційними ризиками у діяльності органу влади; 3. надання методичної та консультаційної допомоги стосовно антикорупційного законодавства; 4. здійснення заходів із виявлення конфлікту інтересів та сприяння його врегулюванню; 5. перевірка стану подання декларацій та повідомлення Національного агентства про випадки їх неподання чи несвоєчасного подання; 6. розгляд повідомлень про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції»; 7.

забезпечення захисту працівників-викривачів, які повідомили про порушення вимог антикорупційного законодавства, від застосування негативних заходів впливу з боку керівника або роботодавця; 8. інформування керівника відповідного органу, Національного агентства або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про факти порушення антикорупційного законодавства.

Національне агентство здійснює координацію та методичне забезпечення діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб).

Крім зазначених механізмів та інструментів, Закон України «Про запобігання корупції» також визначає ряд обмежень, заборон та зобов'язань, які покладаються на осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

- обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища;
- обмеження щодо одержання подарунків;
- обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності;
- обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;
- обмеження спільної роботи близьких осіб.

Детальніше про кожне з них Ви можете дізнатися в Законі України «Про запобігання корупції».

Суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» (стаття 3):

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, Голова Верховної

Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки, особовий склад штатних військово-лікарських комісій;

ґ) судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, дисциплінарні інспектори Вищої ради правосуддя, керівник служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя та його заступник, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи секретаріату цієї Комісії, посадові особи Державної судової адміністрації України, присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді);

д) особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, особи начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, особи, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, Рахункової палати, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, і центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику;

є) Голова, заступник Голови Національного агентства з питань запобігання корупції;

ж) члени Центральної виборчої комісії;

з) поліцейські;

и) посадові та службові особи інших державних органів, у тому числі Фонду соціального страхування України та Пенсійного фонду, органів влади Автономної Республіки Крим;

і) члени державних колегіальних органів, у тому числі уповноважені з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель;

ї) Керівник Офісу Президента України, його Перший заступник та заступники, уповноважені, прес-секретар Президента України;

й) Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його помічники, радники, помічники, радники Президента України (крім осіб, посади яких належать до патронатної служби та які обіймають їх на громадських засадах);

к) члени правління Фонду соціального страхування України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Пенсійного фонду, Наглядової ради Пенсійного фонду;

л) службовці Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, члени Ради Національного банку України (крім Голови Національного банку України), особи, які входять до складу наглядової ради державного банку, Фонду розвитку підприємництва, державного підприємства або державної організації, що має на меті одержання прибутку, господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, члени Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, які не є особами, зазначеними у пункті 1 частини першої цієї статті, посадові особи та інспектори Інспекції із забезпечення якості Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, члени Ради Аудиторської палати України, посадові особи Аудиторської палати України та працівники комітету з контролю якості аудиторських послуг Аудиторської палати України та комітетів з

контролю якості аудиторських послуг професійних організацій аудиторів та бухгалтерів, Голова, заступники Голови, інші члени Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, крім обраних з числа здобувачів вищої освіти та представників всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців, а також посадові особи секретаріату Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом);

в) представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій, утворених відповідно до Закону України «Про державну службу», Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», інших законів (крім іноземців-нерезидентів, які входять до складу таких комісій), Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», і при цьому не є особами, зазначеними у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої цієї статті;

г) особи, визнані такими, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами) відповідно до Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)»;

г) голови та члени експертних команд з оцінювання повсякденного функціонування особи, а також голови, їх заступники, члени та секретарі позаштатних постійно діючих військово-лікарських і лікарсько-льотних комісій, які при цьому не є особами, зазначеними у пункті 1 частини першої цієї статті;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими

особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених цим Законом;

4) кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані в порядку, встановленому законом.

4. Суб'єкти протидії корупції та їх загальна характеристика.

Антикорупційна система – це сукупність різнорівневих інституцій, що об'єднані спільною метою боротьби з корупцією та реалізують її відповідно до власних функцій і повноважень. Разом вони утворюють масштабний антикорупційний механізм завдяки раціональному поділу обов'язків і завдань, співпраці й кооперації зусиль.

Складовими елементами цієї системи є такі антикорупційні органи:

- Національне агентство з питань запобігання корупції;
- Національне антикорупційне бюро України;
- Спеціалізована антикорупційна прокуратура;
- Державне бюро розслідувань;
- Вищий антикорупційний суд.

Кожен із них має свої завдання та повноваження для запобігання та подолання корупції. Розглянемо їх детальніше.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику.

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) – самостійний структурний підрозділ Офісу Генерального прокурора.

Державне бюро розслідувань (ДБР) – державний правоохоронний орган, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції.

Вищий антикорупційний суд (ВАКС) – вищий спеціалізований суд у системі судоустрою України.

Завдяки успішній та злагодженій роботі цих антикорупційних органів покарання за корупцію стане невідворотним.

Тема 7. Європейські стандарти участі громадськості в запобіганні корупції. Захист викривачів. Академічна доброчесність.

1. Правові основи та досвід Європейського Союзу щодо участі громадськості в запобіганні корупції.
2. Правові підстави антикорупційної діяльності громадських організацій та окремих громадян в Україні.
3. Механізм участі громадських організацій у запобіганні корупції.
4. Утвердження культури доброчесності як принцип антикорупційної політики на 2021-2025 роки. Академічна доброчесність.
5. Роль інституту викривання в розбудові доброчесного суспільства та запобігання корупції в країні в цілому та в конкретній організації.
6. Правові гарантії захисту прав і законних інтересів викривачів корупції. Забезпечення безпеки осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції.

1. Правові основи та досвід Європейського Союзу щодо участі громадськості в запобіганні корупції.

Про обов'язкову участь громадськості у подоланні корупції зазначено у *Конвенції ООН проти корупції.* У положеннях цієї Конвенції серед іншого підкреслюється, що ефективна реалізація антикорупційної політики держави має базуватися на комплексному застосуванні примусових, попереджувальних та просвітницьких процедур, що може бути забезпечено виключно за умови спільної участі у цьому процесі органів влади та громадськості.

Так, стаття 13 Конвенції визначає необхідність участі суспільства у заходах щодо запобігання і протидії корупції, а для цього необхідно сприяти активній участі окремих осіб і груп за межами державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що

створюються нею. Цю участь слід зміцнювати за допомогою таких заходів, як:

а) посилення прозорості й сприяння залученню населення до процесів прийняття рішень;

б) забезпечення для населення ефективного доступу до інформації;

в) проведення заходів щодо інформування населення, які сприяють створенню атмосфери неприйняття корупції, а також реалізація програм державної освіти, у тому числі навчальних програм у школах й університетах;

г) повага, заохочення та захист свободи пошуку, отримання, опублікування та поширення інформації про корупцію.

Зміцнення співробітництва державної влади з громадянським суспільством у сфері протидії корупції вимагають і *рекомендації Стамбульського плану*, третій принцип якого передбачає підтримку активної участі громадськості в реформах через сприяння суспільному обговоренню проблем корупції й участі громадян у попередженні її проявів.

Це може здійснюватися шляхом:

- ініціювання на різних рівнях кампаній щодо підвищення поінформованості суспільства та проведення освітніх програм, що стосуються негативних наслідків корупції;
- залучення неурядових організацій до моніторингу діяльності державного сектору, забезпечення наявності в цих організаціях необхідних методів і навичок для запобігання корупції;
- розширення співробітництва між урядовими структурами, неурядовими організаціями, приватним сектором, професійними організаціями, незалежними науково-аналітичними центрами в питаннях протидії корупції;
- затвердження положень, що будуть гарантувати неурядовим організаціям необхідні права для ефективної участі в боротьбі з корупцією;
- забезпечення доступу громадськості до інформації, що має відношення до сфери протидії корупції.

В Україні право громадян брати участь в управлінні державними справами закріплено на конституційному рівні (ст. 38 Конституції України).

Попри те, що норми Конституції України є нормами прямої дії, все ж у ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» закріплюються форми участі громадськості (громадських об'єднань, їхніх членів або уповноважених представників, а також окремих громадян) у заходах щодо запобігання корупції.

Важливо зауважити, що ідея залученості громадськості до антикорупційних перетворень не є новою для України, адже підвищення обізнаності громадськості про проблему останніми роками все більше стає одним із найважливіших аспектів у сфері протидії корупції в Європі. Антикорупційні інституції Європейського Союзу, такі як Європейський офіс по боротьбі з шахрайством, наголошують, що боротьба з корупцією вимагає залучення громадянського суспільства, враховуючи медіа, університети і громадськість. Щоб посилити участь громадськості в боротьбі з корупцією, провідна міжнародна коаліція проти корупції Transparency International кілька років тому запустила антикорупційний інструмент під назвою Advocacy and Legal Advice Center (далі – ALAC). Створення ALAC у межах національних відділень Transparency International, що вже існували, почалося з трьох початкових центрів у Румунії, Боснії і Герцеговині та Македонії, які за кілька років стали глобальним інструментом боротьби з корупцією, що зараз поширюється на всіх континентах.

Центри демонструють, що люди дійсно беруть активну участь у боротьбі з корупцією, коли для цього в них є прості, надійні та дієві механізми участі. ALAC надають потерпілим і/або свідкам корупції практичну допомогу для розгляду скарг, вони є інструментом участі громадян, який пов'язує суспільні інтереси з приватними стимулами для дій з боку особи (Elers, Giannakopoulos, Tänzler, 2010).

На сьогодні в Україні близько 150 неурядових організацій декларують свою антикорупційну спрямованість. До них зокрема слід віднести наступні:

1) *ГПО «Права людини»* заснована у 2011 році. Організація спеціалізується на захисті прав та свобод людини. Реалізовувала проєкти пов'язані з протидією корупційним схемам ліцензування аптек, займається моніторингом і оцінкою корупційних ризиків при публічних закупівлях.

2) *Центр політико-правових реформ* – це недержавний аналітичний центр, створений у 1996 році після прийняття Конституції України, метою якого є сприяння проведенню реформ у політико-правовій сфері задля утвердження в Україні демократії, верховенства права та належного урядування. Серед іншого Центр проводить громадську антикорупційну експертизу суспільно значущих законопроєктів. Активно працює відділ боротьби з корупцією.

3) *Національне відділення Transparency International* сформувалося та виросло з Творчого об'єднання «ТОРО» – неурядової організації, зареєстрованої у 1999 році в центрі України. Transparency International – це міжнародна недержавна організація з боротьби з корупцією, яка має близько 100 національних осередків, та відома своїми антикорупційними дослідженнями, зокрема Індексом сприйняття корупції.

4) *Центр політичних студій та аналітики «Ейдос» (ЦПСА «Ейдос»)* – це аналітично-ресурсна організація, заснована у 2007 році з метою об'єднання зусиль громадськості задля розбудови в Україні громадянського суспільства, демократичних інститутів та дієвого місцевого самоврядування.

У структурі «Ейдос» наявний відділ «Боротьби з корупцією», який працює над впровадженням та дослідженням проблематики доступу до публічної інформації, використання публічних коштів, роботи місцевих рад, процесу прийняття рішень в них та доступу громадян до участі в цих процесах.

5) *Центр Протидії Корупції (ЦПК)* – один із головних лобістів антикорупційного законодавства та створення антикорупційних органів – Національного антикорупційного бюро (НАБ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), Агентства по поверненню активів.

6) *Група «Антикорупційна реформа» Реанімаційного пакету реформ* – одна з найбільш активних коаліцій експертів громадського сектору створена задля розробки, адвокації та імплементації антикорупційних реформ. Своїми здобутками антикорупційна група РПР вважає: Закон про державні закупівлі (проєкт 4587) та зміни до попередньої редакції закону (проєкт 2207); Закон про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (Нацбюро антикорупційних розслідувань) (проєкт 5085); Закон про засади державної антикорупційної

політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки (проєкт 4284а); Закон про запобігання корупції (проєкт 5113);

7) Громадська організація «Антикорупційний патруль» – є самостійною, неприбутковою, добровільною громадською організацією, створеної на основі єдності інтересів для спільної реалізації членами організації своїх прав і свобод. Однією з цілей є формування громадської думки та просвітницька діяльність щодо боротьби з корупцією у органах державної влади; сприяння аналітичному, інформаційному здійсненню заходів щодо запобігання і протидії корупції у органах влади, підприємствах, установах та організаціях комунальної власності.

8) Громадська організація «Всеукраїнський центр протидії корупції та сприяння правоохоронним органам «Антикорупційна ініціатива» створена 11 січня 2012 року, з метою реалізації законних інтересів її членів у розробці та впровадженні на державному рівні національної антикорупційної політики шляхом залучення громадськості до участі у законотворчому процесі, встановлені громадського контролю за дотриманням Конституції та законів України посадовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та судів, а також сприяння їх діяльності в запобіганні та протидії корупційним правопорушенням.

2. Правові підстави антикорупційної діяльності громадських організацій та окремих громадян в Україні.

Права громадськості у сфері запобігання корупції та гарантії їх реалізації закріплені в Конституції України та інших нормативно-правових актах, серед яких Закон України «Про запобігання корупції» є профільним у досліджуваній сфері та містить значну кількість положень, якими така участь регулюється.

Доцільним видається класифікувати ці норми на загальні та спеціальні.

До загальних можна віднести норми, якими встановлюються можливість і засади здійснення участі громадськості в запобіганні корупції. Серед них: пункт 4 частини першої статті 7; пункти 16-17 частини першої статті 11; пункт 1 частини першої статті 12 Закону України «Про запобігання корупції». Зі змісту перелічених норм випливає, зокрема, що така участь здійснюється як через участь в об'єднаннях громадян

(тобто їх членів або уповноважених представників), так і громадянами окремо від будь-яких об'єднань. При цьому питання, пов'язані зі створенням, реєстрацією, порядком здійснення діяльності громадських об'єднань, врегульовані окремим нормативно-правовим актом – Законом України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р.

Що ж до спеціальних норм, регулюючих участь громадськості в запобіганні корупції, то до них доцільним видається віднести ті з них, які передбачають участь, що умовно можна визначити як специфічну (громадський контроль за діяльністю спеціально уповноважених суб'єктів у розумінні Закону) і участь у заходах щодо запобігання корупції. Такими нормами є, зокрема, частини друга, третя та четверта статті 14 Закону України «Про запобігання корупції», що передбачають здійснення громадського контролю за діяльністю Національного агентства з питань запобігання корупції, а також стаття 21 Закону України «Про запобігання корупції», якою регулюється участь громадськості саме в заходах щодо запобігання корупції, що тісно пов'язана з правом на участь у законотворчому процесі, а також правом на доступ до публічної інформації, яким відповідно до пункту 1 частини першої статті 12 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р., наділені всі фізичні, юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи, крім суб'єктів владних повноважень.

Залучення громадян до процесів прийняття рішень і формування політики може допомогти забезпечити ефективність антикорупційних заходів і відповідати фактичним потребам людей. Участь громадян може призвести до більш цілеспрямованих та ефективних стратегій боротьби з корупцією. Загалом політика, яка передбачає участь громадян, сприймається громадськістю як більш легітимна. Коли люди мають право голосу при прийнятті рішень, вони, швидше за все, підтримають і дотримаються вжитих заходів. Така підвищена легітимність посилює загальну ефективність антикорупційних ініціатив. Коли громадяни беруть активну участь, вчинити корупційні дії «за закритими дверима» стає складніше, оскільки контроль діє як фактор стримування. Ця підвищена прозорість сприяє підзвітності державних службовців та установ. Зокрема, відповідно до пунктів 4 та 5 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають право: брати участь у парламентських слуханнях та інших

заходах з питань запобігання корупції та вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції.

Коли громадяни колективно відкидають корупційну поведінку та дотримуються етичних цінностей, розвивається культура чесності і прозорості. Це може перешкодити громадянам брати участь у корупційних діях. Вони стають більш усвідомленими щодо важливості прозорих інституцій, відкритості у прийнятті рішень та відвертості в інших сферах діяльності, а також виступають проти будь-яких форм корупції. Вважаємо, що для українців суттєвими поштовхами на залученість в антикорупційні реформи стали Помаранчева революція, Революція гідності, а також повномасштабне вторгнення рф.

Ця культурна зміна може включати в себе такі різноманітні аспекти, як зміна ставлення до корупції, зростання громадської свідомості, зміцнення правової бази для боротьби з корупцією та підтримки ініціатив, спрямованих на запобігання корупції та її припинення. Цей процес може сприяти забезпеченню більш ефективних стратегій і заходів для запобігання корупції та зміцненню довіри громадськості до владних органів й інституцій. Зокрема, як це відбувається зараз. Щодо довіри до антикорупційних органів за п'ятибальною шкалою, то відповідно до даних дослідження, проведеного Active Group за допомогою онлайн-панелі SunFlower Sociology, найвищі оцінки отримали Державне бюро розслідувань – 3,1 бали, Національне антикорупційне бюро – 2,98 бали, Національне агентство з питань запобігання корупції – 2,85 бали, останнє місце в рейтингу довіри посідає Спеціалізована антикорупційна прокуратура – 2,84 бали. Навіть під час повномасштабного вторгнення рф корупція залишається однією з ключових проблем в Україні. Отже, боротьба з нею стає другою за важливістю метою після перемоги над зовнішнім агресором. І на цій меті українці активно наголошують перед владою. На тлі цього також існують значущі очікування щодо ефективної роботи «нових» антикорупційних органів, про що свідчить їхнє високе сприйняття.

Окрім громадян, активні та динамічні організації громадянського суспільства можуть виступати за політику боротьби з корупцією, надавати підтримку викривачам та сприяти прозорості й підзвітності в державних

установах. Залучення громадян до таких організацій посилює загальну боротьбу з корупцією.

Загалом громадські організації (громадські об'єднання, засновниками й членами (учасниками) яких є фізичні особи), що борються з корупцією, часто відіграють ключову роль у запровадженні та підтримці антикорупційних реформ. Багато з них є неурядовими організаціями з Києва, які мають сильний професійний потенціал та зв'язки з міжнародними партнерами. Поза межами Києва громадський антикорупційний активізм може набувати різних форм: від невеликих громадських організацій, що фінансуються іноземними джерелами, до самостійних ініціатив; від організацій, які підтримують ідею європейської інтеграції, до націоналістичних груп; від організацій, котрі пропагують свідомість та адвокацію, до тих, що обирають методи примусу. Вчені поки що не мають консолідованого пояснення ефективності таких ініціатив та причин відмінностей в успішності антикорупційної діяльності. Існує низка факторів для успішної організації боротьби з корупцією, як-от зовнішні зміни, стратегії адвокації та організаційні характеристики антикорупційних організацій.

Громадські організації відіграють важливу роль у боротьбі з корупцією в Україні з кількох причин. Так, на думку деяких науковців, завдання громадських антикорупційних організацій полягає у сприянні відкритості та прозорості діяльності публічних органів влади, що загалом створює необхідні умови для боротьби з корупцією. Громадські організації також відіграють роль у виявленні фактів корупційних діянь та правопорушень, пов'язаних із корупцією, і забезпечують притягнення винних осіб до відповідальності згідно з чинним законодавством.

Громадські організації часто діють незалежно від урядових структур і можуть забезпечити неупереджений нагляд за державними установами та посадовими особами. Вони стежать за діяльністю уряду та викривають корупцію, що допомагає притягнути державних службовців до відповідальності. Однією з ключових функцій громадянського суспільства, а також основним механізмом протидії корупції, є громадський контроль. Багато експертів називають його «дійсною четвертою владою». За результатами моніторингу, найбільш ефективними формами участі громадськості в боротьбі з корупцією є проведення громадських розслідувань щодо фактів корупції та громадський контроль і моніторинг

адміністративних практик у сферах з підвищеним ризиком корупції. Громадський контроль має такий широкий спектр форм участі у протидії корупції, як громадська експертиза рішень владних органів, антикорупційна експертиза проєктів нормативно-правових актів, оцінювання регуляторного впливу, контроль за витратами бюджетних коштів та достовірністю декларацій держслужбовців та ін.

Громадська експертиза проєктів та чинних нормативно-правових актів відіграє важливу роль у зміцненні громадянського суспільства та є ефективним інструментом залучення представників громадськості до процесу створення нормативних актів. Цей механізм є незалежним та має позитивний вплив на розвиток процесу нормотворчості.

Як зауважує І. Яцків, для оцінки ефективності проєктів та чинних нормативно-правових актів органи публічного управління та громадянське суспільство повинні бути зацікавлені у використанні таких інструментів, як громадська антикорупційна експертиза, громадська антидискримінаційна експертиза та громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади. Однак зараз, за інформацією з сайту «Громадянське суспільство і влада», рівень використання громадськістю цих інструментів оцінки, зокрема ефективності актів органів публічного управління, є доволі низьким або ж інформація про їхнє використання зовсім відсутня.

Громадські організації в Україні активно виступають за прозорість, підзвітність та антикорупційні реформи. Вони підвищують обізнаність про згубний вплив корупції на суспільство, мобілізують громадську підтримку антикорупційних заходів і тиснуть на уряд, щоб він вживав відповідних заходів. Наприклад, громадські організації можуть підвищувати рівень обізнаності, звертаючись до наявних звітів або проводячи власний моніторинг і розслідування, а потім поширюючи свої результати через звичайні медіа або соціальні.

Існує також різниця між тими, хто ставить собі за мету виявлення конкретних випадків зловживань (функція «пожежної тривоги»), і тими, хто бере участь у більш широких та узгоджених кампаніях. Прикладом останнього є Індекс сприйняття корупції, розроблений Transparency International.

Громадські організації також активно сприяють адвокації законодавчих змін і реформ у державному секторі. Це може враховувати

«спокійний» лобізм або ж вони стають учасниками публічних кампаній разом з коаліціями однодумців. Для досягнення максимального ефекту активісти можуть залучати підтримку інших суб'єктів, таких як медіа або міжнародні партнери.

Також громадські антикорупційні організації займаються дослідженнями та аналізом проблем, пов'язаних із корупцією, пропонуючи рекомендації щодо політики, засновані на фактах, для усунення системних недоліків і прогалин у системі боротьби з корупцією. Наприклад, громадська організація «Центр протидії корупції» проадвокатувала 34 законопроєкти. Вона є однією з головних лобістів антикорупційного законодавства та створення антикорупційних органів – Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Агентства по поверненню активів.

Громадські організації представляють інтереси громадянського суспільства та діють як противага політичній владі. Вони чинять вплив на владу з метою впровадження антикорупційних заходів і залишаються пильними щодо будь-яких спроб підірвати втілення антикорупційних реформ. Хотілося б звернути увагу, що в умовах публічності подібний вплив є дуже відчутним. Реформи мають бути «справжніми», а не номінальними, адже громадські організації будуть не заангажовано здійснювати моніторинг їх впровадження та ефективності. Ця оцінка допомагає визначити сфери для покращення та забезпечує ефективне використання ресурсів.

Окрім протидії корупції, громадські організації зосереджуються на превентивних заходах. Вони працюють над розбудовою інституційної доброчесності, сприянням етичній поведінці та прищепленням цінностей протидії корупції в суспільстві.

3. Механізм участі громадських організацій у запобіганні корупції.

Демократичний устрій держави України передбачає активну участь громадськості у політичних процесах задля створення відкритої та прозорої держави. Діяльність керуючої сили не буде ефективною та успішною без вагомої підтримки та участі громадськості.

Відносини між владою та громадськістю повинні перерости від конфронтації та конкуренції до прямого діалогу та співпраці.

Конституція України закріплює вихідний принцип громадянського суспільства, згідно з яким суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. У статті 5 Конституції України зазначено, що: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». Отже, залучення громадян передбачає не просто інформування громадськості про наміри влади, але і врахування побажань населення.

Громадянське суспільство – це система інститутів, які діють самостійно, без втручання держави. Їх завдання полягає в забезпеченні умов для реалізації інтересів і потреб як окремої особи, так і всіх членів суспільства. Інститути громадянського суспільства мають забезпечувати зворотний зв'язок між державою і суспільством, здійснювати контроль за діяльністю державних органів та пропонувати їм свої програми вирішення кризових питань.

У 2016 році Україна почала реалізацію нової стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства за підтримки Координатора Проєктів ОБСЄ в Україні. Паралельно, Координатор проєктів ОБСЄ в Україні підтримує проєкт закону, який зобов'яже проводити публічні консультації стосовно важливих рішень, а також участь організацій громадянського суспільства (ОГС) у наданні соціальних послуг, які фінансуються державою.

Існують національні механізми підтримки та співпраці між урядом та організаціями громадянського суспільства (ОГС) в Україні, з реалізації механізмів співпраці між національними та місцевими органами влади та ОГС в контексті Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства.

Існують три основні форми участі громадськості у запобіганні і протидії корупції:

- інформативна;
- консультативна;
- активна.

Інформативна участь є взаємодією суб'єктів владних повноважень із громадянами й об'єднаннями громадян, в ході якої першими надається інформація, що стосується самої процедури прийняття ними

відповідних рішень. Формування та здійснення державної політики є прозорим лише за умови повного та відкритого інформування громадян, яке здійснюється як на вимогу або за запитом громадян та їх об'єднань, так і за ініціативою суб'єктів владних повноважень.

Консультативна участь є особливою формою участі громадськості у запобіганні корупції, оскільки саме нею забезпечується здійснення зворотного зв'язку між громадянином і владою. Консультації із зацікавленими особами спрямовані на забезпечення якісного виконання суб'єктами владних повноважень своїх функцій і завдань. Це не в останню чергу пов'язано з вивченням альтернативних поглядів, усвідомлення різниці між ними і необхідністю досягнення певного консенсусу.

Щодо активної форми, то вона за своєю сутністю є партнерством суб'єктів владних повноважень та громадян і їх об'єднань, яке перш за все полягає у виконанні другими роботи, пов'язаної з формуванням політики держави та прийняттям рішень за дорученнями перших. Дана форма також, в свою чергу, поділяється на такі види участі громадськості в запобіганні корупції, як контроль, аналіз, моніторинг, експертиза. При цьому даний перелік не є вичерпним.

Громадський моніторинг є запланованим, систематизованим, експертним, об'єктивним дослідженням обраної галузі діяльності громадянського суспільства, проведення якого відбувається відповідно до прийнятої схеми задля досягнення змін. Метою будь-якого моніторингу є подальша розробка ефективних шляхів удосконалення об'єктів моніторингу. Результати моніторингів підлягають оприлюдненню задля доведення до громадськості та сприяння особам, які можуть і бажають долучитися до вирішення проблем, виявлених у ході моніторингу. Тобто моніторинг – це плановий збір даних щодо конкретної проблеми, діяльності, з подальшим опрацюванням, аналізом, доведенням результатів до відома усіх зацікавлених осіб із метою розробки шляхів вирішення виявлених проблем. Щодо громадських експертиз, то процедура і порядок їх проведення встановлює постанова Кабінету Міністрів від 05 листопада 2008 року № 976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади».

Також важливим елементом співпраці громадськості з державою виступає державно-громадське партнерство.

Державно-громадське партнерство (Public-public partnership (PPP) партнерство між державним органом або органом державної влади чи іншого такого органу, або некомерційної організації для надання послуг чи об'єктів (іноді з метою передачі технічних споруд), а також передачі досвіду в межах міжнародних проєктів у сфері розвитку.

Партнерами можуть бути й інші місцеві, регіональні, державні, обласні органи влади, а також будь-які уряди держав. Окрім того, партнерами вважають шкільні ради, вчені ради, неурядові організації, профспілки, пенсійні фонди, професійні організації. Водночас до партнерів відносять уряди, неурядові організації і суспільні групи в державах, що розвиваються.

Відповідно до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки (затвердження Указом Президента України від 07.09.2021 р.) «партнерство між державою та громадянським суспільством є вагомим чинником реалізації демократичних цінностей, закріплених у положеннях Конституції України, зокрема щодо свободи та особистої недоторканності громадян, свободи слова і думки, свободи вираження поглядів і переконань, свободи світогляду і віросповідання, свободи об'єднання, участі громадян в управлінні державними справами».

Діяльність держави у зазначеній сфері має ґрунтуватися на підході «жодних рішень для громадянського суспільства без громадянського суспільства».

Також важливою та значимою є робота з громадськими радами. Відповідно до статті 38 Конституції України, громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами. Громадські ради існують в Україні як на центральному, загальнодержавному рівні, так і на місцевому рівні.

Громадські ради виконують низку важливих функцій та завдань, також громадяни можуть долучатися до вирішення питань, які впливають на суспільство. Проте головним завдання громадських рад можна назвати представлення інтересів громадян під час формування та реалізації державної політики. Також громадські ради інформують громадськість про результати своєї діяльності та забезпечують зв'язок між органами влади та громадянським суспільством. Серед основних функцій

можна виділити експертну перевірку проєктів нормативно-правових актів з питань формування та реалізації антикорупційної політики.

Нормативно-правовий документ, який допоміг громадським радам з'явитися у більшості органів виконавчої влади та регулює їх роботу, – Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» .

Отже, громадські ради працюють для того, щоб полегшувати комунікацію між державними органами та громадянами. Також громадські ради існують задля підвищення прозорості, підзвітності та ефективності органів влади. Це дуже важливо для існування демократичної держави, громадянам цінно розуміти свою значимість у веденні державних справ.

Далі розглянемо успішний кейс діяльності громадської ради при НАЗК. Функціонування Громадської ради при НАЗК (далі – Громрада) – обов'язкова норма Закону України «Про запобігання корупції». Постанова Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2019 р. № 952 встановлює, що вона є колегіальним органом, що утворюється «для забезпечення прозорості та громадського контролю за діяльністю Національного агентства з питань запобігання корупції». Її основними завданнями є: забезпечення прозорості та громадського контролю за діяльністю НАЗК; сприяння взаємодії органу з громадськістю; врахування громадської думки під час виконання Агентством своїх завдань.

Формування складу Громадської ради при НАЗК визначає Порядок, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 952. Так, конкурс з обрання складу Ради проводиться шляхом відкритого рейтингового інтернет-голосування громадян, які проживають на території України. Кандидатури до участі у конкурсі подаються громадськими організаціями, які працюють у сфері запобігання та протидії корупції та мають попередній досвід реалізації антикорупційних проєктів.

Після перезавантаження НАЗК провело такий прозорий конкурс. У червні 2020 року чинна Громрада вперше була сформована за результатами відкритого онлайн-голосування, без ознак несанкціонованого втручання чи впливу на результати голосування. Наразі до складу Громради входять 13 осіб. Строк повноважень Громради – два роки.

Обов'язки Громадської Ради зафіксовані у Положенні про Громраду при НАЗК. Так, члени Громради входять до складу конкурсних та

дисциплінарних комісій у НАЗК, заслуховують інформацію про діяльність, виконання планів і завдань НАЗК, стежать, наскільки ефективно орган реалізовує свої повноваження та залишається незалежним. До того ж Громрада розглядає щорічний звіт НАЗК та проєкт Національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики й затверджує висновки щодо них. Не менш важливою є роль членів Громради у розробці Антикорупційної стратегії, державної програми з її виконання, а також проєктів нормативно-правових актів Національного агентства та висновків щодо них.

4. Утвердження культури доброчесності як принцип антикорупційної політики на 2021-2025 роки. Академічна доброчесність.

Стратегія формування нульової толерантності до корупції, розроблена у 2021 році, визначила траєкторію руху для того, щоб кожен громадянин свідомо знав і обирав доброчесні стратегії поведінки.

Традиційно термін «доброчесність» вживається в освітянській сфері, у контексті відданості академічній спільноті та освітньому процесу. Серед освітян і науковців використовується термін «академічна доброчесність», який ототожнюють з навчальною порядністю чи інтелектуальною чесністю. Цей термін є відносно новим і виступає основою для стандартизації професійної освіти.

Відповідно до ст. 42 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. академічну доброчесність слід розуміти як систему етико-правових принципів і правил, встановлених для всіх учасників освітнього процесу (учнів, студентів, науково-педагогічних працівників, інших працівників закладу освіти тощо) і спрямованих на забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Аналогічна інтерпретація поняття академічної доброчесності міститься у Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р.

Наразі питання академічної доброчесності врегульовані в законах України лише частково, не системно, без розкриття глибинного змісту і забезпечення правової визначеності у розумінні сутності академічної доброчесності, її цінностей, конкретних принципів і правил, без розкриття змісту порушення академічної доброчесності та основних правил і процедур притягнення до академічної відповідальності. Все це засвідчує актуальність і необхідність прийняття єдиного системного Закону

про академічну доброчесність, який має запровадити в академічній сфері позитивні європейські практики подолання різних проявів академічної недоброчесності. Слід зазначити, що проєкт Закону було зареєстровано та 6 червня 2024 року законопроєкт було прийнято за основу. В пояснювальній записці зазначається, що академічна доброчесність є важливою передумовою провадження якісної освітньої та наукової (творчої) діяльності, здобуття якісної освіти, забезпечення довіри до результатів навчання і наукових (творчих) досягнень, а також формування поваги до честі та гідності людини. Верховна Рада України визнає академічну доброчесність важливою передумовою провадження якісної освітньої та наукової (творчої) діяльності, здобуття якісної освіти, забезпечення на цій основі довіри до результатів навчання і наукових (творчих) досягнень, а також формування поваги до честі та гідності людини.

Тож найбільш поширено поняття «доброчесність» використовується саме в контексті освітньої та наукової діяльності, тобто в академічному середовищі. Але, виходячи із встановленого значення цього слова, вбачається доцільним його вживати і у професійній діяльності, незалежно від її виду, форм і напрямів.

Ст. 11 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції зобов'язує її учасників вживати заходів стосовно зміцнення доброчесності та запобігання можливостей для корупції серед представників суддівства. Знов поняття «доброчесності» в національному законодавстві було використано вже в 2006 році, з прийняттям Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» від 11.09.2006 року.

Численні розуміння *поняття доброчесності* окреслено в різноманітних джерелах. На офіційному сайті Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) цю категорію визначено узагальнено таким чином: «це чинити правильно навіть тоді, коли ніхто не бачить». Наприклад, у Законі України «Про державну службу» наводиться визначення поняття доброчесності в контексті діяльності державного службовця: «Доброчесність – це спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень». Згідно з цим Законом доброчесність визначається як один із принципів державної служби.

5. Роль інституту викривання в розбудові доброчесного суспільства та запобігання корупції в країні в цілому та в конкретній організації.

Викривання – це один із найдієвіших методів боротьби з корупцією, відповідно держава зацікавлена у розвитку інституту викривачів, а тому має гарантувати їм належні умови діяльності та захистити їхні права від негативного впливу.

На даний момент в Україні лише окремі працівники готові повідомляти про можливі факти корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, інших порушень вимог Закону.

Цьому сприяє низький рівень обізнаності працівників зі способами та шляхами здійснення повідомлення, вимогами щодо змісту таких повідомлень, порядком розгляду та відповідно правами й гарантіями захисту викривачів.

Не менш важливу роль відіграє і страх бути покараним за здійснення повідомлення, а також викликати осуд серед колег, друзів та знайомих.

За даними досліджень Global Business Ethics Survey (2021-2022 років), 59% працівників у Іспанії, 54% працівників у Китаї, 90% працівників у Індії, 43% працівників у Мексиці, 82% працівників у США, 73% працівників у Німеччині, 53% працівників у Бразилії, 64% працівників у Франції та 74% працівників у Британії зазнали негативних наслідків після повідомлення про порушення законодавства в організації, в якій вони працюють. Зазначене обумовлює необхідність забезпечення належного законодавчого врегулювання правового статусу викривача, гарантії його прав та захисту.

Удосконалення законодавства про захист викривачів корупції (жовтень 2019 року та червень 2021 року) дало можливість посилити гарантії захисту викривачів корупції від переслідувань та заходів негативного впливу, визначити механізми їх реалізації та запровадити фінансове стимулювання громадян до повідомлення про відомі їм факти порушення вимог антикорупційного законодавства.

Проте позитивний ефект від нормативного закріплення цих гарантій недостатній, що зумовлено як недосконалістю окремих положень законодавства України про захист викривачів та подекуди неналежним його застосуванням на практиці, так і низьким рівнем обізнаності населення

із можливими способами повідомлень про корупцію, гарантіями захисту викривачів та способами їх забезпечення.

Результати опитувань свідчать про готовність громадян та бізнесу повідомляти про корупцію. За результатами дослідження «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність» спостерігається поступове зростання частки населення, яке негативно ставиться до корупційних проявів, з 2017 року (коли показник становив 43,3%): у 2021 році ця частка досягла майже половини (49,4%), а у 2022 році перевищила половину населення і становить 57,4%. Однак негативне ставлення до корупції не сприяє збільшенню частки населення та бізнесу, котрі готові повідомляти про неї.

Для порівняння, за результатами дослідження «Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність» у 2024 році *вперше* було зафіксовано статистично значуще *зростання* частки *викривачів, які повідомляють про корупцію*, в обох аудиторіях, хоча цей показник і залишається досить низьким. Частка опитаних, які заявили про факти корупції, що мали стосовно них місце, компетентним органам зріс у 2024 році серед *бізнес-аудиторії* до 17,2% (на 3,2 в.п. порівняно з 2023 роком), серед *населення* – до 9,7% (на 3,4 в.п., після тривалого періоду стабільності в 2021–2023 роках).

Частка осіб, які схвалюють діяльність викривачів, в аудиторії бізнесу, залишається вищою за таку в аудиторії населення: 85,8% і 74,3% відповідно. Утім, у 2024 році ці показники відобразили протилежну значущу динаміку до 2023 року: якщо серед *населення* значення індикатора населення *зросло* (+7 в.п.), то в аудиторії бізнесу – *знизилося* (-3,8 в.п.) до рівня 2022 року.

Лише 16,8% населення можна було вважати належно обізнаними з гарантіями правового захисту викривачів у 2024 році, цей показник залишається на приблизно однаковому рівні у період 2022–2024 років.

Слід зазначити, що системна та послідовна робота уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) у цьому напрямі є однією з основних складових дієвої системи захисту викривачів. Саме уповноважені підрозділи (уповноважені особи) відіграють ключову роль у роботі з викривачами, адже відповідно до внесених до Закону змін організовують роботу внутрішніх каналів повідомлення, розглядають повідомлення, які надійшли цими каналами, співпрацюють із викривачами,

забезпечують дотримання їхніх прав та гарантій захисту, надають працівникам відповідного органу чи юридичної особи (або особам, які проходять у них службу чи навчання, чи виконують певну роботу) методичну допомогу та консультації, проводять внутрішнє навчання з цих питань тощо.

6. Правові гарантії захисту прав і законних інтересів викривачів корупції. Забезпечення безпеки осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції.

Визнаючи роль інформаторів у протидії корупції, багато країн узяли на себе зобов'язання ввести в дію закони про захист інформаторів на реалізацію (виконання) вимог міжнародних конвенцій. І все більше урядів, корпорацій і некомерційних організацій по всьому світу встановлюють процедури для інформаторів. Важливо, що ця політика забезпечує доступні канали для інформаторів, більшою мірою захищає інформаторів від усіх форм помсти і гарантує, що інформація, яку вони розкривають, може бути використана для просування необхідних реформ в країні.

Слід зазначити, що перший всеосяжний закон про інформаторів, який був прийнятий в ЄС, – це Закон про розкриття важливої інформації (ЗРВІ), який вважається найдієвішим у Європі і одним із кращих у світі.

Незважаючи на добре прописану важливість інформаторів у виявленні та припиненні корупції, тільки в чотирьох країнах Євросоюзу (ЄС) існує законодавча база для захисту інформаторів, яку можна вважати такою, що відповідає сучасним вимогам: Люксембурзі, Румунії, Словенії і Сполученому Королівстві Великобританії. У 16 з 27 країн ЄС, забезпечується частковий захист для осіб, які надають інформацію про факти корупції. У семи країнах, що залишилися, така законодавча база дуже обмежена, або відсутня взагалі. Крім того, багато положень, що діють нині, про захист інформаторів містять лазівки і виключення. В результаті особи, які вважають, що вони захищені від помсти, можуть виявити після надання інформації, що вони фактично беззахисні з правової точки зору.

Transparency International закликає усі країни включити всеосяжні права про захист інформаторів у свої закони і приступити до

громадського діалогу, який покликаний забезпечити більше розуміння ролі інформаторів як важливих фігур у протидії корупції.

Законодавство визначає, що особа вважається викривачем від моменту повідомлення інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції». Будь-яка особа, якій стала відома інформація про корупційне, або пов'язане з корупцією правопорушення, може повідомити про це на Єдиний портал повідомлень викривачів. Законодавство не містить будь-яких обмежень з цього питання. Однак не кожна людина може набути статус викривача.

Права та гарантії викривача визначаються не лише Законом України «Про запобігання корупції», а й іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», ***викривач*** – фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання. Отже, особа вважається викривачем за сукупності таких умов:

- повідомити про корупцію має фізична особа (громадянин України, іноземець, особа без громадянства), яка переконана, що її інформація є достовірною;
- наведена у повідомленні інформація повинна містити факти, що доводять можливе вчинення іншою особою корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, які можна перевірити;
- ця інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходження нею служби чи навчання.

У разі відсутності хоча б однієї з вищевказаних умов особа вважається заявником.

Викривач має такі права:

- бути повідомленим про його права та обов'язки;
- на отримання інформації про стан та результати розгляду;
- подавати докази, давати пояснення, свідчення або відмовитися їх давати;
- на безоплатну правничу допомогу у зв'язку із захистом прав викривача;
- на відшкодування витрат у зв'язку із захистом прав викривачів, витрат на адвоката та судовий збір;
- на конфіденційність та анонімність;
- на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла у разі загрози життю і здоров'ю або на відмову від таких заходів;
- на винагороду.

Перша виплата викривачу в історії України була здійснена 4 жовтня 2024 року. Винагороду виплатили відповідно до рішення Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 9 листопада 2023 року у справі № 991/2197/224.

Можливість винагороди викривачам корупції була запроваджена у 2019 році. Відповідно до ст. 53-7 Закону України «Про запобігання корупції», викривач може отримати 10% від грошового розміру предмета корупційного злочину або розміру завданих державі збитків від злочину після ухвалення обвинувального вироку суду. Однак розмір винагороди не може перевищувати трьох тисяч мінімальних заробітних плат, встановлених на час вчинення злочину. Дотепер суди ухвалили два позитивних рішення про виплати. Наразі обидва ці рішення виконані у повному обсязі: на отримання психологічної допомоги; на звільнення від юридичної відповідальності у визначених випадках.

Transparency International визначає, що інформатор – будь-який співробітник або працівник державного або приватного сектора, який повідомляє інформацію про такого роду порушення і який знаходиться під загрозою помсти, а інформування визначається як розголошування інформації, пов'язаної з корупційною, незаконною, шахрайською або небезпечною діяльністю, що здійснюється державними або приватними

організаціями або в них, яка викликає заклопотаність або погрожує громадським інтересам –відносно до фізичних або юридичних осіб.

Інформування несе в собі як професійні, так і особисті ризики. Громадяни повинні мати можливість використовувати безпечні канали надання інформації про корупцію або інші серйозні порушення на своєму місці роботи та в процесі взаємовідносин із представниками державних органів влади і отримувати найкваліфікованішу консультацію до того, як зважитися на такий крок.

Серед надійних гарантій захисту викривачів є:

1) гарантування анонімності особам, які повідомляють про правопорушення в установі, організації;

2) створення надійних каналів, через які викривачі можуть здійснювати розкриття;

3) створення спеціального досудового механізму щодо захисту прав викривачів;

4) захист трудових прав викривача (заборона звільнення чи примушення до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, інших негативних заходів впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) або загрозі таких заходів впливу у зв'язку з повідомленням про корупцію

5) звільнення від юридичної відповідальності за розкриття інформації;

6) встановлення права повідомляти суспільно необхідну інформацію в ЗМІ, неурядовим організаціям, у парламентські комітети чи комісії та ін.;

7) встановлення соціальних гарантій у разі звільнення;

8) матеріальна винагорода та ін.

Викривач може звернутися за захистом своїх прав до:

- уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції в установі (*для забезпечення захисту від застосування негативних заходів впливу з боку керівника або роботодавця*);
- Національного агентства з питань запобігання корупції (*для забезпечення правового та іншого захисту, перевірки дотримання законодавства з питань захисту викривачів, внесення приписів з*

вимогою про усунення порушень трудових та інших прав викривача і притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їхніх прав, у зв'язку з такими повідомленнями);

- правоохоронних органів (*для захисту життя, житла, здоров'я та майна*);
- центрів безоплатної правничої допомоги (*для отримання безоплатної вторинної правничої допомоги*);
- суду (*для захисту своїх прав і свобод*).

Єдиний портал повідомлень викривачів – це інформаційно-комунікаційна система, яка має комплексну систему захисту інформації з підтвердженою відповідністю згідно із Законом України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» від 05.07.1994 р. (остання редакція 28.06.2024 р.), що забезпечує обмін даними з викривачем за допомогою мережі Інтернет, збирання, зберігання, використання, захист, облік, пошук, узагальнення повідомлень викривачів, а також іншої інформації, в тому числі про статус викривачів, стан та результати розгляду повідомлень викривачів.

Функціонування Єдиного порталу повідомлень викривачів передбачає обробку персональних даних, якщо вони повідомлені викривачем, а також персональних даних осіб, які мають доступ до Єдиного порталу повідомлень викривачів, у цілях забезпечення захисту викривачів, проведення належної перевірки за повідомленнями викривачів та виконання функції адміністратора. Обробка зазначених даних здійснюється на підставі цього Закону та не потребує згоди суб'єктів персональних даних.

Єдиний портал повідомлень викривачів гарантує викривачам дотримання умов конфіденційності та анонімності, а також забезпечує доступ викривачів до інформації про стан та результати розгляду їх повідомлень і є офіційним внутрішнім джерелом інформації про осіб, які мають статус викривачів.

Портал – це один з інструментів реалізації антикорупційної політики, створення якого передбачено Державною антикорупційною програмою (ДАП) на 2023-2025 роки. Тому одним з головних пріоритетів НАЗК є створення умов, за яких викривачі зможуть безпечно повідомляти про факти корупції.

У разі наявності інформації про факти таких правопорушень, особа може сповістити про них на Єдиний портал повідомлень викривачів https://whistleblowers.nazk.gov.ua/

Доступ до Єдиного порталу повідомлень викривачів мають особи, які здійснили повідомлення про корупцію (в частині здійснення ними повідомлень та отримання інформації про стан і результати їх розгляду) та авторизовані користувачі – Голова та службовці Національного агентства відповідно до їх повноважень, визначених цим Законом, керівники та уповноважені особи відповідних суб'єктів у частині повідомлень викривачів, розгляд яких віднесено до їх повноважень відповідно до цього Закону, інші уповноважені особи в частині інформації про статус викривачів у разі звернення викривача для отримання безоплатної правничої чи психологічної допомоги, визначеної цим Законом.

Портал – це економія коштів для організацій, оскільки Портал та спеціальна телефонна лінія є єдиними внутрішніми каналами повідомлень, роботу яких мають забезпечити організації. Держателем та відповідальним за адміністрування Єдиного порталу повідомлень викривачів є Національне агентство, яке встановлює порядок його ведення.

Державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, юридичні особи публічного права та юридичні особи, зазначені в частині другій статті 62 Закону України «Про запобігання корупції», зобов'язані забезпечити функціонування внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону.

Єдиний портал повідомлень викривачів – це внутрішній канал повідомлення.

Відповідно до наказу Національного агентства з питань запобігання корупції від 31.08.2023 № 190/23 «Про початок роботи Єдиного порталу повідомлень викривачів», Національним агентством прийнято у постійну (промислову) експлуатацію інформаційно-комунікаційну систему «Єдиний портал повідомлень викривачів» з 00 год. 00 хв. 06.09.2023.

Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, інші спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, юридичні особи

публічного права та юридичні особи, зазначені у частині другій статті 62 Закону України «Про запобігання корупції», зобов'язані створити захищені анонімні канали зв'язку (канали онлайн-зв'язку, анонімні гарячі лінії, електронні поштові скриньки та інше), через які викривач може здійснити повідомлення, гарантовано зберігаючи свою анонімність. Вимоги до захисту таких каналів зв'язку визначає Національне агентство з питань запобігання корупції (частина четверта статті 53 Закону України «Про запобігання корупції»).

Держава заохочує викривачів та сприяє їм у повідомленні про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» усно та письмово, зокрема через спеціальні телефонні лінії, офіційні вебсайти, засоби електронного зв'язку, шляхом звернення до засобів масової інформації, журналістів, громадських об'єднань, професійних спілок.

Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, юридичні особи публічного права та юридичні особи, зазначені в частині другій статті 62 Закону України «Про запобігання корупції», забезпечують викривачам умови для здійснення повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону шляхом:

1) впровадження механізмів заохочення та формування культури повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону;

2) надання працівникам та особам, які проходять у них службу або навчання або виконують певну роботу, методичної допомоги та консультацій щодо здійснення повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону;

3) визначення внутрішніх процедур і механізмів прийняття та розгляду повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, перевірки та належного реагування на такі повідомлення;

4) обов'язкового створення та забезпечення функціонування внутрішніх та регулярних каналів повідомлення про можливі факти

корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону.

Викривач самостійно визначає, які канали використовувати для повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону, Закону України «Про запобігання корупції» а саме: внутрішні, регулярні або зовнішні канали.

Для повідомлення інформації з обмеженим доступом (крім інформації, яка містить державну таємницю, порядок повідомлення якої визначений законом) викривач може використовувати зовнішні канали повідомлення інформації у разі якщо:

1) повідомлення інформації через внутрішні та регулярні канали не дало ефективних результатів у встановлений для її перевірки або розслідування строк (відмовлено у проведенні перевірки або розслідування повідомленої інформації; виявлені порушення не привели до притягнення чи початку процедури притягнення винних осіб до відповідальності, відновлення порушених прав і свобод осіб, відшкодування завданої шкоди; не вжито заходів щодо припинення діянь або бездіяльності, інформацію про які повідомлено; не вжито заходів щодо запобігання шкоді чи загрозам, інформацію про які повідомлено тощо);

2) внутрішні канали не будуть ефективними, оскільки інформація про шкоду або загрозу суспільним інтересам, що розкривається, належить до інформації, яка згідно із Законом України «Про інформацію» вважається предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати таку інформацію переважає над потенційною шкодою від її поширення;

3) викривача, його близьких осіб звільнено з роботи (посади), піддано дисциплінарному стягненню, вчинено щодо них інші негативні заходи впливу чи заходи дискримінації у зв'язку з повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»;

4) відсутні внутрішні або регулярні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», через які може бути повідомлена відповідна інформація;

5) є реальна загроза знищення документів або доказів, що стосуються поширюваної інформації.

Плани практичних / семінарських занять

Семінарське/практичне заняття є однією з найважливіших форм навчального заняття у вищому навчальному закладі, яке проводиться у формі дискусії навколо попередньо визначеної теми передбаченої робочою навчальною програмою дисципліни, до якої студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаного завдання. Семінари проводяться з основних тем навчальної програми і є ефективною формою закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою.

Головна мета практичних/семінарських занять – опанування студентами навчального матеріалу, забезпечення глибокого і всебічного аналізу та колективного обговорення основних проблем курсу, навчання їх елементам творчого застосування отриманих знань на практиці.

Така форма занять відіграє важливу роль у вивченні дисципліни, оскільки: – стимулює регулярне вивчення студентами першоджерел та іншої літератури, а також матеріалів лекційного курсу; – закріплює знання, отримані студентами на лекції та під час самостійної роботи; – дозволяє студентам перевірити правильність раніше отриманих знань, виділити в них найбільш важливе, істотне; – формує навички самостійного мислення, усного виступу з теоретичних питань, привчаючи студентів вільно оперувати термінологією, основними поняттями і категоріями; – дає можливість поєднати теоретичні знання із практичними навичками.

Робота на практичному/семінарському занятті здійснюється шляхом: вибіркового усного опитування студентів в аудиторії по питаннях теми, в т. ч. заданих для самостійного вивчення; дискусійного обговорення питань, що становлять зміст теми; підготовка та презентація доповідей за проблемними питаннями теми; вирішення ситуативних задач та практичних завдань; активної участі студента при обговоренні питань в аудиторії; виконанні індивідуальних науково-дослідних завдань.

Семінарське заняття № 1
Тема 1. Основні теоретико-правові підходи до розуміння поняття «корупція» як транснаціональної проблеми.

1. Поняття «корупції» та методи протидії корупції в міжнародних та європейських актах.
2. Становлення законодавства щодо протидії корупції в Україні в сучасний період.
3. Поняття, ознаки, види та причини корупції в Україні.

Практичні завдання.

1. Зареєструватися на онлайн-курс «Основи антикорупції для всіх і кожного» (сайт НАЗК) і пройти 1 модуль.

Модуль 1: «Корупція як феномен»

1) Що таке корупція?
2) Типи та види корупції.
3) Теорії походження та причини корупції.
4) Наслідки корупції.
5) Корупція і добре урядування.
6) Корупція в українському та глобальному вимірах.

2. Спільний перегляд навчального фільму «Що таке корупція?» і відповідь на питання:

1) Чи стикалися ви с проявом корупції?
2) Чому розповсюджена корупція на побутовому рівні?
3) Чи відрізняється корупція від хабаря, подяки чи компенсації?

3. Зустріч із запрошеним гостем на тему: «Корупція в сучасному українському суспільстві».

4. Змоделювати ситуацію: Ви потрапили в ситуацію, коли вимагають дати гроші за …. (надану послугу, вчинення певних дій, пришвидшення вирішення питання). Ваша реакція на таку вимогу та подальші дії.

Література

1. Про запобігання корупції: ЗУ від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1700-18 (дата звернення 18.12.2023).

2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: ЗУ від 30.06.1993 р. № 3341-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12 (дата звернення 18.12.2023).

3. Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції: Указ Президента від 18.11.2005 р. № 1615. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1615/2005р (дата звернення 18.12.2023).

4. Szarek-Mason P. The European Union's Fight Against Corruption The evolving policy towards Member States and candidate countries. Cambridge University Press, 2010. 305 p. P. 88.

5. Brooks G., Walsh D., Lewis C., Kim H. Preventing Corruption: investigation, inforcement and governance. London : Palgrave Macmillan, 2013. 211 p.

6. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії: автореф. дис…канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2015. 51 с.

7. Бусол О., Романюк Б. Організована злочинність в Україні. Від примітивізму до професійної витонченості (реанімація забутої проблеми, яка набула рафінованого вигляду). Частина 12. Корумпованість законодавчої гілки влади, або Як знизити рівень проявів фонових явищ? *Юридичний вісник України.* 2021. № 32(1360). С. 12-13.

8. Тищенко Ю. А. Громадянське суспільство в Україні та "політика ідентичності". Київ : Агентство "Україна", 2010. 76 с.

9. Запобігання корупції : підручник. Головкін Б. М. та ін. / за заг. ред. Б. М. Головкіна; Харків : Право, 2019. 296 с.

10. Пентєгов В. А. Механізм формування в суспільстві нетерпимості до виявів корупції. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/9700/1

11. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в України: автореф. дис. ….канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2005. 20 с.

Семінарське заняття № 2
Тема 2. Антикорупційні міжнародні акти та законодавство України

1. Міжнародні стандарти та механізми у сфері запобігання корупції: загальні положення та принципи.
2. Конвенції та резолюції ООН, Ради Європи та Організації економічного співробітництва та розвитку щодо запобігання та протидії корупції.
3. Базове антикорупційне законодавство України у сфері запобігання корупції.
4. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції. Системні підходи до організації антикорупційної роботи.

Аналітичні завдання, ситуаційні кейси

1. Подумайте, чи слід розглядати наведені нижче сценарії як приклади корупції (у деяких суспільствах наголошують, що така практика не має нічого спільного з корупцією) і як подолати виклик культур, які порізному ставляться до дарування подарунків:

– компанія у Сполучених Штатах Америки утримує курорт і безкоштовно запрошує високопоставлених суддів, політиків і бізнесменів провести час і поспілкуватися разом;

– міського чиновника в Новій Зеландії, який відповідає за погодження дозволів на будівництво, забудовник веде на розкішний обід, а потім на футбольний матч, де він сидить у корпоративній ложі;

– у сільській місцевості Мексики корумповані урядовці діляться частиною свого незаконно накопиченого багатства з місцевою спільнотою, фінансуючи заходи з безкоштовної їжі та алкоголю;

– Міністр громадських робіт у Квінсленді (Австралія), приймає акції видобувної компанії зі значною знижкою, яка планує інвестиції в нову шахту та супутню інфраструктуру.

Чи потрібні міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії корупції щодо врегулювання зазначених питань?

2. Порівняйте два сценарії:

– конгресмен працює в законодавчому комітеті, який обирає місце для нової громадської будівлі. Одна з компаній володіє майном, прилеглим до однієї з ділянок, які розглядає комітет. Генеральний директор компанії пропонує 20 000 доларів США конгресмену в обмін на прихильний голос за сайт. Конгресмен приймає пропозицію;

– член правління приватної корпорації працює в комітеті, який обирає місце для нової офісної будівлі. Інша компанія володіє майном, що прилягає до однієї з ділянок, які розглядає комітет. Генеральний директор іншої компанії пропонує члену правління 20 000 доларів США за голосування. Член правління приватної корпорації приймає пропозицію.

Хто у кожному конкретному випадку відчуває на собі негативний вплив корупції? Чи один сценарій гірший за інший? Якщо так, то чому? Чи слід вважати поведінку в обох випадках кримінальним правопорушенням? Наскільки суворо, якщо взагалі, повинні бути покарані кривдники? Чи потрібно взагалі запобігати та протидіяти корупції у приватному секторі?

Практичні завдання, коучинг.

1. Подивіться доповідь Крісті Фріланд «Зростання нових світових багатіїв» (2013 р.) на TED (https://www.ted.com/talks/chrystia_freeland_the_rise_of_the_new_global_super_rich?language=en#t-16728). У відео обговорюється виникнення нового класу плутократів, які надзвичайно могутні завдяки своєму багатству, та ілюструється, як дружний капіталізм сприяє поблажливим законам і результатам для багатих. Опишіть ваше розуміння зв'язку між корупцією та багатством. Чи вплинула корупції на формування сучасної політичної еліти України?

2. Подивіться виступ Бена Уорнера «Що таке належне управління?» на TED (https://www.youtube.com/watch?v=E6hWPDUUQ1w&ab_channel=TEDxTalks). Поясніть, що таке належне управління і чому воно важливе у сфері запобігання та протидії корупції. Як імплементація Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції впливає на розбудову в державі системи належного управління?

Дослідження міжнародних актів

1. Наведіть основні тезиси щодо запобігання та протидії корупції, які викладені у Віденській декларації «Про злочинність та правосуддя: відповіді на виклики XXI століття» (https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/vendec.shtml)

та Бангкокській декларації «Взаємодія та заходи у відповідь: стратегічні спілки в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя»

(https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/bangkok_declaration.shtml)

2. Підготуйтеся до постатейного обговорення на практичному занятті Глави II «Заходи щодо запобігання корупції» Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції.

Розробіть порівняльну таблицю українського законодавства (з посиланням на конкретні статті та нормативно-правові акти) та положень Глави II «Заходи щодо запобігання корупції» Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Оцініть за 10-бальною шкалою відповідність законодавства України міжнародним стандартам, що закріплені у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції.

3. Проаналізуйте Кримінальний кодекс України та положення Глави III «Криміналізація та правоохоронна діяльність» Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Чи відповідає вітчизняне законодавство у цій сфері міжнародним стандартам, що закріплені у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції?

Література

1. Конвенція про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26.05.1997 р. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-con tent/EN/TXT (дата звернення 18.12.2024).

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#o430

3. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172#Text

4. Про запобігання корупції: ЗУ від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1700-18 (дата звернення 18.12.2024).

5. Довженко Я. М. Міжнародно-правові стандарти протидії корупційним злочинам. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2019. № 5. С. 45-48

6. Запобігання корупції : підручник. Головкін Б. М. та ін. / за заг. ред. Б. М. Головкіна; Харків : Право, 2019. 296 с.

7. Кісілевич-Чорнойван О. М., Шашкова-Журавель І. О. Правові аспекти протидії корупції на міжнародному рівні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2018. № 1. С. 31-42.

8. Anti-corruption instruments and the OECD guidelines for multinational enterprises. URL: https://www.oecd.org/corporate/mne/2638728.pdf

9. Ferguson G. Global corruption: Law, theory & practice. Third Edition. Victoria, BC: University of Victoria, 2018. 1194 p.

10. Vlassis D. The United Nations Convention against Corruption: Overview of its contents and future action. URL: https://unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No66/No66_15VE_Vlassis1.pdf

11. Szarek-Mason P. The European Union's Fight Against Corruption The evolving policy towards Member States and candidate countries. Cambridge University Press, 2010. 305 p. P. 88.

Семінарське заняття № 3
Тема 3. Політика ЄС щодо запобігання корупції. Антикорупційні стандарти ЄС.

1. Загальна характеристика та принципи антикорупційної політики ЄС
2. Питання запобігання та протидії корупції в засновницьких договорах і вторинному праві Європейського Союзу.
3. Універсальний та регіональний рівні протидії корупції в праві ЄС
4. Міжнародне співробітництво Європейського Союзу у сфері запобігання та протидії корупції.

Семінар-тренінг: заняття може проводитись з елементами інтерактивної гри-дискусії, на якій одна група студентів представляє всі проблеми запровадження таких стандартів, неможливість швидкого їх запровадження, а інша група – визначає можливості їх запровадження та пропонує шляхи реформування вітчизняного законодавства відповідно до цих стандартів. Спікерами заходу можуть бути представники органів влади, правоохоронних та судових органів, громадських антикорупційних організацій.

Дискусійні питання

1. Чи можна назвати антикорупційні акти ЄС міжнародними стандартами запобігання та протидії корупції? Подумайте, щодо яких засад українське законодавство повинно відповідати цим актам.

2. Визначте напрями міжнародного співробітництва держав у сфері запобігання та протидії корупції. Подумайте над тим, навіщо держави співпрацюють у сфері запобігання та протидії корупції.

3. Обговорення-дискусія проблем правових засад Антикорупційних стандартів ЄС в сучасній міжнародній політиці.

4. Ознайомтесь зі ст. 20 («Незаконне збагачення») Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Підготуйте аргументи «за» і «проти» встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.

Практичні завдання

1. Схематично зобразіть інституційні механізми запобігання та протидії корупції в Європейському Союзі. Які органи ЄС беруть участь у запобіганні та протидії корупції?

2. Проаналізуйте антикорупційні положення Конвенції про захист фінансових інтересів Європейського Союзу (1995 р.) та Конвенції з протидії корупції у діяльності посадових осіб Європейських Співтовариств та посадових осіб країн-членів Європейського Союзу (1997 р.). Чи відповідає законодавство України положенням цих Конвенцій? Порівняльний аналіз оформити у таблицю.

Література

1. Стамбульський план дій з боротьби проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-04#Text

2. Конвенція з боротьби з підкупом посадових осіб іноземних держав у разі проведення міжнародних ділових операцій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_154#Text

3. Конвенції про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26.05.1997 р. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT (дата звернення 18.12.2024).

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#o430

5. Convention against corruption involving public officials. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Al33027

6. Convention on the fight against corruption involving EU officials or officials of EU countries. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A41997A0625%2801%29

7. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

8. Рамочне рішення Ради № 2003/568/ПДВ про боротьбу з корупцією у приватному секторі від 22.06.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_945 (дата звернення 18.12.2023).

9. Довженко Я. М. Міжнародно-правові стандарти протидії корупційним злочинам. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2019. № 5. С. 45–48

10. Костенко Б. О., Кухарук А. В. Імплементація європейських стандартів запобігання та боротьби з корупцією в національне законодавство: навч.-метод. матеріали. Київ: НАДУ, 2013. 60 с.

11. Куровська І. А. Огляд стандартів ЄС у сфері боротьби з корупцією: правові аспекти. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2020. Вип. 3-2. С. 249–256. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2020/3-2/46.pdf

12. Милосердна І. М. Антикорупційна політика: міжнародні стандарти та досвід країн східної Європи. *Політичне життя*. 2020. № 4. С. 30–38.

13. Принципи запобігання корупції у праві Європейського Союзу та їхня реалізація в європейських державах. URL:

https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/printsypy-zapobigannya-koruptsiyi-u-pravi-yevropeyskogo-soyuzuta-yikhnya-realizatsiya-v-yevropeysky

Семінарське заняття № 4.
Тема 4. Європейські інституції протидії корупції.

1. Законодавча база боротьби з корупцією в ЄС.
2. Європейське бюро по боротьбі з шахрайством.
3. GREGO – орган Ради Європи з антикорупційного моніторингу.
4. Сфера компетенції Євроюсту.
5. Характеристика основних функцій Європола у сфери протидії корупції.
6. Повноваження Європейської прокуратури (ЕРРО) у сфери протидії корупції.

Практичні завдання.

1. На навчальній платформі НАЗК на онлайн-курсі «Основи антикорупції для всіх і кожного» пройдіть у Модулі 3: «Антикорупційна політика» тему «Міжнародні стандарти у сфері запобігання і протидії корупції».

2. Проаналізувати досвід окремих європейських держав щодо запобігання корупції і виділити окремі можливості імплементації норм у нашу правову систему.

3. Робота з кейсами :

– Справа «Горяйнова проти України» (Заява № 41752/09) від 08.01.2021 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f66#Text

– Справа «Боєць проти України» (Заява № 20963/08) від 30.04.2018 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c64#Text

– Судова справа Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) «Monica Macovei v. Romania» від 28 липня 2020 року (Заява № 53028/14)
file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B0/Downloads/CASE%20OF%20MONICA%20MACOVEI%20v.%20ROMANIA%20-

%20[Ukrainian%20Translation]%20summary%20by%20the%20Supreme%20Court%20of%20Ukraine.pdf

Література

1. Європейська судова мережа. Офіційний сайт Євроюсту. URL: http://www.eurojust.europa.eu/pages/home.aspx (дата звернення 18.12.2023).

2. Додаток XLIV до Угоди про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL:https://eu-ua.org/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu/dodatky-rozdil-vi/borotba-z-shakhraistvom (дата звернення 18.12.2023).

3. Звіт за результатами оцінки України. Четвертий раунд оцінювання. Група держав проти корупції (GREGO). URL: https://rm.coe.int/grecoeval4rep-2016-9-fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-/1680737207(дата звернення 18.12.2023).

4. Конвенції про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26.05.1997 р. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-con tent/EN/TXT (дата звернення 18.12.2023).

5. Рамочне рішення Ради № 2003/568/ПДВ про боротьбу з корупцією у приватному секторі від 22.06.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_945 (дата звернення 18.12.2023).

6. Регламент Ради (Євросоюз) 2017/1939 від 12.10.2017 р., що запроваджує посилену співпрацю стосовно створення Європейської прокуратури (ЄП) 30. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-con tent/EN/TXT/?qid (дата звернення 18.12.2023).

7. Рішення Комісії від 28.04.1999 р. № 1999/352/ЕС про заснування Європейського бюро боротьби з шахрайством (OLAF). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ (дата звернення 18.12.2023).

8. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. Fighting Corruption in the EU. Brussels : European Commission, 06.06.2011. 18 p. P. 2.

9. Lusha A., Mziu Xh., & Brahimi F. (2015). Financial management in the public sector. European Scientific Journal, 11(7), 186–197. URL:

http://eujournal.org/index.php/esj/article/viewFile/5315/5124 (дата звернення 10.12.2023).

10. Directorate-General for Budget Compendium of the public internal control systems in the EU Member States 2014 URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f5d1aca3-f349-11e6-8a35-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-190639133 (дата звернення 10.12.2023).

11. European Commission (2011). Compendium of the public internal control systems in the EU Member States 2012. URL:

http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/2011/compendium_27_countries_en.pdf (дата звернення 11.12.2023).

12. Грига М. Система антикорупційних органів Польщі. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.). Київ. НАВС, 2020. С. 72-74.

13. Підбережник Н. Антикорупційна політика в країнах західної Європи: досвід для України. Ефективність державного управління : зб. наук. праць. 2013. Вип. 37. С. 123-132.

14. Ярмиш О., Мельник Р. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 144-155.

15. Бусол О. Ю. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією : монографія. Кіровоград : ТОВ “Поліграф-Сервіс”, 2010, 628 с.

16. Супрун Т. М. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції. *Міжнародний юридичний вісник*. 2017. С. 199-204.

17. Трепак В. М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості. *Юридичний часопис*. Київ. НАВС, 2015, С. 233-246.

Семінарське заняття № 5
Тема 5. Адаптація національного антикорупційного законодавства до надбань Європейського Союзу.

1. Євроінтеграційна політика України. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС.
2. Імплементація як спосіб здійснення та виконання державою міжнародно-правових норм.
3. Відповідність національного законодавства міжнародним стандартам у сфері запобігання та протидії корупції.
4. Проблеми та перспективи імплементації міжнародних стандартів у сфері запобігання корупції.

Семінар-тренінг: тренінги передбачають групові роботи (презентації) студентів по представленню окремих інститутів ЄС. Семінар передбачає проведення групових (5-10 чоловік) та індивідуальних заходів по вирішенню особливих юридичних ситуацій. Передбачається оволодіння навичками роботи з джерельною базою, порівняльного аналізу нормативно-правових актів, правилами їх практичного застосування.

Проблемне питання. Диспут

1. Чи можна назвати антикорупційні акти ЄС міжнародними стандартами запобігання та протидії корупції? Подумайте, чи повинно українське законодавство відповідати цим актам.

2. Порівняйте діяльність Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу та Ради Європи у сфері запобігання та протидії корупції. Яка з цих організацій, на Ваш погляд, є більш активною у сфері запобігання та протидії корупції? Відповідь обґрунтуйте.

Практичні завдання

1. Підготувати доповіді-презентації:

– Підхід ЄС до підписання угод про асоціації: досвід зарубіжних країн.

– Структура Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною.

– Історичне значення Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС в сфері запобігання корупції.

– Мета, стратегія та здійснення євроінтеграційної політики України щодо антикорупційного законодавства.

2. Ознайомтесь із методологією дослідження «Індексу сприйняття корупції» (Corruption Perceptions Index). Яке місце займає Україна у цьому рейтингу? Які корупційні проблеми України окреслює Трансперенсі Інтернешнл? Підготуйте план заходів, який би сприяв зростанню України в «Індексі сприйняття корупції».

3. На підставі офіційних звітів міжнародних організацій визначте рівень імплементації міжнародних стандартів у сфері антикорупційної політики в Україні.

Дослідження міжнародних та національних нормативних актів

1. Ознайомтесь з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з другої сторони, (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text) та знайдіть зобов'язання України у сфері запобігання та протидії корупції. Чи виконала/виконує Україна положення Угоди у цій частині? Наведіть приклади міжнародної співпраці ЄС та України.

2. Проаналізуйте рекомендації для України, надані Групою держав по боротьбі з корупцією (GRECO), а також рекомендації, надані в рамках моніторингу Стамбульського плану дій з питань боротьби з корупцією Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії, Організації економічної співпраці та розвитку, імплементація Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС у частині запобігання і протидії корупції та плану дій у рамках Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»«. Створіть карту цих рекомендацій.

3. Проаналізуйте Резолюцію (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією»

(https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_845#Text). Чи відповідає український підхід до запобігання та протидії корупції цим принципам?

Література

1. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. URL: http://www/europexxi.kiev.ua/ukrainian/ukraine_eu/020.html.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

3. Про запобігання корупції: ЗУ від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1700-18 (дата звернення 18.12.2024).

4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text (дата звернення: 24.12.2023).

5. Антикорупційні стратегії: впровадження та моніторинг реалізації в різних країнах (2020 р.). URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XCMF.pdf

6. Гнітій А. О., Козаченко Д. І., Лисенко Є. П. Адаптація національного законодавства України до acquis єс щодо боротьби з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 480-483

7. Коваль О. М. Адаптація українського законодавства до європейських норм та стандартів боротьби з корупцією. *Наукові перспективи*. 2023. № 8 (38). С. 480-488

8. Пентєгов В. А. Механізм формування в суспільстві нетерпимості до виявів корупції. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/9700/1

9. Проневич О. С. Адаптація вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу: доктринально-правовий аспект. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2016. № 3. С. 59-69.

10. Яковюк І. В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: проблеми теорії і практики. Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі. Нац. акад.

прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків: Оберіг, 2012. Розд. 1. С. 5-47.

11. The Presidency Conclusions of the European Council meeting in Copenhagen on 21-22 June 1993. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf (дата звернення: 24.12.2023).

12. Treaty on European Union of 7 February 1992. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT&qid=1689584397421 (дата звернення: 24.12.2023).

Семінарське заняття № 6
Тема 6. Антикорупційна політика України: стратегія та основні напрямки реалізації. Суб'єкти протидії.

1. Антикорупційна політика України: цілі, завдання, сфери застосування. Антикорупційна стратегія 2021-2025 роки.
2. Державна антикорупційна програма України на 2023-2025 роки.
3. Механізм та комплекс заходів запобігання корупції. Коло осіб на яких воно поширюється.
4. Суб'єкти запобігання корупції та їх загальна характеристика.

Ситуаційні кейси

1. Співробітнику ОДА доручили підготовку замовлення на передплатні видання для міністерства. Видавець одного журналу організовує безліч рекламних акцій для передплатників цього видання. В одній із таких рекламних акцій пропонується приз: проживання в нещодавно відкритому готелі зі СПА-салоном протягом семи днів плюс відвідування СПА-салону. Приз пропонується представнику ОДА, який організував передплату.

– дайте оцінку ситуації що склалася. Чи можна стверджувати що тут є конфлікт інтересів?

– як слід вчинити, виходячи з моделі прийняття етичних рішень?

2. Працівник структурного підрозділу обласної державної адміністрації, який здійснює регулярні поїздки на засідання робочих груп Європейської комісії в Брюселі та інших містах Європи, отримує запрошення від туристичної фірми на відкриття нового авіарейса до Відня. У запрошенні сказано, що на відкритті будуть присутні лояльні клієнти туристичної фірми. До програми відкриття включенні квитки на літак до Відня в обидва кінці, повний пансіон, проживання у п'ятизірковому готелі та прийом у концертному залі у Відні. Усі витрати за програмою оплачуються туристичною фірмою. Цей працівник користувався послугами цієї фірми як для польотів у відрядження, так і в особистих цілях.

– дайте оцінку ситуації що склалася. Чи можна стверджувати що тут є конфлікт інтересів? Як слід вчинити в цій ситуації.

3. Суддя районного суду Жук Д. Д. на підставі звернення адвоката підприємця Дубового С. А., який, у нетверезому стані розважаючись стрільбою з рушниці, убив двох випадкових перехожих, змінив арешт на підписку про невиїзд. За це рішення рідні Дубового С. А. подарували дорослій дочці Жук Д. Д. «позашляховик».

1) З'ясуйте, чи містяться в цих ситуаціях ознаки корупційних діянь. Якщо так, то які види корупційних правопорушень мають місце? Якщо ні, то чому?

2) Чи будуть нести юридичну відповідальність порушники закону? Яку?

4. ОСОБА 1, працюючи з 16 березня 2005 року на посаді директора Біляївського районного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, своїм наказом № 15-к від 6 листопада 2012 року, на посаду провідного спеціаліста відділу соціальної роботи Біляївського районного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді призначила її доньку – ОСОБУ 2, яка перебувала у її підпорядкуванні. З 2011 року після набрання чинності антикорупційних законів, ОСОБА 1 жодних заходів до усунення конфлікту інтересів не вжила та керівництво про даний факт не повідомила.

Визначити, чи є ОСОБА 1 суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення. До якої відповідальності може бути притягнутий кожен із осіб? Які дії мав здійснити кожен із осіб щоб уникнути корупційного правопорушення?

Робота у групах. Дискусія.

1. Законодавством України встановлено значні обмеження для осіб, які вчинили корупційні злочини. Незалежно від ступеня тяжкості цих злочинів та інших фактичних обставин цих осіб позбавлено цілого ряду процесуальних прав, які мають особи, що вчинили інші злочини. Проведіть дискусію, у ході якої спробуйте визначити:

1) чи зможуть вплинути такі обмеження на результативність боротьби з корупцією у сфері прав людини;

2) чи не є запровадження таких обмежень порушенням принципу рівності прав громадян, який закріплено в статті 21 Конституції України.

2. Деякі юристи вважають, що запровадження електронного декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яке передбачає вільний цілодобовий доступ усіх охочих до електронних декларацій цих осіб, є дискримінаційною щодо них нормою. Юристи обґрунтовують своє твердження тим, що таке декларування позбавляє державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування права на особисте життя й права на захист персональних та конфіденційних даних, а також опосередковано впливає на рівність прав усіх громадян України, яка закріплена в статті 21 Конституції України та статтях 1 і 7 Загальної декларації прав людини.

Проведіть дискусію, у ході якої спробуйте спростувати або підтвердити істинність такого твердження.

Додаткове завдання: граємо в онлайн антикорупційні ігри симуляції і результати/скріни (сертифікати) завантажуємо:

- Політична гра «Моя громада» https://game.myhromada.info/ (онлайн);
- Антикорупційна гра-розслідування «Слідство веде НАБУ» https://learn.nabu.gov.ua/ (онлайн).

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Дата оновлення: 10.12.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 24.12.2023).

2. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 р. № 2447- VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 24. Ст. 212. Дата оновлення: 14.07.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text

3. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text.

4. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 рр.: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text

5. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text

6. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179 (дата звернення: 24.12.2023).

7. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 24.12.2023).

8. Гжибовська Т. С. Антикорупційна політика в країнах Східної Європи: досвід для України. Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія. 2019. Вип. 25. С. 84-94. URL:
http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5489/1/Gzhybovska.pdf (дата звернення 28 листопада 2024).

9. Запобігання корупції : підручник. Головкін Б. М. та ін. / за заг. ред. Б. М. Головкіна; Харків : Право, 2019. 296 с.

10. Кравчук М. В., Петровська І. І. Основні напрямки антикорупційної діяльності в Україні та їх правове регулювання. Актуальні проблеми правознавства. 2021. № 2. С. 49–56

11. Милосердна І. М. Антикорупційна політика: міжнародні стандарти та досвід країн східної Європи. *Політичне життя*. 2020. № 4. С. 30–38.

12. Key findings of the 2023 Report on Ukraine. Official site of European Commission. 2023. URL:
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_5631 (дата звернення: 24.12.2023).

13. Bakowski P. (2022). Combating corruption in the European Union. EPRS. European Parliamentary Research Service, 1–10. URL: http://surl.li/eswtw (дата звернення: 10.02.2024)

14. Benito Sánchez D. (2019). The European Union Criminal Policy against Corruption: Two Decades of Efforts. Política criminal, 15 (27), 520–548. URL: http://surl.li/eswuy (дата звернення: 10.02.2024)

15. Combatting corruption in The European Union. Analysis and recommendations on the Proposed EU directive. Transparency International Secretariat. Berlin, August 2023. 26 p.

Семінарське заняття № 7
Тема 7. Європейські стандарти участі громадськості в запобіганні корупції. Захист викривачів. Академічна доброчесність.

1. Правові основи та досвід Європейського Союзу щодо участі громадськості в запобіганні корупції.
2. Правові підстави антикорупційної діяльності громадських організацій та окремих громадян в Україні.
3. Механізм участі громадських організацій у запобіганні корупції.
4. Утвердження культури доброчесності як принцип антикорупційної політики на 2021-2025 роки. Академічна доброчесність.
5. Роль інституту викривання в розбудові доброчесного суспільства та запобігання корупції в країні в цілому та в конкретній організації.
6. Правові гарантії захисту прав і законних інтересів викривачів корупції. Забезпечення безпеки осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції.

Практичне завдання

1. На освітніх платформах пройти онлайн-курси щодо Європейських стандартів участі громадськості в запобіганні корупції, Захисту викривачів, Академічної доброчесності та завантажити сертифікат. Наприклад:

- Онлайн-курс «Викривач у законі» на освітній платформі «Дія. Цифрова освіта». https://osvita.diia.gov.ua/courses/vikrivac-u-zakoni?fbclid=IwAR3zoR7O17sphQ96R6k7YOAGlhaKDOsgpvSG-AcGgmbDyoOC8qYAmZRmisk
- Онлайн-курс «На захисті прав викривачів» на навчальній платформі «Study.NAZK». https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NAZK+up002+2023-02/about/
- Онлайн-курс «Змінюй громаду і країну!» на навчальній платформі «Study.NAZK». Реєструйтеся за посиланням: https://study.nazk.gov.ua/kursi/courses/zminyuj-gromadu-i-krayinu/

- Онлайн-курс курс «Впливай - викривай!» на навчальній платформі «Study.NAZK». Реєструйтеся за посиланням: https://study.nazk.gov.ua/kursi/courses/vplivaj-vikrivaj/
- Онлайн-курс «Доброчесна державна служба» на навчальній платформі «Study.NAZK». https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NAZK+ak007+2023-05/about/
- Онлайн-курс «Доброчесна громада» на навчальній платформі «Study.NAZK». https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NAZK+ak006+2023-05/about/

2. Переглянути розроблений бібліотекою ЧНУ ім. Петра Могили онлайн-курс з питань академічної доброчесності в університеті (https://www.youtube.com/watch?v=v4vSzMC4538) та підписанням Кодексу академічної доброчесності студента (https://goo.su/2laX)

Зустріч із запрошеним гостем – представником громадської антикорупційної організації на тему: «Механізм участі громадських організацій у запобіганні корупції»

Матеріали до теми:

1. Розгляд інфографік https://nazk.gov.ua/uk/metodychni-rekomendatsiyi/
2. Ознайомлення з порталом викривачів https://whistleblowers.nazk.gov.ua/#/
3. Ознайомлення з гайдом для викривачів корупції https://wiki.nazk.gov.ua/category/vykryvachi-koruptsiyi/
4. https://www.youtube.com/watch?v=SNBNLB9MGNU&ab_channel=%D0%92%D1%81%D0%B5%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0
5. Як розглядати повідомлення про корупційні або пов’язані з корупцією правопорушення без зазначення авторства (інфографіка).
6. Алгоритм розгляду повідомлення про корупційні або пов’язані з корупцією правопорушення без зазначення авторства (інтерактивна візуалізація)(PDF)
7. Як розглядати повідомлення про корупційні або пов’язані з корупцією правопорушення із зазначенням авторства (інфографіка).

8. Алгоритм розгляду повідомлення про корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення із зазначенням авторства (інтерактивна візуалізація) (PDF)

Література

1. Конвенції про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26.05.1997 р. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-con tent/EN/TXT (дата звернення 18.12.2023).

2. Директива (ЄС) 2019/1937 Європейського парламенту і ради ЄС від 23.10.2019 «Про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства союзу». URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Dyrektyva-YES-20191937.pdf

3. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172#Text

4. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text

5. Про запобігання корупції: ЗУ від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1700-18 (дата звернення 18.12.2023).

6. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 рр.: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text

7. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text

8. Положення про Громадську раду при Національному агентстві з питань запобігання корупції, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2019 р. № 952 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2019-%D0%BF#n78

9. Положення про Раду громадського контролю при Національному антикорупційному бюро, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2022 р. № 132 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-2022-%D0%BF#Text

10. Боднарчук О. Г. Громадський контроль як механізм протидії корупції: проблеми його реалізації в пенітенціарній системі України. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2013. № 1(7) // URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2013_1_6

11. Глинчак Т. Д., Чепульченко Т. О. Механізм громадського контролю та участі в діяльності антикорупційних структур // Право і суспільство. 2018. № 2 (Ч.3). С. 9-14.

12. Жосан Меєрс Захист викривачів. Проблеми та можливості для місцевих і регіональних органів влади. Пояснювальна записка. Рада Європи, 2019. 88 с.

13. Кравченко С. О., Комашко В. В. Розвиток інституту викривачів корупції в контексті європейської інтеграції України. Публічне управління та митне адміністрування. 2022. № 4 (35). С. 50–58.

14. Юрченко А. В. Рада громадського контролю національного антикорупційного бюро України як форма участі громадськості в боротьбі з корупцією в Україні // Регіональні студії. 2019. № 19. С. 64-69.

15. Romanian Law No. 571-2004, Law concerning the protection of personnel from public authorities, public institutions and from other establishments who signalize legal infractions. URL: https://www.right2info.org/resources/ publications/ laws-1/Law%25205712004%2520protection%2520of%2520whistleblowers.doc+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua.

16. Whistleblowing Protection in Romania and Hungary. Transparency International. 2015. URL: https://www.transparency.org/files/content/corruption qas/Whistleblowing_regulations_in_Romania_and_Hungary_2015.pdf

17. Arjan Dyrmishi A Guide to Whistleblowing and Whistleblower Protection in Albania. 2020. URL: https://csdgalbania.org/wp-content/uploads/2017/08/AGuide-to-Whistleblowing-in-Albania-Eng.pdf.
20.

Ситуаційні завдання для проведення коучингів, тренінгів.

Ситуація 1

Поліціянтка зупиняє автомобіль, який, виїжджаючи з автостоянки, пошкодив бокове дзеркало патрульної машини. Водій лише недавно отримав водійські права. І от халепа: за словами поліціянтки, виїжджаючи, він зачепив і зламав бокове дзеркало її патрульної машини. Звуку удару не було чути і неможливо стверджувати, чи це зробив водій своїми маневрами, чи воно вже було поламане. Але ж поліціянтка каже, що саме так і було, а причин не вірити їй немає. Зрештою, за її словами, це не така вже й велика проблема. Щоб не ускладнювати водію-новачку життя, вона не буде оформлювати протокол. Однак полагодити дзеркало коштуватиме 3500 гривень. Але якщо водій відшкодує пошкодження на місці, поліціянти сплатять за ремонт самостійно і всі будуть задоволені. Начальство не буде їх лаяти за пошкодження машини, а водій не буде витрачати час на оформлення протоколу і сплату штрафу. За словами поліціянтки, виграють всі, адже все одно доведеться заплатити ці 3500 грн за ремонт машини та окремо штраф за порушення правил дорожнього руху, тільки через набагато складнішу процедуру, а автомобіль вони будуть змушені забрати на штрафмайданчик. У цій ситуації Ви – пасажир в автомобілі.

Що Ви порадите водію автомобіля?

Варіанти відповідей:

1. Заплатити, але непомітно зафіксувати цей факт на камеру власного телефону, щоб у майбутньому надати це відео правоохоронним органам.

2. Віддати гроші поліцейським і поїхати – всім буде краще. Насправді поліціянтка – чесна людина, ви швидше за все таки зачепили її машину, і вона дійсно хоче зробити якнайкраще для всіх.

3. Поторгуватися з поліціянткою, адже ви точно знаєте, що такий ремонт коштує не більше ніж 1500 гривень, тому навіть якщо додавати поліціянтам «за клопіт», то загалом не більше ніж 2000 гривень. А якщо

не вийде домовитися, запропонувати поліціянтці дотримуватися встановленої законом процедури фіксації події.

4. Зателефонувати на номер гарячої лінії органів поліції, повідомити про факт вимагання неправомірної вигоди і необхідність прибуття іншого патруля й утриматися від будь-яких незаконних дій. За можливості фіксувати все, що відбувається, на камеру мобільного телефону.

Ситуація 2

Ви – студент і навчаєтесь на факультеті соціології одного із ЗВО. Настав час екзаменаційної сесії. Ви склали два іспити з профільних предметів і не склали іспит з логіки. Таких як Ви ще двоє. Протягом року Ви вивчали цей предмет погано і трохи побоюєтеся знову отримати низьку оцінку або взагалі не скласти його. Втім, Ви дізналися від своїх одногрупників, що викладач запропонував вирішити питання з іспитом, якщо Ви втрьох подякуєте йому на суму 300 доларів, тобто по сто доларів з кожного. Тоді у Вас все буде добре, і всі складуть іспит із нормальними оцінками. Один із Ваших колег категорично відмовився платити викладачу і сказав, що складатиме іспит самостійно.

Який варіант дій Ви оберете?

Варіанти відповідей:

1. Ви погодитеся на таку пропозицію і доплатите за свого друга, який відмовився. Адже краще не мати проблем із викладачем та не гнівити долю.

2. Ви підете за прикладом свого колеги, який відмовився платити, та спробуєте краще підготуватися.

3. Ви спробуєте вмовити всіх не платити, а якщо не вийде, то заплатите, але тільки за себе.

4. Ви спробуєте переконати всіх звернутися до правоохоронних органів і за незгоди інших зробите це самостійно.

Ситуація 3.

Студент першого курсу університету Анатолій звернувся до державної медичної установи зі скаргою на подразнення шкіри. Лікарка оглянула Анатолія і призначила курс лікування, повідомивши йому, що рецепт на ліки Анатолій зможе отримати від неї після сплати благодійного внеску в касі лікарні.

Яким чином слід діяти Анатолію?

Варіанти відповідей:

1. Сплатити благодійний внесок. Оскільки оплата проводиться через касу, це не корупція, а офіційний шлях дофінансування медичних послуг, адже держава не виділяє коштів на медицину. Лікарка просто робить свою роботу і дбає про те, щоб за рахунок благодійної допомоги лікарня хоч якось зводила кінці з кінцями

2. Оплатити благодійний внесок, отримати необхідні документи від лікаря (рецепт і довідку для університету). Після завершення візиту до лікарки повідомити про випадок вимагання коштів місцеве управління охорони здоров'я та органи поліції

3. Відмовитися робити внесок, зауваживши лікарці, що в Україні медицина безкоштовна, а благодійні внески – це добровільна, а не примусова форма допомоги і вимагання сплати таких внесків всупереч волі пацієнта є незаконним. Звернутися до органів поліції, повідомивши про факт незаконних дій.

4. Відмовитися від оплати благодійного внеску, поскаржившись, що у студентів немає грошей і стипендії не вистачає ні на що.

Ситуація 4

Відома фармацевтична компанія замовила проведення експертизи нового препарату проти туберкульозу в незалежній експертній установі, яка буде вивчати його властивості та побічні ефекти. За результатами попередніх тестувань виявлено високу ефективність препарату за основними показаннями, однак є підозри, що він викликає значне підвищення кров'яного тиску в 10% пацієнтів. Від думки та офіційної позиції експерта установи багато що залежить. Якщо його висновок підтвердить безпечність використання препарату, фармацевтична компанія заробить мільйони гривень. Тривалість процедури тестувань становить 10

місяців, проте експерт неофіційно звернувся до представника компанії, запропонувавши свої послуги за окрему плату. Він впевнений, що препарат дуже ефективний, і щоб не гаяти часу, він може пропустити ліки з позитивним висновком набагато раніше, адже висновки щодо побічних ефектів лише попередні та, швидше за все, не підтвердяться. До того ж підвищення тиску було виявлено лише у 10% пацієнтів, зате 90% пацієнтів можуть отримати допомогу набагато раніше. Це усім буде вигідно, а компанія не гаятиме часу і набагато раніше почне отримувати свої прибутки.

Що робити представнику фармацевтичної компанії?

Варіанти відповідей:

1. Погодитися на пропозицію експерта, бо сума, яку він просить, невелика, а здоров'я 90% пацієнтів є важливішим, ніж можливі побічні ефекти у 10% пацієнтів. Експерт є професіоналом своєї справи і ніколи не помилявся, а отже, не слід хвилюватися і через ті 10% пацієнтів.

2. Відмовитися від пропозиції та пояснити йому, що компанія має своє ім'я і для неї важливі життя навіть 10% пацієнтів. Тому слід дотримуватися повної процедури тестувань. У випадку повторної пропозиції від експерта звернутися до органів поліції із повідомленням про вимагання неправомірної вигоди

3. Погодитися на пропозицію експерта, проте запропонувати експерту укласти окремий офіційний договір про надання консультаційних послуг, що допоможе йому попрацювати понаднормово і завершити підготовку остаточного висновку раніше.

4. Відмовитися від пропозиції та звернутися до органів поліції з повідомленням про вимагання неправомірної вигоди. Людина та її життя є найвищою цінністю, а тому будь-який, навіть мінімальний, ризик побічних ефектів не може ігноруватися та ставити під загрозу здоров'я пацієнтів.

Ситуація 5

Семен, директор кадрового департаменту Міністерства оборони, розглядає на провідну управлінську посаду в департаменті закупівель військової техніки одну з кандидатур зі списку учасників, які претендують на посаду. Претендентка на посаду є кваліфікованим працівником і

зараз працює заступником керівника одного з приватних підприємств – виробників запчастин для військової техніки. Виглядає так, що вона може допомагати своєму підприємству в отриманні вигідних замовлень.

Чи можна приймати її на роботу з огляду на можливий конфлікт інтересів і за яких умов?

Варіанти відповідей:

1. За наявності навіть потенційного конфлікту інтересів кандидатці повинні відмовити у прийнятті на роботу

2. Конфлікт інтересів, пов'язаний із попереднім місцем роботи, не можна брати до уваги, оскільки це порушує трудові права. Кандидатку повинні прийняти на роботу без будь-яких додаткових умов

3. Кандидатка – висококваліфікований професіонал, а наявність конфлікту інтересів не можна брати до уваги. Кандидатку повинні прийняти на роботу без будь-яких обмежень

4. Незважаючи на наявність потенційного конфлікту інтересів, кандидатку повинні прийняти на роботу з подальшим встановленням обмеження на будь-які рішення щодо підприємства, в якому вона працювала.

Ситуація 6.

Ваш родич потребує термінового лікування. На прийомі у лікаря Вам повідомляють, що намагатимуться допомогти, але необхідне тривале лікування, у тому числі амбулаторне (крапельниці). Шукати препарат для такого лікування довго не треба – завдяки збігу обставин він є в аптеці при лікарні. Отже, все, що треба зробити, – це купити його і прийти до процедурного кабінету з ліками та квитанцією, що підтверджує їх придбання саме у цій аптеці. За словами лікаря, необхідність купити ліки у цій аптеці пов'язана з тим, що там ліки точно не підроблені. Втім, після консультації у лікарні Ви дізнаєтеся, що ця аптека належить родині головного лікаря, а ціни там вищі за ринкові. Починати лікування треба найближчим часом, адже від швидкості залежить успіх.

Що Ви будете робити у цій ситуації?

Варіанти відповідей:

1. Купите ліки в аптеці при лікарні й не будете повідомляти правоохоронні органи, відділ охорони здоров'я або пресу. Якщо дізнаються, що це Ви повідомили, Вашому родичу можуть нашкодити з помсти.

2. Купите ліки в аптеці, але після завершення лікування звернетеся з повідомленням про цю ситуацію до національної поліції та відділу охорони здоров'я.

3. Не купите ліки у пропонованій аптеці та повідомите про можливе правопорушення. Шукатимете ліки в інших аптеках і домовитеся з медичною сестрою, що вона буде ставити крапельниці на дому в її неробочий час.

4. Знайдете ліки в іншій аптеці та прийдете до процедурного кабінету, наче Ви нічого не знаєте про правило «чека з аптеки». У разі відмови медичного персоналу від виконання своїх функцій викличете поліцію.

Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота студентів здійснюється у таких формах:

- опрацювання нової наукової та навчальної літератури,
- законодавчих актів зарубіжних країн;
- робота над кейсами;
- виконання практичних завдань, самотестування;
- написання есе та рефератів;
- підготовка тез доповідей на науково-практичні конференції;
- участь у конкурсах студентських наукових праць;
- підготовка до практичних занять, колоквіумів і тестування.

Участь у проходженні онлайн-курсів (в тому числі організованими стейкхолдерами) з отриманням сертифікатів щодо антикорупційних стандартів України та Європейського союзу, що підтверджують відповідну кількість годин/модулів на освітніх платформах, а саме:

- навчальна платформа Національного агентства з питань запобігання корупції – https://study.nazk.gov.ua/
- найбільша освітня платформа України «Prometheus» – https://prometheus.org.ua/
- платформа дистанційного навчання системи безоплатної правової допомоги - https://academy.legalaid.gov.ua/
- платформа «Дія. Цифрова освіта» – https://osvita.diia.gov.ua/courses?param_category
- освітня онлайн-платформа Zrozumilo! – https://zrozumilo.in.ua/search-courses/
- відеокурси на навчальній платформі Центру «ЮрФем: освіта» – https://jurfemosvita.com/videocourse/
- студія онлайн-освіти «Educational Era» – https://www.ed-era.com/
- платформа Online Law School – https://onlinelawschool.pro/#perelik

У рамках вивчення дисципліни передбачено можливість проходження наступних курсів:

1. *Онлайн-курс «Зрозуміло про конфлікт інтересів» на освітній платформі PROMETHEUS. https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:NAZK+COI_SIMPLE+2021_T3/about. 2021 р. (!)*
2. Онлайн-курс «Зрозуміло про конфлікт інтересів» на навчальній платформі «Study.NAZK». https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NAZK+ki002+2022-09/about/
3. Онлайн-курс «Конфлікт інтересів: від виявлення до врегулювання» на навчальній платформі «Study.NAZK». https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NAZK+up003+2023-03/about/
4. Онлайн-курс «Викривач у законі» на освітній платформі «Дія. Цифрова освіта». https://osvita.diia.gov.ua/courses/vikrivac-u-zakoni?fbclid=IwAR3zoR7O17sphQ96R6k7YOAGlhaKDOsgpvSG-AcGgmbDyoOC8qYAmZRmisk
5. *Онлайн-курс «Впливай – викривай!» на освітній платформі «Edera». https://study.ed-era.com/uk/courses/course/427 (!)*
6. Онлайн-курс «На захисті прав викривачів» на навчальній платформі «Study.NAZK». https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NAZK+up002+2023-02/about/
7. *Онлайн-курс «Просто про е-декларування» на освітній платформі PROMETHEUS. https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:NAZK+SED101+2021_T1/about. 2021 р. (!)*
8. Онлай-курс «Декларуйся-2023» на навчальній платформі «Study.NAZK». https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NACP+ed001+2022-10/about/
9. *Онлайн-курс «Боротьба з корупцією» на освітній платформі PROMETHEUS. https://courses.prometheus.org.ua/courses/NAUKMA/ANTICOR101/2015_T2/about (!)*
10. Онлайн-курс «Все про антикорупцію для публічних службовців» на навчальній платформі «Study.NAZK». https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NAZK+ak005+2022-11/about/
11. Онлайн-курс «Основи антикорупції для всіх і кожного» на навчальній платформі «Study.NAZK». https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NAZK+prosvita001+17.07.2022/about/

12. *Онлайн-курс «Інструменти впливу для громадян» на навчальній платформі «Study.NAZK». https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NACP+ak004+2022-10/about/ (!)*
13. Онлайн-курс «Доброчесна громада» на навчальній платформі «Study.NAZK». https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NAZK+ak006+2023-05/about/
14. Онлайн-курс «Доброчесна державна служба» на навчальній платформі «Study.NAZK». https://study.nazk.gov.ua/courses/course-v1:NAZK+ak007+2023-05/about/
15. Онлайн-курс «Антикорупційний уповноважений» https://antycorportal.nazk.gov.ua/study/
16. Онлайн-курс від Асоціації юридичних клінік України та EdEra: «Корупція-off: як боротися з корупційними ризиками у вищій освіті».

У рамках вивчення дисципліни передбачені наступні антикорупційні ігри:

1.Настільна гра «Антикорупційна мафія», 2021 р. http://construct.uacrisis.org/play (аудиторно)
2. Антикорупційна гра «Що? Де? Коли?», 2021 р. (аудиторно)
3. Антикорупційна гра-розслідування «Слідство веде НАБУ» https://learn.nabu.gov.ua/ (онлайн)
4. Онлайн-гра «(Не) підкупність» https://nepidkupnist.in.ua/ (онлайн)
5. Політична гра «Моя громада» https://game.myhromada.info/

Тестові завдання

Варіант 1

1. Визначте повний перелік спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції:

А) Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції;

Б) органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції;

В) органи прокуратури, Національне антикорупційне бюро України;

Г) Національна поліція, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції.

2. Вкажіть, яка з вказаних ситуацій не охоплюється терміном «корупція»?

А) використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, службових повноважень з метою одержання неправомірної вигоди;

Б) порушення службовою особою обов'язку повідомити про наявність реального чи потенційного конфлікту інтересів;

В) обіцянка неправомірної вигоди службовій особі з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень;

Г) надання неправомірної вигоди третім особам на вимогу службової особи з метою схилити цю особу до використання пов'язаних з її службовими повноваженнями можливостей.

3. Вкажіть статус Національного агентства з питань запобігання корупції.

А) консультативно-дорадчий орган з питань антикорупційної політики при Президентові України;

Б) колегіальний центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику;

В) спеціально уповноважений орган з питань запобігання корупції, підпорядкований Раді національної безпеки і оборони;

Г) орган судової гілки влади, відповідальний за кримінальне переслідування корупційних злочинів.

4. Які дії зобов'язані здійснити уповноважені особи Національного агентства з питань запобігання корупції у випадку виявлення ознак адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією?

А) звернутися до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції з обґрунтованим висновком для складення протоколу про таке правопорушення;

Б) поінформувати спеціально уповноважений підрозділ Служби безпеки України для складення протоколу про таке правопорушення;

В) скласти протокол про таке правопорушення, який направляється до суду згідно з рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції;

Г) повідомити про це керівника правопорушника для ініціювання складення протоколу про таке правопорушення спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції.

5. Хто з наведених суб'єктів визначає Антикорупційну стратегію, тобто засади антикорупційної політики?

А) Президент України;

Б) Кабінет Міністрів України;

В) Рада національної безпеки і оборони України;

Г) Верховна Рада України.

6. Визначте алгоритм дій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка, прийняття якого заборонено законом:

А) відмовитися від пропозиції; за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію; залучити свідків; письмово повідомити про пропозицію керівника та спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції;

Б) прийняти вигоду або подарунок; ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію; повідомити про це керівника та спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції;

В) прийняти вигоду або подарунок; за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію; залучити свідків; передати його спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції;

Г) відмовитися від пропозиції без повідомлення будь-яких суб'єктів; попередити особу, яка зробила пропозицію, про можливу відповідальність.

7. На які з перелічених видів діяльності не поширюється заборона займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім виконання функцій держави або місцевого самоврядування?

А) суддівська практика зі спорту;

Б) адвокатська діяльність;

В) аудиторська діяльність;

Г) професійна оціночна діяльність.

8. Що передбачає самостійне врегулювання конфлікту інтересів відповідно до закону?

А) направлення до Національного агентства з питань запобігання корупції запиту щодо роз'яснення на предмет наявності або відсутності конфлікту інтересів;

Б) позбавлення відповідного приватного інтересу з наданням підтверджуючих документів керівнику;

В) утримання від вчинення дій чи прийняття рішень в умовах конфлікту інтересів;

Г) внесення керівнику пропозицій щодо заходів врегулювання конфлікту інтересів та їх реалізація за умови погодження керівником.

9. Який з перелічених механізмів не належить до заходів зовнішнього врегулювання конфлікту інтересів?

А) переведення особи на іншу посаду;

Б) самостійне позбавлення особою приватного інтересу, у зв'язку з яким виник конфлікт інтересів;

В) обмеження доступу особи до певної інформації;

Г) усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах конфлікту інтересів.

10. Яка з перелічених умов не дозволяє застосувати переведення на іншу посаду особи з метою врегулювання конфлікту інтересів в її службовій діяльності?

А) конфлікт інтересів у діяльності особи має постійний характер;

Б) відсутні вакантні посади, які за своїми характеристиками відповідають особистим та професійним якостям особи, в якої виник конфлікт інтересів;

В) конфлікт інтересів неможливо врегулювати шляхом усунення такої особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті, обмеження її доступу до інформації, перегляду її повноважень та функцій;

Г) особа згодна на її переведення на нижчу посаду у зв'язку з наявним у неї конфліктом інтересів.

11. На користь якої категорії осіб заборонено передавати в управління підприємства та корпоративні права у зв'язку з призначенням на посади в органах влади?

А) члени сім'ї особи, яка передає підприємства та корпоративні права;

Б) особи, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

В) фізичні особи-підприємці;

Г) інститути спільного інвестування.

12. Який спосіб подання декларації особи, уповноваженої на виконання функції держави або місцевого самоврядування, передбачає Закон України «Про запобігання корупції»?

А) надання паперової форми декларації до Національного агентства з питань запобігання корупції;

Б) шляхом заповнення на офіційному веб-сайті органу, в якому працює суб'єкт декларування;

В) надання паперової форми декларації до кадрового підрозділу;

Г) шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції.

13. На яку категорію осіб не поширюються вимоги закону щодо політично нейтральної поведінки?

А) державні службовці;

Б) члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

В) посадові та службові особи органів прокуратури;

Г) виборні особи та особи, які обіймають політичні посади.

14. Яка з перелічених обставин не виступає самостійною підставою для обов'язкового проведення повної перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування?

А) виявлення у декларації невідповідностей за результатами логічного та арифметичного контролю;

Б) декларація подана службовою особою, яка займає відповідальне або особливо відповідальне становище, або суб'єктом декларування, який відповідно до затвердженого Національним агентством з питань запобігання корупції переліку займає посаду, пов'язану з високим рівнем корупційних ризиків;

В) несвоєчасне подання декларації;

Г) член сім'ї суб'єкта декларування відмовився надати інформацію для заповнення декларації.

15. Про які зміни у своєму майновому стані суб'єкти декларування зобов'язані повідомляти Національне агентство з питань запобігання корупції?

А) отримання виграшу на суму 50 тис. грн;

Б) придбання майна на суму 50 тис. грн;

В) отримання доходу, придбання майна на суму, яка перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених на 1 січня відповідного року;

Г) законодавство не передбачає обов'язку щодо такого повідомлення.

16. Яка особа відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» є викривачем?

А) особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою;

Б) посадова особа Національного агентства з питань запобігання корупції;

В) особа, до кола посадових обов'язків якої входить викриття фактів корупції;

Г) працівник правоохоронного органу, якому повідомляють про виявлені факти корупції.

17. Який з перелічених документів не подається для проведення спеціальної перевірки?

А) копія паспорта громадянина України;

Б) довідка про допуск до державної таємниці (у разі його наявності);

В) медична довідка про стан здоров'я за формою, затвердженою Міністерством охорони здоров'я України, щодо перебування особи на обліку в психоневрологічних або наркологічних закладах охорони здоров'я;

Г) копія трудової книжки.

18. До якого числа щорічно суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», зобов'язані подавати декларацію за минулий рік?

А) до 1 квітня;

Б) до 1 травня;

В) до 1 вересня;

Г) до 31 грудня.

19. Що таке правопорушення, пов'язане з корупцією?

А) різновид корупційного правопорушення, за яке настає виключно адміністративна відповідальність;

Б) суміжне до корупційного правопорушення діяння, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність, вчинене суб'єктом, зазначеним у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»;

В) діяння, що не містить ознак корупції, але за яке настає виключно адміністративна відповідальність;

Г) діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені Законом України «Про запобігання корупції» вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

20. Що таке реальний конфлікт інтересів?

А) суперечність між особистими інтересами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та інтересами фізичних або юридичних осіб;

Б) наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень;

В) наявність будь-якого майнового чи немайнового інтересу особи, у тому числі зумовленого особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі тих, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях;

Г) суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

21. Які правила етичної поведінки передбачені Законом України «Про запобігання корупції»?

А) пріоритет інтересів;

Б) компетентність і ефективність;

В) нерозголошення інформації;

Г) усі відповіді правильні.

22. Що з наведеного не належить до передбачених законом заходів щодо захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції?

А) обов'язок державних органів забезпечувати умови для повідомлень їх працівниками про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою;

Б) заборона притягнення до дисциплінарної відповідальності особи у зв'язку з повідомленням нею про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою;

В) можливість повідомлення працівником відповідного органу про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» без зазначення авторства (анонімно);

Г) виплата викривачу матеріальної винагороди у розмірі 50 % від розміру можливої шкоди, заподіянню якої вдалося запобігти внаслідок його повідомлення про правопорушення.

23. Подані декларації включаються до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що формується та ведеться:

А) Національним агентством з питань запобігання корупції у визначеному ним порядку;

Б) Національним антикорупційним бюро України у визначеному ним порядку;

В) Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою у визначеному нею порядку;

Г) Конституційним Судом України у визначеному ним порядку.

24. Національне агентство з питань запобігання корупції проводить щодо декларацій, поданих суб'єктами декларування, такі види контролю:

А) щодо правильності та повноти заповнення;

Б) щодо правильності та форми заповнення;

В) щодо правильності та якості заповнення;

Г) щодо правильності та об'єктивності заповнення.

25. У разі, якщо міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством про запобігання і протидію корупції, застосовуються правила:

А) міжнародних договорів;

Б) національних договорів;

В) антикорупційної програми;

Г) міжнародних і національних договорів.

Варіант 2

1. Визначте статус Національного агентства з питань запобігання корупції:

А) консультативно-дорадчий орган з питань антикорупційної політики при Президентові України;

Б) центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику;

В) спеціально уповноважений орган з питань запобігання корупції, підпорядкований Раді національної безпеки і оборони;

Г) орган судової гілки влади, відповідальний за кримінальне переслідування корупційних злочинів.

2. Вкажіть суб'єктів, які мають право здійснювати повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення члену Національного агентства з питань запобігання корупції:

А) прокурор;

Б) прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

В) Генеральний прокурор України або виконувач обов'язків Генерального прокурора України;

Г) детектив Національного антикорупційного бюро України.

3. Що не належить до повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції?

А) організація проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції;

Б) здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб;

В) залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики;

Г) здійснення досудового розслідування кримінальних корупційних правопорушень.

4. Зазначте, що з наведеного належить до гарантій незалежності Національного агентства з питань запобігання корупції:

А) прозорість його діяльності;

Б) спеціальний статус Національного агентства з питань запобігання корупції;

В) особливий порядок відбору, призначення та припинення повноважень членів Національного агентства;

Г) усі відповіді правильні.

5. У чому полягає обмеження щодо суміщення та сумісництва основної роботи осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, з іншими видами діяльності?

А) у забороні займатися оплачуваною викладацькою діяльністю;

Б) у забороні здійснювати благодійну діяльність;

В) у забороні займатися іншою оплачуваною діяльністю, підприємницькою діяльністю та входити до складу виконавчих, контрольних чи наглядових органів юридичних осіб, що мають на меті одержання прибутку;

Г) у забороні займатися оплачуваною науковою діяльністю.

6. Які наслідки має прийняття службовою особою рішення в умовах реального конфлікту інтересів за наявності у неї попереднього підтвердження Національного агентства з питань запобігання корупції про відсутність конфлікту інтересів у даному випадку?

А) вказана обставина є такою, що пом’якшує відповідальність особи за прийняття рішення в умовах конфлікту інтересів;

Б) вказана обставина жодним чином не впливає на притягнення особи до відповідальності за прийняття рішення в умовах конфлікту інтересів;

В) вказана обставина є такою, що обтяжує відповідальність особи за прийняття рішення в умовах конфлікту інтересів;

Г) така особа звільняється від відповідальності за прийняття рішення в умовах конфлікту інтересів.

7. Яка з наведених обставин не є обов'язковою для прийняття рішення про врегулювання конфлікту інтересів шляхом перегляду обсягу службових повноважень особи, у якої виник конфлікт інтересів?

А) конфлікт інтересів пов'язаний з конкретними повноваженнями особи;

Б) в органі наявні працівники, яких можливо наділити окремими службовими повноваженнями, які виконує особа з конфліктом інтересів;

В) конфлікт інтересів не має постійного характеру;

Г) перерозподіл повноважень не впливає на можливість виконання особою службових завдань.

8. За сукупності яких умов застосовується звільнення особи як захід врегулювання конфлікту інтересів?

А) конфлікт інтересів у діяльності особи має тимчасовий характер і може бути врегульований шляхом обмеження її доступу до інформації;

Б) конфлікт інтересів у діяльності особи має постійний характер і може бути врегульований шляхом перегляду обсягу службових повноважень;

В) конфлікт інтересів у діяльності особи має тимчасовий характер і може бути врегульований шляхом усунення від виконання завдання;

Г) конфлікт інтересів у діяльності особи має постійний характер і не може бути врегульований в інший спосіб, особа не згодна позбавлятися приватного інтересу з метою врегулювання конфлікту інтересів.

9. Яким чином службова особа органу державної влади зобов'язана відреагувати на незаконне доручення керівництва?

А) утриматися від виконання доручення та негайно в письмовій формі повідомити керівника органу, а виборні особи – Національне агентство з питань запобігання корупції;

Б) виконати доручення та негайно повідомити Генерального прокурора України;

В) виконати доручення та негайно повідомити Національне антикорупційне бюро України;

Г) підлеглий не зобов'язаний оцінювати доручення керівництва, а повинен виконувати їх.

10. Яким чином має відбуватися оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»?

А) оприлюднення декларацій не передбачено;

Б) оприлюднення декларацій лише керівників державних органів, органів місцевого самоврядування на офіційних веб-сайтах відповідних органів;

В) оприлюднення усіх декларацій в офіційних друкованих виданнях;

Г) відкритий цілодобовий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції.

11. Які випадки обов'язкового подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування?

А) при вступі на службу та двічі на рік під час проходження служби;

Б) щорічно під час проходження служби та у разі встановлення за результатами моніторингу способу життя невідповідності рівня життя суб'єкта декларування задекларованим ним майну і доходам;

В) при вступі на службу, щорічно під час проходження служби, при припиненні служби та наступного року після припинення служби;

Г) при вступі на службу, протягом першого року перебування на службі та при припиненні служби.

12. Протягом якого строку зберігається інформація про особу в Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування?

А) протягом одного року з моменту внесення в реєстр;

Б) вся інформація зберігається безстроково;

В) упродовж всього часу виконання особою функцій держави або місцевого самоврядування, а також упродовж п'яти років після припинення виконання зазначених функцій, крім останньої декларації, яка зберігається безстроково;

Г) упродовж всього часу виконання особою функцій держави або місцевого самоврядування, а також упродовж десяти років після припинення виконання зазначених функцій.

13. Протягом якого строку посадова особа органу державної влади зобов'язана повідомити Національне агентство з питань запобігання корупції про суттєві зміни у своєму майновому стані?

А) 10 днів з моменту отримання відповідного доходу чи придбання відповідного майна;

Б) законодавство не передбачає обов'язку щодо такого повідомлення;

В) 1 рік з моменту отримання відповідного доходу чи придбання відповідного майна;

Г) 3 місяці з моменту подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

14. За якої обов'язкової умови анонімне повідомлення працівника органу про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншим працівником цього ж органу підлягає розгляду?

А) наведена у повідомленні інформація стосується конкретної особи, містить фактичні дані, які можуть бути перевірені;

Б) анонімні повідомлення не підлягають розгляду;

В) повідомлення складене за формою, визначеною Національним агентством з питань запобігання корупції;

Г) анонімне повідомлення стосується лише кримінального корупційного правопорушення.

15. Результати яких видів антикорупційної експертизи підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»?

А) будь-якої антикорупційної експертизи;

Б) експертизи проєктів нормативно-правових актів, що вносяться на розгляд Кабінету Міністрів України;

В) експертизи, що здійснюється Міністерством юстиції України;

Г) експертизи чинних нормативно-правових актів у разі виявлення корупціогенних факторів.

16. Для яких з перелічених юридичних осіб приватного права обов'язковою є наявність антикорупційної програми?

А) юридичні особи, які є учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель» незалежно від вартості закупівлі;

Б) юридичних осіб, які є учасниками попередньої кваліфікації, учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель», якщо вартість закупівлі товару (товарів), послуги (послуг), робіт дорівнює або перевищує 15 мільйонів гривень.

В) юридичні особи, які є учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель», якщо вартість закупівлі товарів, послуг дорівнює або перевищує 10 мільйонів гривень, а робіт – 50 мільйонів гривень;

Г) юридичних осіб, які є учасниками попередньої кваліфікації, учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України «Про здійснення державних 90 закупівель», якщо вартість закупівлі товару (товарів), послуги (послуг), робіт дорівнює або перевищує 20 мільйонів гривень.

17. Яке з описаних нижче діянь не належить до «правопорушень, пов'язаних з корупцією»?

А) службова особа не повідомила керівника про реальний конфлікт інтересів;

Б) державний службовець займається підприємницькою діяльністю;

В) службова особа прийняла неправомірну вигоду за сприяння у наданні в користування приватній компанії земельної ділянки;

Г) службова особа подала декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на 10 днів пізніше від встановленого законом строку.

18. Що таке подарунок відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»?

А) грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової;

Б) грошові кошти або інше майно, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової;

В) нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової;

Г) грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно.

19. Що таке потенційний конфлікт інтересів?

А) наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень;

Б) суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень;

В) суперечність між особистими інтересами особи та інтересами інших осіб;

Г) суперечність між інтересами державної служби або органу, у якому працює особа, та інтересами інших фізичних та/або юридичних осіб.

20. Що таке антикорупційна експертиза?

А) діяльність із встановлення у вчиненому діянні ознак корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення;

Б) діяльність із виявлення в нормативно-правових актах, проєктах нормативно-правових актів положень, які самостійно чи у поєднанні з іншими нормами можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією;

В) діяльність із виявлення в нормативно-правових актах чи їх проєктах положень, які містять корупційну складову;

Г) діяльність із визначення потенційного чи реального конфлікту інтересів.

21. Хто є суб'єктами відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення?

А) тільки державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

Б) тільки особи, зазначені у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»;

В) тільки особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

Г) тільки особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах публічного чи приватного права.

22. Національне агентство з питань запобігання корупції є колегіальним органом, до складу якого входить:

А) п'ять членів;

Б) шість членів;

В) дев'ять членів;

Г) дванадцять членів.

23. Національне агентство з питань запобігання корупції проводить:

А) повну перевірку декларацій;

Б) часткову перевірку декларацій;

В) комплексну перевірку декларацій;

Г) неповну перевірку декларацій.

24. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції передбачає, що:

А) кожна Держава-учасниця прагне періодично проводити оцінку відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею;

Б) кожна Держава-учасниця прагне періодично проводити оцінку економічного законодавства з метою визначення його адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею;

В) кожна Держава-учасниця прагне періодично проводити оцінку антикорупційного законодавства з метою визначення його адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею;

Г) не передбачає необхідність аналізу національного законодавства.

25. Вкажіть, яка з вказаних ситуацій не охоплюється терміном «корупція» ?

А) використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, службових повноважень з метою одержання неправомірної вигоди;

Б) порушення службовою особою обов'язку повідомити про наявність реального чи потенційного конфлікту інтересів;

В) обіцянка неправомірної вигоди службовій особі з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень;

Г) надання неправомірної вигоди третім особам на вимогу службової особи з метою схилити цю особу до використання пов'язаних з її службовими повноваженнями можливостей.

Тести щодо якості проведеного курсу «Антикорупційні європейські стандарти та їх запровадження в Україні»

1. На вашу думку важливість, значимість курсу:
А. Висока;
Б. Середня;
В. Низька;
Г. Складно відповісти.

2. Чи влаштовує вас змістовне наповнення курсу?
А. Так, звісно;
Б. Частково;
В. Недостатньо;
Г. Ні.

3. Визначте, на вашу думку, рівень якості лекцій та семінарів курсу?
А. Висока;
Б. Середня;
В. Низька;
Г. Складно відповісти.

4. Визначте, на вашу думку, рівень формування знань щодо застосування у практичній діяльності норм антикорупційного законодавства:
А. Високий;
Б. Середній;
В. Низький;
Г. Складно відповісти.

5. На вашу думку, чи розширили ви рівень свої знань щодо європейської антикорупційної політики?
А. Так, звісно;
Б. Частково;
В. Недостатньо;
Г. Ні.

6. Наскільки змістовно змінилось ваше ставлення до корупційних проявів?

А. Суттєвий вплив на антикорупційне сприйняття;
Б. Покращилась громадська антикорупційна активність;
В. Суттєво не змінилось;
Г. Погіршилось, зростання нігілістичних уявлень.

7. Наскільки для вас є зручним запропонований формат проведення курсу?

А. Зручно в повній мірі;
Б. Є певні складності;
В. Бажано змінити;
Г. Не вдало обраний формат.

8. Який рівень матеріально-технічного забезпечення проведення курсу?

А. Достатній;
Б. Середній;
В. Низький;
Г. Відсутній.

9. Наскільки знаючими, важливими та цікавими були гостьові зустрічі:

А. Так, звісно;
Б. Частково, необхідно урізноманітнити;
В. Недостатньо, мало цікавої інформації;
Г. Нецікаво.

10. Що на вашу думку слід змінити у форматі проведення курсу?

Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Стамбульський план дій з боротьби проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-04#Text
2. Конвенція з боротьби з підкупом посадових осіб іноземних держав у разі проведення міжнародних ділових операцій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_154#Text
3. Конвенції про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26.05.1997 р. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-con tent/EN/TXT (дата звернення 18.12.2023).
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#o430
5. Convention against corruption involving public officials. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Al33027
6. Convention on the fight against corruption involving EU officials or officials of EU countries. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A41997A0625%2801%29
7. DIRECTIVE (EU) 2017/1371 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32017L1371
8. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172#Text
9. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text
10. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text
11. Європейська судова мережа. Офіційний сайт Євроюсту. URL: http://www.eurojust.europa.eu/pages/home.aspx (дата звернення 18.12.2023).

12. Додаток XLIV до Угоди про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL:https://eu-ua.org/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu/dodatky-rozdil-vi/borotba-z-shakhraistvom (дата звернення 18.12.2023).

13. Рамочне рішення Ради № 2003/568/ПДВ про боротьбу з корупцією у приватному секторі від 22.06.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_945 (дата звернення 18.12.2023).

14. Регламент Ради (Євросоюз) 2017/1939 від 12.10.2017 р., що запроваджує посилену співпрацю стосовно створення Європейської прокуратури (ЄП) 30. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid (дата звернення 18.12.2023).

15. Рішення Комісії від 28.04.1999 р. № 1999/352/ЕС про заснування Європейського бюро боротьби з шахрайством (OLAF). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/(дата звернення 18.12.2023).

16. Звіт за результатами оцінки України. Четвертий раунд оцінювання. Група держав проти корупції (GREGO). URL: https://rm.coe.int/grecoeval4rep-2016-9-fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-/1680737207(дата звернення 18.12.2023).

17. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами // http://www/europexxi.kiev.ua/ukrainian/ukraine_eu/020.html.

18. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

19. Про запобігання корупції: ЗУ від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1700-18 (дата звернення 18.12.2023).

20. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: ЗУ від 30.06.1993 р. № 3341-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12 (дата звернення 18.12.2023).

21. Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції: Указ Президента від 18.11.2005 р. № 1615. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1615/2005p (дата звернення 18.12.2023).

22. Антикорупційні стратегії: впровадження та моніторинг реалізації в різних країнах (2020 р.). URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XCMF.pdf

Додаткові:

1. Актуальні проблеми протидії корупції: монографія / за заг. ред. В. І. Борисова. Харків. 2012. 221 с. URL:
https://ivpz.kh.ua/wpcontent/uploads/2019/02/monograf_korupcia_17_10_18.pdf

2. Бусол О. Ю. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією : монографія. Кіровоград : ТОВ "Поліграф-Сервіс", 2010, 628 с.

3. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії: дис…канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2015. 501 с.

4. Бусол О., Романюк Б. Організована злочинність в Україні. Від примітивізму до професійної витонченості (реанімація забутої проблеми, яка набула рафінованого вигляду). Частина 12. Корумпованість законодавчої гілки влади, або Як знизити рівень проявів фонових явищ? *Юридичний вісник України.* 2021. № 32(1360). С. 12–13.

5. Грига М. Система антикорупційних органів Польщі. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріли V міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.). Київ. НАВС, 2020. С. 72–74.

6. Довженко Я. М. Міжнародно-правові стандарти протидії корупційним злочинам. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2019. № 5. С. 45–48

7. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / автор. кол.: В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка і В. Л. Федоренка. Київ: Ліра-К, 2016. 524 с.

8. Запобігання корупції : підручник. Головкін Б. М. та ін. / за заг. ред. Б. М. Головкіна; Харків : Право, 2019. 296 с.

9. Кісілевич-Чорнойван О. М., Шашкова-Журавель І. О. Правові аспекти протидії корупції на міжнародному рівні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2018. № 1. С. 31–42.

10. Костенко Б. О., Кухарук А. В. Імплементація європейських стандартів запобігання та боротьби з корупцією в національне законодавство: навч.-метод. матеріали. Київ: НАДУ, 2013. 60 с.

11. Куровська І. А. Огляд стандартів ЄС у сфері боротьби з корупцією: правові аспекти. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2020. Вип. 3-2. С. 249–256. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2020/3-2/46.pdf

12. Милосердна І. М. Антикорупційна політика: міжнародні стандарти та досвід країн східної Європи. *Політичне життя*. 2020. № 4. С. 30–38.

13. Новіков О. Світовий досвід функціонування спеціалізованих антикорупційних органів. Ефективність державного управління: зб. наук. пр. 2015. Вип. 43. С. 52–57.

14. Половинкіна Р. Ю. Роль міжнародних організацій у боротьбі з корупцією: теоретичний аспект. *Право та державне управління*. 2019 № 2 (35). Т. 1. С. 24–29. URL: http://www.pdujournal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_1/6.pdf

15. Принципи запобігання корупції у праві Європейського Союзу та їхня реалізація в європейських державах. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/pryntsypy-zapobigannya-koruptsiyi-u-pravi-yevropeyskogo-soyuzuta-yikhnya-realizatsiya-v-yevropeysky

16. Пентєгов В. А. Механізм формування в суспільстві нетерпимості до виявів корупції. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/9700/1

17. Підбережник Н. Антикорупційна політика в країнах західної Європи: досвід для України. Ефективність державного управління : зб. наук. праць. 2013. Вип. 37. С. 123–132.

18. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в України: автореф. дис. ….канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2005. 20 с.

19. Ростовська К. Міжнародний досвід формування та реалізації антикорупційної політики в інших державах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4 (12). С. 118–122.

20. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей / Організація економічного співробітництва і розвитку. Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії. 131 с.

21. Супрун Т. М. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції. *Міжнародний юридичний вісник*. 2017. С. 199–204.

22. Тищенко Ю. А. Громадянське суспільство в Україні та "політика ідентичності". Київ : Агентство "Україна", 2010. 76 с.

23. Трепак В. М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості. *Юридичний часопис*. Київ. НАВС, 2015, С. 233–246.

24. Ярмиш О., Мельник Р. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 144–155.

25. Anti-corruption instruments and the OECD guidelines for multinational enterprises. URL: https://www.oecd.org/corporate/mne/2638728.pdf

26. Ferguson G. Global corruption: Law, theory & practice. Third Edition. Victoria, BC: University of Victoria, 2018. 1194 p.

27. Vlassis D. The United Nations Convention against Corruption: Overview of its contents and future action. URL: https://unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No66/No66_15VE_Vlassis1.pdf

28. Szarek-Mason P. The European Union's Fight Against Corruption The evolving policy towards Member States and candidate countries. Cambridge University Press, 2010. 305 p. P. 88.

29. Brooks G., Walsh D., Lewis C., Kim H. Preventing Corruption: investigation, inforcement and governance. London : Palgrave Macmillan, 2013. 211 p.

30. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. Fighting Corruption in the EU. Brussels : European Commission, 06.06.2011. 18 p. P. 2.

31. Lusha A., Mziu Xh., & Brahimi F. (2015). Financial management in the public sector. European Scientific Journal, 11(7), 186–197. URL: http://eujournal.org/index.php/esj/article/viewFile/5315/5124 (дата звернення 10.12.2023).

32. Directorate-General for Budget Compendium of the public internal control systems in the EU Member States 2014 URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ f5d1aca3-f349-11e6-8a35-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/ source-190639133 (дата звернення 10.12.2023).

33. European Commission (2011). Compendium of the public internal control systems in the EU Member States 2012. URL: http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/2011/compendium_27_countries_en.pdf (дата звернення 11.12.2023).

Інформаційні ресурси

1. Президент України: офіційне інтернет-представництво. URL: http://www.president.gov.ua/.
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://rada.gov.ua
3. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: http://www.kmu.gov.ua/
4. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: http://www.me.gov.ua/.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: http://www.minfin.gov.ua/.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/
7. Офіційний сайт Державної фінансової інспекції України. URL: www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index
8. Офіційний сайт Національного банку України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/index
9. Офіційний сайт Національної парламентської бібліотеки. URL: http://nplu.org/.
10. Офіційний сайт Наукової бібліотеки ім. Максимовича Київського національного університету ім. Т. Шевченка. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/title4.php3.

11. Електронний каталог Національної бібліотеки України ім. Вернадського. URL: www.nbuv.gov.ua
12. Електронний каталог наукової бібліотеки НаУКМА. URL: www.library.ukma.kiev.ua
13. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб URL: http://www.fg.gov.ua
14. http://europa.eu.int/
15. http://www.europexxi.kiev.ua/
16. http://www.comparativelaw.kiev/ua/
17. http://www.e-ukraine.org.ua/
18. http://www.eu-ukraine.kharkov.ua/
19. http://www.delukr.cec.eu.int
20. europa.eu.int/comm/external_relation/Ukraine/intro/index.htm

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

Оксана Валеріївна ВАЛЕЦЬКА,
Олена Володимирівна КАПЛІЙ,
Олена Вікторівна ТКАЛЯ

АНТИКОРУПЦІЙНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Навчальний посібник

Для студентів бакалаврів різних спеціальностей

Редактор *О. Михайлова*
Комп'ютерна верстка, дизайн обкладинки *К. Гросу-Грабарчук*
Друк *С. Волинець*. Фальцювально-палітурні роботи *О. Мішалкіна.*

Підп. до друку 26.03.2025.
Формат 60х84 $^{1}/_{16}$. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 11,6. Обл.-вид. арк. 9,1.
Тираж 100 пр. Зам. № 6994.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2020.

За проєктом ЄС Еразмус+ European Anti-Corruption Standarts as a Guarantee for the Formation of Civil Society, EACS

“Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Executive Agency for Education and Culture (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.”

ISBN 978-966-336-463-6